

Niin sanottu rasismi

© Seppo Oikkonen 2014

Historian ymmärtämisestä	s. 2
Mitä on uskonto	s. 6
Historiantajuttomuuden hedelmät – rasistijahti ja vihapuhevaino	s. 14
Historiallisesta ilmiöstä, itsenäisyydestä	s. 20
Monikulttuurisuus on sairas arvo	s. 27
Mikä on kansanryhmä	s. 34
Suomalaisen sananvapauden merkkipaaluja	s. 38
Kulttuurien kohtaamattomuuss.	51
Tapaus Breivik	s. 59
Kaiken kansalaiskeskustelun turhuudesta	s. 72

Historian ymmärtämisestä

1.

Jalanjäljet hiekassa, tai minne niitä ikinä jääkin, ja jälkien seuraaminen – se saattoi olla ensimmäinen kirjoitettu kieli. Joku on jättänyt jälkensä tähän, mennyt tästä tuonne, tuossa pysähtynyt ja katsellut ympärilleen. Mihinkin tästä seuraavaksi? Jälkien lukeminen oli ensimmäinen lukutaito. – Oleminen ja aika, lukeminen ja aika, ne ovat kietoutuneet toisiinsa aivan alusta alkaen.

2.

Jos joku osaa kertoa miksi matka ja aika muodostavat kognitiossamme saman miellemaailman, hän ansaitsee filosofin nimen ja arvon. Matkaa ja aikaa kuvataan samoin metaforin, niiden kuvaamiseen käytetään samoja määreitä. Kauas ja kauan. Pitkä matka ja pitkä aika. Ja kuitenkin ne ovat olemuksellisesti omaehtoisia – voimme kuvitella tilan ilman aikaa, ajan ilman tilaa. Niin ihminen on pitkään historiassaan kuvitellut. Vasta suhteellisuusteorian jälkeinen fysiikka tietää, sanon uudestaan: tietää, että matka ja aika ovat yhtä ja samaa. Kokemuksellisesti ne ovat eri asioita, arkikokemuksessamme varsinkin.

3.

Siellä missä lukutaito vallitsee, siellä ihmisten kyky elämänhallintaan on suurempi. Siellä pystytään mieltämään syyt ja seuraukset, pystytään miettimään menneisyyttä ja oppimaan siitä. Menneisyys ja tulevaisuus ovat olemassa. Esimerkiksi kehittyvässä maailmassa lukutaitoprosentin kasvu ja liikasyntyvyyden vähentyminen vastaavat täsmällisesti toisiaan. Lukeminen ja aika ovat se kognitio, joka nostaa elämänhallinnan uudelle tasolle.

4.

Amerikkalainen koulukriitikko josta tuli mediakriitikko, Neil Postman, esitti länsimaisen kulttuuripiirimme historiaan liittyvän kysymyksen: "Miksi Rooman valtakunnassa jo olemassa ollut lukutaito rapistui ja katosi jokseenkin kokonaan keskiajalle tultaessa?" Postmanin mielestä tämä kysymys on historiaa koskevista kysymyksistä tärkein. Jos tietäisimme vastauksen tähän kysymykseen, itseymmärryksemme lisääntyisi aivan ratkaisevasti. – Kuinka suuri historiallinen taantuma syntyy? Mitä kaikkia ominaisuuksia, kykyjä ja valmiuksia, yleisen psyykkisen taantumana myötä menetetään? Millaiset asiat aivoissamme kytkeytyvät toisiinsa – kun yksi kyky yhtäällä häviää, miksi myös toinen toisaalla katoaa?

5.

Lukutaito ja ajantaju ovat toisiinsa jollakin kulttuurille ominaisella tavalla sisäänkudottuja. Länsimaisessa kulttuurissa myös ajantaju ja perspektiivin hahmottaminen näyttäisivät esiintyvän yhdessä. Aika ja matka ovat yhtä ja samaa. Kun lukutaito keskiajalle tultaessa katosi, katosi myös ajantaju ja kyky nähdä perspektiivi. Maailma pysähtyi, kuvat jäähmettyivät pyhyyttä ilmentäviksi ikoneiksi, kirkkomaalauksissa kuvattiin raamatun tapahtumia. Ne olivat lukutaidottomalle rahvaalle kirjoitettua kuvakieltä. Niissä kuvissa ei esiinny perspektiiviä, vaan niin sanottu arvoperspektiivi – tärkeämmät henkilöt kuvataan suurempina kuin vähemmän tärkeät.

Tuhannen vuoden mittaisen joukkotaantumien hellittäessä ja eurooppalaisen ihmisen uudestisyntyessä, renessanssissa, elpyi niin lukutaito, ajantaju kuin perspektiivikin. Maailma muuttui kolmiulotteiseksi, katseet kääntyivät maan tasalta ylös gotiikan katedraalien huimaaviin korkeuksiin, kellot alkoivat soida ja mitata aikaa. Myös maalaustaiteeseen ilmestyi perspektiivi. – Jos ymmärtäisimme tätä historiaa, ymmärtäisimme ihmistä.

6.

Antiikin kreikkalaisten ajattelu, heidän miellemaailmansa, muodostui eräänlaisista todellisuuden pysäytyskuvista, ideoista. Me osaamme kuvitella kuvan joka esittää kohdetta – mutta kreikkalaisten ideakuva "esitti" yhtä lailla erityisiä kuin yleisiä kohteita, erityisiä ominaisuuksia tai yleisiä laatuja, toimintaa tai yleisiä tapahtumisen lakeja. Koska kuvat olivat olemuksellisesti "pysäytettyä" todellisuutta, niiden sisältämä ideainen "totuus" perustui samaistumiseen – se oli laadultaan ikään kuin ikuista, ikuistavaa, myyttistä totuutta. Pysäytetyn ajan ja samaistumisen maailmassa syysuhdetta ei ollut olemassa, eikä myyteissä esiinny esimerkiksi sattuman käsitettä.

Mielikuvat ja kielikuvat ovat ajattelumme perusaineiksia. Koska inhimillisen kielen perusfunktio on keskinäisyhteyden synnyttäminen ja sosiaalisen eheyden ylläpito, kielen rakenteisiin kehittyi nimenomaan pysyvyyttä edustavia, samoina pysyviä elementtejä. Kreikkalaisten ajattomat ideakuvat olivat tällaisia – johonkin vastaavanlaiseen, mutta olemuksellisesti enemmän kielen tasolla toteutuvaan, palattiin keskiajalla, jolloin raamatulliset opilliset dogmit koettiin eräänlaisina kaiken todellisuuden palautuspisteinä. Raamatuntulkinta oli ainut oppineisuuden laji, kaikki totuus oli ilmoitettuna olemassa pyhissä kirjoituksissa, tarvitsi vain tunnistaa ja löytää se sieltä.

7.

Tunnustuksellinen ajattelu tekee yhä näin, palauttaa todellisuutta opillisen totuuden yhteyteen. Tunnustuksellisesti ajatteleva ihminen kokee että totuus on jossakin auktoriteettitekstissä jo ilmoitettuna, oma ajattelu saa sieltä vahvistuksensa. Totuudella on tämä ikuinen ominaisuutensa. Keskiaikaisen raamatun paikalla tosin omana aikanamme on useimmiten jonkin poliittisen puolueen jäsenkirja, tai jonkin aatteellisen tai tiedollisen "ismin" oppikirja. Omankin aikamme oppineisuus on useimmiten oppineisuuden osoittamista – oman ajattelun kytkemistä olemassaolevan auktorisoidun ajattelun institutionaalisiin puitteisiin.

On hämmästyttävää, että jokin syvä, perusinhimillinen tekijä ihmisen ajattelussa on jossakin muodossa pysynyt samana läpi ihmisen historian. Jos jossakin eroja havaitaan, ne ovat lähinnä seurausta kulttuuripiirien jo varhaisvaiheessa omaksumista erilaisista kognitiivisista perusratkaisuista, kuten äänne- tai kuvakirjoituksen valinnasta ja vakiintumisesta. Kulttuuripiirien rajat ovat tajunnallisia kynnyksiä, joita ei tosiasiallisesti pystytä ylittämään – edes saman kulttuuripiirin ihmiset eivät pysty täysin ymmärtämään eri aikakausina eläneitä veljiään, ja yli kulttuurirajojen voivat astua vain ne jotka eivät ymmärrä ihmisestä mitään.

8.

Eurooppalainen uusi aika toi mukanaan vahvan individualismin. Maailmanhahmottaminen perustuu "minän" ja "maailman" vastakkain asettumiseen – niin sanottu "kartesiolainen paradigma" määrää nykyisen "tositetomme" laatua. Ei suinkaan ole sattumaa, että sivistyksemme on niin olemuksellisesti kirjallista – teologisen selittämisen perinne elää myös tieteellisen selittämisen syvärakenteessa, totuudella on koherenttinen ominaisuutensa, vaikka korrespondenssi valloittaa tieteen näyttämön pääroolin.

Eriytyvä Subjekti ja Objektivoitua todellisuus ovat ne vastanavat, joiden välinen jännite on eurooppalaisella uudella ajalla tuottanut Subjektin puolella individualismin, yksilönoikeudet ja -vapaudet sekä demokratian, ja vastaavasti Objektivoituvan todellisuuden puolella empirismin, luonnontieteet, tekniikan ja teollisen hyvinvoinnin.

Nämä uuden ajan ajatustyökalut ovat olleet niin ennennäkemättömiä ja tehokkaita, että niiden vaikutuksesta maailma on muutaman viime vuosisadan aikana muuttunut tuhatkertaisesti enemmän kuin mitä se muuttui ihmissuvun historian aiemman miljoonan vuoden kuluessa yhteensä. Mitään syytä millään tavalla vähätellä eurooppalaisen ajattelun ainutlaatuisuutta ja vaikuttavuutta ei ole.

9.

Kartesiolainen paradigma toimii parhaiten kun tutkimuksen ja tiedonhankinnan kohteena on ulkoinen, ihmisestä riippumaton todellisuus. Sen sijaan Subjektin itseymmärrys jää tässä maailmanjäsenyydessä pakostikin vähän paitsioon. Individualismi on idealisoinut Subjektinkin tutkimuskohteeksi, jonka "lait" se kuvittelee selvittävänsä siinä missä se selvittää Objektivoimansa luonnonkin lait.

Kartesiolainen paradigma ei kuitenkaan ole kaikkivoipaa. Taivas varjelkoon, se ei ole edes täydellinen siinä missä se on toiminut parhaiten – eli sellaisten luonnonhallintaa mahdollistaneiden erityistieteiden kuin fysiikka ja kemia palveluksessa. – Aika harva meistä asiaa tarkemmin ajateltuaan esimerkiksi uskoo, että "todellisuus" oikeastikin jakautuisi erityistieteiden ja niistä kullekin ominaisten suureiden ja mittayksiköiden lokeroihin – että todellisuus lokeroituisi fysiikaksi, kemiaksi, biologiaksi – sillä todemmalta tuntuu se että todellisuus on jakamaton, se on mikä se on, ja omat inhimilliset yritelmämme saada se kuvailluksi ja selitetyksi ovat sitten aina vajavaisia.

Subjektin mahdollisuudet ymmärtää Subjektia rajoittuvat ihmistieteiden kategorioihin, joissa jo tutkimuksen lähtökohtaisesti edellyttämät kuvailevat käsitteet ovat ongelmallisia, aikalaisrationaalisuuteen kokonaan sidottuja ja olemuksellisesti ei-objektiivisia. Uuden ajan individualismi on mahdollistanut Objektivaation, mutta Objektivaatio ei mahdollista Subjektin ymmärtämistä.

10.

Historiaa voidaan kuvitella myös eräänlaisena insinööritieteenä, jossa jotkut historialliset luonnonlait vallitsevat ja selittävät mistä minäkin aikana on ollut kyse. Luonnontieteiden vahvana nousukautena 1800-luvun jälkipuoliskolla myös historiatiedettä ajateltiin todellisuudenhallinnan mahdollistavana välineenä, jolloin historian voimien hallinta antaisi avaimet ohjata tulevaisuus haluttuihin uomiin. – Sellaisissa "suurissa kertomuksissa" kuin darwinismi ja marxismi on helppo ottaa mukaan juuri tätä kohtalonomaista historiallisten lakien pauhua, jolla asiansa osaavat julistajat saattoivat auktorisoida opetuksiaan.

Historialliseen välttämättömyyteen ja omaan rooliinsa sen toteuttajana ovat uskoneet hirmuvaltiaat, ja samoihin asioihin tuppaaavat uskomaan myös ne jotka historian opetuksista varoittavat.

Ihmistieteet olivat noina 1800-luvun jälkipuolen aikoina vasta lapsenkengissään. Oikeastaan ne jäivätkin kehityksessään heikoille juuri siksi että kartesiolainen paradigma jylläsi insinööritieteiden puolella niin tavattoman vahvasti. Sosiologiasta ja psykologiasta huolimatta emme edelleenkään omaa todellisuutta vastaavaa ihmiskuvaa, jossa ihminen näkyisi lajityypillisesti ryhmäsidonnaisena ja esimerkiksi "kollektiivisen tahtotoiminnon" omaavana olentona. Emme kaikista hienoista insinööritaidon tuottamista aivokuvantamislaitteistamme huolimatta edelleenkään osaa selittää esimerkiksi hypnoosi-ilmiötä, jossa "tahto" siirtyy henkilöstä toiselle.

Historia voisi olla sellainen tiedonala, joka tarjoaisi meille yhden mahdollisuuden syventää itseymmärrystämme. Tällöin painopisteen pitäisi siirtyä faktisesta tapahtumahistoriasta kulttuuri- ja aatehistorian kautta johonkin, jota laajasti ottaen voisi nimittää "psykohistoriaksi". Jos sellaiseen sitten tuotaisiin mukaan vielä tiedonfilosofinen aspekti, jokin oikea, joskin vasta orastava ote todellisuuteen voisi tulla mahdolliseksi.

(Verkkolehti Uusi Suomi Puheenvuoro-blogi 15.1.2014)

Mitä on uskonto

1.

Maailmasta ei liene löytynyt ainoatakaan ihmisyhteisöä, jonka piirissä ei esiintyisi jonkin muotoista uskonnollisuutta. Tästä tosiasiasta pitäisi vetää se ainoa väistämätön johtopäätös joka siitä on vedettävissä – että uskonnollisuus on jonkinlainen alkuperäinen ajattelulaatu – sikäli mikäli primitiivisellä asteella tajunnansisällöistä ylipäänsä voi käyttää termiä "ajattelu". –

Uskonto ei ole syntynyt minään oppijärjestelmänä, vaan ajattelulaatuna, ja sellaisena se kuuluu jo primitiiviseen inhimilliseen mieleen, ihmisen kulttuurievoluution kynnyksellä havahtuvaan tajuntaan ja tietoisuuteen, alkuperäiseen kognitioon.

Jos haluamme selvittää miksi kaikkialla uskontoilmiö on kuulunut ihmismielen ja ihmisyhteisöjen perustekijöihin, meidän on kaikkein ensimmäiseksi hylättävä ne mielikuvat joita me nykyisin ylläpidämme uskonnosta jonkinlaisena opillisena systeeminä.

Uskonto tuntemamme kaltaisena sosiaalisena instituutiona ja institutionaalistuneina oppisisältöinä on varmasti jotain paljon myöhäsyntyisempää kuin se alkuperäinen lajiolennotte ominainen aistihavainnointi ja orastava tajunnallinen hahmonmuodostus, joka ensin oppi erottamaan kohteen taustasta, kehittyi sitten tunnistamaan toistuvia kohteita, ja lopulta irrottamaan kohteen taustasta, muodostamaan mielensisältöjä luokitellen samankaltaiset kohteet samankaltaisiksi.

2.

Meidän on tietysti tavattoman vaikeaa perusteellisesti eläytyä tuohon alkuperäiseen hahmonmuodostusprosessiin, jossa tunnistettujen kohteiden samankaltaiset piirteet kantoivat ensin mukanaan kosolti eriytymätöntä, laadultaan maagista samuutta. Tämä samuus oli kuin kaikkiallinen sumu josta kohteet vähitellen erottuivat.

Feuerbach on se ajattelija, joka oivalsi kirkkaasti, että ihmisen ensimmäiset jumaluudet olivat maagisia "yleiskäsitteitä" – primitiivinen ihminen näki vuoren siellä ja toisen täällä, ja kun hän näki oikein suuren vuoren, jossa oli vuoren ominaisuuksia monin verroin, hän hahmotti sen Vuorten Vuorena, VuoriJumalana. Luonnonjumaluudet ovatkin tyypillisesti sellaisia joissa jokin erottuva poikkeavanlaatuinen ominaisuus tulee korostuneesti esiin.

Eläytymistä tuohon mielen alkuperäiseen maagiseen hahmonmuodostukseen helpottaa suuresti, jos ajattelemme että kyseessä on sama yleistämisen – siis abstrahoinnin – prosessi, joka on ominaista vielä nykyisinkin kaikkein "korkeimmantasoiselle" ja älyllisesti kirkkaimmalle ajattelullemme. Hyödynnämme siinä edelleenkin alkuperäistä "uskonnollista" ajattelulaatua.

Viime vuosisadan ehkä eniten kommentoitu tiedonfilosofi Wittgenstein kysyi: "Mitä on ymmärtäminen?" – Ja vastasi: "Ymmärtäminen on sitä että näemme yhteyksiä." – Mutta näkisimmekö yhteyksiä, ellei jossain mielemme pohjalla yhä eläisi alkuperäinen kaikkivaltainen magia, ja sen pohjalta taipumus yhdistää keskenään sitä missä tunnistamme samuutta?

3.

Ei mielestäni ole väärin sanottu, että logiikka – yritys tunnistaa yleisiä ajattelun muotoja ja määrittellä käsitteellisiä operaatioita – olisi mahdotonta ilman sitä mielemme pohjalla olevaa magiaa, jota yleistävä käsitteenmuodostus hyödyntää. Kaikki ajattelumme on kerroksellista, eivätkä nämä kehityskerrokset suinkaan toimi vain kukin omalla tasollaan, vaan läpäisevät jatkuvasti toisiaan toistensa resursseja hyväksi käyttäen. Kaikkein kehittyneimmät ja korkeimmat abstraktiot syntyvät vuorovaikutuksessa kaikkein syvimmän ja alkuperäisimmän magian kanssa.

Uskontoilmiölläkin on varmaan lukemattomia eriasteisia ilmenemismuotoja mielen monissa kehityskerroksissa. Primitiivisiä sosiaaliyhteisöjä organisoineista toteemeista ja tabuista erilaisissa ihmiselämän erityistilanteissa tarvittavien institutionalisoituneiden rituaalien kautta mitä henkistyneimpiin yksilöllisiin herätyskokemuksiin saakka.

Freud on kirjoittanut uskonnon primitiivisistä ilmenemismuodoista ja oivallisella tavalla tarkastellut tekijöitä jotka kaikissa maapallon uskonnoissa ovat yhteisiä – ja William James on koonnut viisisataasivuisen kirjan uskonnollisen kokemuksen monimuotoisuudesta. Olemme ajattelussamme edistyneet pitkälle primitiivisen mielen käsitteenmuodostuksellisesta hämärästä, kun itse uskontoilmiö alkaa näin avautua meille tiedollisesti operoivien käsitteissä kauden kautta.

4.

"Jumala"-käsite on tavallaan inhimillisen kielen laajin sana – se palautuu primitiivisen mielen alkuperäiseen kaikkiallisuuteen, kaikenkattavuuteen ja kaikkivoipaisuuteen. Sana mahdollistaa ja kattaa likimain kaikki merkitykset. Se on siis merkityssisällöltään määrättömin, yhtä aikaa sekä määreettömin että täydellisin.

Tätä hämmästyttävää kaikkimerkityksellisyyden ominaisuutta voidaan tarkastella kieliopin kannalta. Alusta alkaen jumala oli aivan erityisessä mielessä "kohde", siis ikään kuin "sanaluokaltaan" substantiivi. Substantiivi se on ollut tavallaan silloinkin kun se on käsitetty yleensä substanssina. Substantiivisena siitä on helposti muodostunut Subjekti, ja toimijasubjektista muodostuu samantien myös selitys. – Nämä ovat ihmismielen perimmäisiä rakennuspalikoita, kaikkien uskontojen psykologisia alkutekijöitä.

Jumaluuksilla on ollut varmaan tuhansia erilaisia ilmenemismuotoja eri yhteisöissä ja eri aikoina – samassakin yhteisössä eri aikoina. Nimet ovat voineet muuttua mutta substanssi pysyä samana, tai nimi pysyä samana mutta substanssi uudistua. Esimerkiksi eurooppalaisen kulttuuripiirimme jumaluudet kuljeskelivat kirjoitetun historian varhaisajalla Lähi-idässä, Kreikassa ja Rooman valtakunnassa, ja jumalhahmoihin on liittynyt niin luonnonilmiöiden ja -voimien kuin sekä eläinten että ihmisten piirteitä.

"Jumala"-käsitteeseen sisältyy yhtäältä kaikki kehityksellisesti varhainen, alkuperäinen kaikkivoipaisuusmagia, ja toisaalta siihen saatettaisiin, jos niin haluttaisiin, sisällyttää kaikkein korkeimmatkin älylliset abstraktiot. Jumaluus on kuitenkin olemuksellisesti substanssinomaista, substantiivista, silloinkin kun hahmotetaan jokin ei-esineellinen hahmo: "Voima olkoon kanssasi!" Tai adjektiivinen hahmo: "Jumala on kauneus!" – Mutta jos kielemme ei-substantiivisista sanoista nostettaisiin esiin jokin vastaavan laajan merkityskatteen omaava sana, se olisi epäilemättä "olla"-verbi. Kun siirrymme sanaluokasta toiseen, siirrymme kieliopista logiikkaan.

5.

"Olla"-verbi kattaa kaikki mahdolliset "olemassaolemisen" ja "olemattomuuden" tavat, kaikki "on-yhtä-kuin" tai "on-eri-kuin" -rinnastukset, kaikki "tämä-on-tätä" -selitykset – kaiken mahdollisen aina Aristoteleen syllogismilogiikasta loogikko Quinen toteamukseen että "olemassaolo on sijoittumista arvona variaabelille".

Ei ole sitä teologista eikä filosofista kysymyksenasettelua jossa ei avainrooliin avainpaikalle sijoittuisi olla-verbi – ja itse asiassa kaikki länsimainen logiikka on olla-verbin logiikkaa. – Jos yleiskäsite "Jumala" aloitti kaiken teologian, kooten kaikki kohteet yhteen, vastaavasti kaikki primitiivisten kielten loputtoman monilukuiset teonilmaisut korvasi lopulta kaikenkattava "olla"-verbi, vieden kehityksen loppuun kohti logiikkaa –

– ja niin on teologian ja logiikan välillä historiallinen silta, ja puhtaan logiikan kannalta, loogisesti ottaen – eikä pidä unohtaa, että logiikka on uskonnon korkea-abstraktinen ilmiasu – lause "*Jumala on*" olisi laajamerkityksellisintä mitä inhimillisellä kielellä voidaan ilmaista.

Tehkäämme tässä ajatuskoe ja kuvitelkaamme, että tämän päivän maailma olisi täynnä ihmisiä jotka huudahtelevat: "Jumala on!" – Olisiko se viesti jostain kaikkien aikojen takaa, ihmislajille ominaisesta alkuperäisestä mielenmagiasta – uskonnollisen ajattelulaadun syntyhetkiltä, sen primitiivisestä "alkuräjähdyksestä"? Vai olisiko se looginen todiste kaikkein korkeimmalle kehittyneistä älyllisistä abstraktioista, matemaattisen tarkasti mielessä siilautuneista ajattelun muodoista, kirkastuneimmasta logiikasta?

Voimmeko leikata nämä eri asioiksi? En tiedä vastausta kysymykseen, enkä usko että kukaan tietää. Mutta näyttää minusta selvältä, että ihmisen ajatushistoriassa kulkee pitkä linja mielen alkuperäisestä, ensimmäiset yleistävät käsitteet synnyttäneestä magiasta kaikkein viimeisimpään älylliseen abstraktioon, ja niin paljon kuin teeman erilaisia variaatioita historiallisen matkan varrella onkin esiintynyt, kukin aika on ikään kuin "pyhittänyt" parhaan aikalaisajattelunsa aivan samalla tavalla.

Kun primitiivinen ihminen palvoi luonnonjumaliaan, sama ihmistä ja elämää suuremman totuuden tunne valtasi hänet kuin mikä on ominaista myös meille, jotka koemme loogiset formalismit inhimillistä rajoittuneisuuttamme suuremman totuuden edustajina.

6.

Pohjimmiltaan uskonnollislaatuinen magia on eräänlainen ajattelumme loogisissa avaruuksissa jatkuvasti vaikuttava kolmen asteen taustasäteily, jota ilman meillä ei olisi juuri mitään yleiskäsitteillä operoivaa eikä logiikkaa työkaluna käyttävää tiedonhankintametodia. Luonnonjumaluuksissa ilmennyt abstrahoinnin esiaste sai jatkoa pitkässä sarjassa erilaisia palvelonnan kohteita – ja jokaisena aikana se mikä on nauttinut jumalallista pyhitystä on myös jollain lailla institutionalisoitunut osaksi elämänmuotoa, "kulttuuria".

Antropologit, sosiologisesti suuntautuneet, ovat päteviä puhumaan uskontoelämän alkeismuodoista. Yksityiskohtia siinä riittää – suuret linjat on kuitenkin helppo hahmottaa.

Eurooppalaiselle ihmiselle vuorijumalaa, luonnonjumaluuksia, eläin- ja ihmishahmoisia jumalia, jumalan asemaa tavoittelevia hallitsijoita, keisareita ja kuninkaita, Rooman valtakunnan mantereennmittaista hallintoa, ensimmäistä Euroopan Unionia seurasi totaalinen romahdus – koko saavutettu sivistys hukkuu suunnattoman syvään henkiseen taantumiaan, keskiajan depersonalisaation ueneen, jossa totuutena koettiin vain pyhät raamatulliset dogmit – se oli deduktiivisen, taaksepäin palauttavan ajattelun totisen vakuuttavuuden tuhatvuotinen valtakausi. –

Sitten, renessanssissa, täydellinen vastavaikutus, vuorijumaluuden uusi synty, vertikaaliset pystyhahmot, huimaaviin korkeuksiin kohoavat katedraalit, niiden kautta uudelleen hahmottuvan perspektiivin ilmestyminen – todellakin, perspektiivi hahmottuu pystysuuntaisten hahmojen välityksellä – ajantajun ja psyykendynamiikan herääminen, "minän" ja "maailman" uusi vastakkain asettuminen, yhtäältä individualismi, toisaalta empirismi ja induktiivinen päättely –

– ja sanottakoon tässä nyt selvästi, ettei maailmanhistoriassa missään mikään muu aikakausien taite, mikään laaja kulttuurimurros, mikään ihmisajattelun suunnanmuutos vastaa sitä valtavasti vaikuttanutta tapaa jolla eurooppalainen uusi aika mullisti tajunnan. Uuden ajan ajatustyökalut, joiden vaikutus on kumuloitunut maailmanlaajasti kahden viimeisimmän vuosisadan ennennäkemättömässä teknisessä kehityksessä ja teollisessa hyvinvoinnissa, ovat todella vailla mitään historiallista vertaa.

7.

Uusi aika korvasi vanhan- ja keskiajan tiedonalat, ja uusi jako loi uudet erityistieteet, kullekin tieteelle ominaisine suureineen ja mittayksiköineen. Mutta näissä ajattelun uusissa munankuorissa elpyivät itse asiassa ikivanhat mielenmekanismit – ja kuten ensimmäinen primitiivinen ihminen tietoisuuden herätessä, niin nytkin kukin tiede etsi omaa "kohdettaan", halusi irrottaa tutkimuskohteen todellisuuden taustajatkumosta ja käytti "ilmiöiden" irti leikkaamiseen juuri itselleen ominaisia käsitesaksia.

Tämä kehitys johti tiedonalojen jatkuvaan sisäiseen pirstoutumiseen. Erityistieteet jakautuivat tutkimuskohteiden perusteella, sitten kehittyi koulukuntia ja oppisuuntia, lopulta päädyttiin nykyiseen "ismien" maailmaan, jossa jo jonkin opillisen lahkoon mukainen käsitepuutteistus luo pyhitetyn totuudellisuuden leiman.

Näin olemme kirjoittaneet "Uskonnon lyhyen historian". Kun nykyisin joku lausuu sanan "uskonto", on luonnollista, että aikalaisen tajuntaan nousee mielikuva jostain "opillisesta systeemistä". Ismien maailma on todellakin muokannut mieliämme niin pitkälle, että tiedolliset ismit ja aatteelliset ismit asettuvat ikään kuin samalle viivalle – ja kansalaiskeskusteluissa ne elävätkin täydellisessä käsitesekaannuksessa ja samanlaista "vakuuttavuutta" mielipiteille antaen.

8.

Uskonnon lyhyt historia tarvitsee toki muutaman maininnan niistä erityisistä keskeisistä kehitysominaisuuksista, joita tähän erityiseen evolutiivisen kulttuurikehityksen kuvaan kuuluu. Puhumme nyt uskonnosta yleensä – uskonnosta inhimillisen tietoisuuden ja elämänmuodon osana – emme puhu vain eurooppalaisen uuden ajan ajatuskehityksestä. Mutta antropologis-sosiologisia pohjia kartoitettuamme voimme toki palata eurooppalaiseen ajatteluun ja oman aikamme ongelmiin.

Ihmisen alkulaumojen on täytynyt olla vahvasti sosiaalisesti sitovia, valtahierarkian niissä on ollut pakko olla luja, ja johtajan merkkisignaaleiden välitön ja ehdoton seuraaminen on ollut välttämätöntä selviytymisen ja henkiinjäämisen mahdollistamiseksi. Ihminen on alun alkaen sosiaalinen laji, laumaeläin, ja noissa alkuperäisissä elämänoloissa oli hyvin vähän sijaa esimerkiksi yksilöllisyydelle.

Myös alkuperäinen magia oli osin valtamagiaa – voidaan sanoa, että ihmisen alkuhistoriassa ne ilmiöt joita nyt nimitämme "vallaksi" ja "tahdoksi" olivat yksi ja sama asia. "Kollektiivisen tahtotoiminnon" mekanismit ovat yhäkin aivoissamme jäljellä, ja ne voidaan sieltä elvyttää erityistä regressoivaa menetelmää, hypnoosia käyttäen, jolloin nykyisin yksilöominaisuudeksi mieltämämme "tahto" yllättäen saadaan siirtymään henkilöltä toiselle.

"Tahdon" evolutiivinen kehitysprosessi kollektiivi-ilmioistä yksilöominaisuudeksi voidaan projisoida myös uskontoilmiön evoluutiopinnalle. Sosiaalisesti sitovien alkuyhteisöjen valtamagia oli uskonnolla pyhitettyä, ja edelleenkin uskonnoista muodostetaan tietyissä kulttuureissa ja yhteisöissä opillinen käsitteistö, jolla ryhmäsidonnaisuutta ylläpidetään. –

Olemassaolevia uskontoja pitäisi enemmän arvioida nimenomaan tältä kannalta -- siis miten niitä käytetään yhteisöjen sosiaalisen sitovuuden lukitsemiseen – ja uskontojen "nimet" tai niiden näennäisesti tiedolliset "opilliset" sisällöt voisi jokseenkin kokonaan unohtaa.

Hyvin ryhmäsidonnaisten yhteisöjen moraali on tyypillisesti normimoraalia – käskyt ja kiellot ovat pääroolissa, synnit ja pahat teot määritellään ulkoisten tunnusmerkkien mukaan, omaa ajattelua tai tulkintavapautta ei sallita, ja yksilön käyttäytymistä ohjaavat palkkioiden toivo ja rangaistuksen pelko – "kunnian" ja "häpeän" tunnot.

Ryhmäsidonnaisessa yhteisössä "ajattelu" on "tunnustuksellista", eli kaikki asiat palautetaan jo olemassa olevien "totuuksien" yhteyteen, eikä tällaisessa yhteisössä yksilön ole oikein mahdollista nostaa omaa päätään "yhteisöllisen vedenpinnan" yläpuolelle. Kritiikkiin ryhmäsidonnaiset yhteisöt reagoivat tyypillisesti kuin alkulauma – rivit tiivistetään, torjunta nostetaan kiihottuneeseen potenssiin, regressiivinen joukkohypnoosi saa vallan.

9.

Rituaalit ovat olennainen osa kaikkea sosiaalisuutta, niillä on monenlaisia yhteisöllisiä tehtäviä. Niitä kehitetty tyypillisesti elämän erityisiä kipupisteitä kehystämään – ne ovat jonkinlaisia ryhmäsidonnaisuuden ja joukkohypnoosin tihentymiä, joiden avulla muuten vaikeasti hallittavat asiat saadaan ainakin jonkinasteiseen kontrolliin.

Syntymä ja kuolema, sukupuoli ja aikuistuminen, johon myös sotatoimet kuuluvat – kipu, suru ja veri ovat rituaalien raaka-aineita. Nykyisinhän me korostamme rituaalien juhlavaa puolta, mutta lajihistoriallinen totuus lienee, että niiden tehtävä alkujaan oli kontrolloida yksilöä ja estää tätä eristäytymästä oman yksilöllisyytensä piiriin.

Rituaalit ovat olennainen osa kaikkea uskonnollisuutta, jolla myös on pohjimmainen roolinsa yhteisöllisyyden ylläpitäjänä. Rituaalit institutionalisoituvat, ja uskontojen kirkkoinstituutiot antavat jatkuvuutta rituaaleille, joiden alkuperäiset sisällöt ovat jo häipyneet esihistorian hämärään.

Kun oma aikamme nostaa opillisen ajattelun ja "ismit" tajunnansisällöissä pinnalle, meille saattaa muodostua ongelmaksi esimerkiksi se miksi jokin uskonto käskyissään kieltää tappamisen, mutta samaan hengenvetoon siunaa sotaan lähtevien aseet. – Tällaiset näennäiset, opillisen ajattelun tasolla ja ohuilla, puhtaasti tiedollisilla käsitepinnoilla koetut moraaliongelmat voivat olla omia aikalaisongelmiamme, mutta alunperinhän rituaalien muodostumisessa nimenomaan erilaisten elämänkriisien ympärille ei syntynyt minkäänlaista sisäistä ristiriitaa.

10.

Ihmisen kymmenien tuhansien vuosien kehityshistoriassa yhteisövoimat ovat hyvin vähä vähältä hellittäneet otettaan ja orastava yksilöllistymiskehitys on päässyt käyntiin. Tämä kehitys ei yleismaailmallisesti ottaen ole toistaiseksi edennyt kovinkaan pitkälle.

Eri puolilla maapalloa kulttuurit ovat tehneet erilaisia perusratkaisuja kognitiivisen kehittymisen tiellä – esimerkiksi valinta kuvakirjoituksen ja äännekirjoituksen välillä heijastuu varmaan myös sen uskonnollisuuden laadussa jota kulttuurissa tunnustetaan. Jonkun kulttuurin kuvat ovat pelkkää ornamentiikkaa, toisen taas psyykodynamikan projektiota. Tällaiset erilaiset tiet kertovat siitä että yleisinhimillinen kehitys yhteisövoimien vallasta yksilöllisen eriytymisen suuntaan tapahtuu eri kulttuureissa aivan eri tavoilla.

Eurooppalaisen uuden ajan individualismi on ihmiskunnan historiassa todellakin aivan ainutlaatuinen kognitiivinen ilmiö. Niin sanottu "kartesiolainen paradigma" – Subjektin eriytyminen ja todellisuuden Objektivointi – on tuonut mukanaan Subjektin puolella individualismin, yksilönoikeudet ja -vapaudet sekä demokratian, ja Objektivaation puolella empirismin, luonnontieteet, tekniikan ja teollisen hyvinvoinnin.

Näiden ajatustyökalujen ansiosta maailma on nyt muutaman viime vuosisadan aikana muuttunut tuhatkertaisesti enemmän kuin mitä se muuttui ihmiskunnan historian aiemman miljoonan vuoden kuluessa yhteensä. Emme todellakaan voi mitenkään yliarvioida eurooppalaisen ajattelun erityisyyttä ja ainutlaatuisuutta.

Eurooppalainen ihminen eriytyneine yksilöpsykyineen kokee rituaalit ei suinkaan primitiivisen uskonnollisuuden vaan oman mielenterveytensä ongelmina. Siellä missä individualisti nyt pakonomaisesti tarvitsee rituaaleja, siellä jokin on vinossa. Siellä taannutaan henkisesti, ja rajusti. Rituaalit saattavat olla keino pitää muuten hajoavaa psyykeä koossa. Alitajuntaisia yllykkeitä ehkä kontrolloidaan kehittämällä niitä peittämään pakkoliikkeitä. – Vaikka uuden ajan tekninen edistys on vienyt ihmisen avaruuteen, hänen korviensa välissä häntä vainoavat edelleen primitiivisen alkuhistorian mielenmekanismit.

Vainoavat – tai suojelevat. Äskettäisessä Oscar-gaalassa mm. parhaasta ohjauksesta palkittu avaruuselokuva "Gravity" sisältää käännekohdassaan kohtauksen, jossa kapseliinsa vailla pelastumisen toivoa jäänyt astronautti päättää jouduttaa kuolemaansa sulkemalla hapen, ja vaipuessaan tajuttomuuteen keskittyy epäkuntoisesta radiolähettimestä kuuluvaan, jostain kaukaa maapallolta tulevaan koiran haukuntaan, alkaen itse toistella näitä haukahduksia, huudahdella yhä äänekkäämmin ja pakonomaisemmin. – Siinä rituaalissa ihmisen tragedia, kehityshistoriamme kokokuva, yhdessä elokuvan kohtauksessa.

11.

Historiallisessa perspektiivissä kaikki uskonnot, ehkä toistan tämän: kaikki uskonnot toistelevat erilaisissa ilmiöissä samoja yleisinhimillisiä kehitysominaisuuksia.

Mielemme pohjimmaiset mekanismit elävät kaikissa aivojemme – tai ajattelumme – kehityskerroksissa, ja vaikka jokainen aika uskoo siihen kulloiseenkin tiedollis-opilliseen käsitteeseen, joka aikakauden rationaalisuudelle on ominainen, ja "todistelee" ja "perustelee" päätöksensä ja käyttäytymistä kulloinkin "pätevyyden" kriteerit täyttävillä tavoilla – silti yksinkertainen ja vähän tylykin tosiasia on, että kaikki vain omalle ajallemme ominainen on vain näennäisen järkevää, ja lopulta kaikki palautuu mieleemme syviin kehityshistoriallisiin perusrakenteisiin.

Niinpä ei pitäisi kuulostaa hämmästyttävältä kun väitän, että uskonnot eivät ole vain historiaa – että sen lisäksi miten nykyaika perinteisiä suuria uskontoja ja niiden erilaisia lohkoja ja lahoja niiden nykymuodoissa elättääkin, sen lisäksi maailmaan on syntynyt ihan uusi, ja vieläpä ihan maailmanuskonnoksi noussut uskonto. Tarkoitan tällä tietenkin *taloususkontoa*. Se on maailman tämän hetken uusi valtauskonto.

Taloususkonto syntyi individualisaation oheistuotteina, ja opilliset muotoilunsa se sai valistusaikaan. Ihmiskuva oli tuolloin totaalisen todellisuudentajuton ja yli-ihanteellinen – esimerkiksi Rousseau loi pohjat uudelle tiedonalalle, kasvatusopille, kirjallaan "Emilesta", jossa esitettiin kuinka tämä ihmlapsi ihan itse kasvatti itsensä pikkuvauvasta aikuisikään käyttäen korjausliikkeitä, yrityksen ja erehdyksen metodia. – No, muista tieteistä "Emilen" kaltaiset utopistiset ihmiskuvitelmat on monen monta kertaa jo poistettu, mutta liberalistisessa talousajattelussa – eli taloususkonnon raamatussa – niin sanottu "vapaa toimija" kuin myös kuvitelmat korjausliikkeistä yhä elävät ja voivat hyvin.

Talousajattelusta tuli täydellinen epäsiikio. Se apinoi luonnontieteille ominaista suureiden ja mittayksiköiden maailmaa, mutta onnistui tuottamaan vain uuden version ptolemaiolaisesta maailmankuvasta, jossa kirjanpidollinen nolllapiste on talousmaailmankaikkeuden keskus. "Raha" yrittää olla yhtä aikaa sekä suure että mittayksikkö, mutta siinä elää vain pohjimmiltaan uskonnollislaatuinen kaikkivoipaisuuskuvitelma. Jos "raha" on taloususkonnon kuolematon sielu, usko aineellisen tarpeentyydytyksen loputtomaan lisääntymiseen on modernia iankaikkisuutta.

Talousajattelu on valtamagiaa, nykyajan uusi valtauskonto, taloususkonto. Todellisuuden objektivaatiosta ajatuskulissiksi omaksuttu numeerinen näennäiseksaktius noituu tehokkaasti ymmärryksen niin että talousajattelu luo "pätevyyden" illuusion.

12.

Olen edellä esittänyt nopeasti laskien noin kolmekymmentä erilaista näkökulmaa uskontoilmiöön. Olen jättänyt joitakin – keskeisiäkin – asioita käsittelemättä, koska niiden käsittely olisi itsessään vaatinut saman verran sanoja joita tähän juttuun jo muutenkin on kertynyt.

Mainitsen yhden tällaisen asian: eurooppalaisella uudella ajalla on "tieteellisen" selittämisen sisällä vaikuttanut jatkuvasti myös keskiajalta periytynyt teologisen selittämisen perinne. Tämän tieteenfilosofiaan kuuluvan asian valaisemiseksi olisi mukaan pitänyt nostaa luento totuusteorioista ja tavasta jolla koherenttinen totuudellisuus on vähitellen väistynyt korrespondenttisen totuudellisuuden tieltä. Kun menetämme sen lopullisesti, silloin taloususkonnostakin tulee tiedettä.

Nuo kolmekymmentä erilaista näkökulmaa ovat siis sellaisia puitteistuksia, kehikoita tai kantimia, joissa uskontoilmiötä voidaan sen ulkopuolelta tarkastella. Näkökulmat täyttävät omat käsitykseni validiuden kriteereistä – en totisesti ole sortunut puhumaan kirjanoppineiden koulupsykologien tavoin siitä miten "ihmisellä on ollut alusta asti tarve uskoa johonkin", tai esittänyt mitään täydelliseen käsiteseakaannukseen perustuvia anakronistisia typeryyksiä kuten että "kun alkukantaiset ihmiset eivät tieneet mitään fysiikasta, heidän oli selitettävä luonnonilmiöt uskonnolla". –

Uskontojen tarkasteleminen niiden itsensä sisäpuolelta on sitten asia ihan erikseen. Mitään uskontoa ei voida kyseenalaistaa sen sisältä käsin – uskonnot ovat nimenomaan totuusjärjestelmiä jotka itse asettavat oman totuudellisuutensa kriteerit. Se on myös logiikalle ominaista – sulkeutuminen alkuehtojen ja lopputulemien, samat rationaalisuusehdot toteuttavien kysymysten ja vastausten ajatusavaruuteen. On mahdollista esimerkiksi kirjoittaa vertailu uskonnon ja formaalilogiikan tietoteoreettisesta samanmuotoisuudesta.

Mainitsen vielä, että yhtenä vaikuttimena tälle uskontoilmiön alustavalle kartoitukselle oli KKO:n erään tuomiolauselman perustelu, jossa tämä korkea oikeusaste antaa ymmärtää tietävänsä mikä on tai ei ole "omiaan edistämään uskontojen välistä keskustelua".

Tunnen itse olevani tuollaisesta viisaudesta kovin kaukana – minulla on nuo kolmekymmentä kynnystä vielä ylitettävänä ja pelkään, että takataskusta tai edestäni löytyy vielä vähintään toinen mokoma lisää. Luulen, etten koskaan tule ymmärtämään uskontoilmiötä niin syvällisesti että voisin kuvitella itseni minkään valtakunnan tuomariksi. Sen sijaan saatan kuvitella, helpostikin, että joskus vielä joudun itse sinne syytettyjen penkille.

(*Verkkolehti Uusi Suomi Puheenvuoro-blogi 25.1.2014*)

Historiantajuttomuuden hedelmät

– rasistijahti ja vihapuhevaino

1.

Euroopan ajatushistoriassa ei ole toista niin merkittävää murrosta kuin se mikä ihmisten mielissä tapahtui kun siirryttiin keskiajalta uudelle ajalle. Oli eletty likimain tuhat vuotta oudossa henkisen pysähtyneisyyden tilassa, jossa yksilöminuus oli kadonnut – vallitsi niin sanottu depersonalisaation tila, jossa yksilöminuus ei hahmottunut. Myöskään psyykkistä dynamiikkaa ei ollut, sen myötä ajantaju oli hukkunut, eikä mikään sielunliike, joka olisi edellyttänyt lineaarista aikakäsitystä, ollut mahdollinen. Esimerkiksi syyn ja seurauksen – syysuhteen – tajuaminen oli keskiajan ihmisille mahdotonta.

Tuollaisesta depersonalisaation unesta herääminen sijoittuu muutamien vuosisatojen ajalle renessanssista "kartesiolaisen Subjektin" syntyyn. Voimme metsästä ajan ajattelijoiden jälkeijääneistä kirjoituksista merkkejä ajatustapojen muutoksista. Ehkä ensimmäinen uuden ajan airut oli Wilhelm Okkamalainen, joka noteerasi esimerkiksi vapaan tahdon olemassaolon. Okkamilaista emme kuitenkaan muista hänen voluntarismistaan, vaan ihan erityisestä yksittäisestä ideasta, ns. "Okkamin partaveitsestä".

"Okkamin partaveitsi" on hyvä esimerkki siitä miten aikakaudelle ominaisen järkiajattelun – rationaalisuuden – laatuerot katoavat kuvasta kun muutamme ajatukset opillisiksi ja ikuistamme ne opillisilla yleiskäsitteillä historiankirjoihin.

"Partaveitsellä" tarkoitetaan nykyisin sitä että yksinkertaisimmat perustelut riittävät – ei ole tarpeen lavennella tai jatkaa perustelujen rönsyjä äärettömiin. Se on tyypillinen oman filosofointimme tarpeisiin ajastaan irrotettu "periaate", josta emme enää nykyisin jää miettimään mikä sen todellinen pätevyys mahtaa olla, kun se on kuitenkin esitetty aivan toiseen ajalliseen suuntaan tapahtuvan päättelyn – taaksepäin suuntautuvien ajatusliikkeiden, yksityisestä yleiseen palauttavan keskiaikaisen deduktion – maailmassa.

Tämä opillinen esiinpoimiminen ja pelkistäminen on jotain omalle ajattelulaadullemme aivan ominaista. Kuvittelemme filosofian historiankin jonkinlaisena ajattelun pätevoitymisen puuna, johon on aikojen varrella kasvanut uusia oksia, kun aina uudet ja paremmat opit ja argumentit ovat korvanneet aiemmat ja vanhentuvat käsitykset. "Se-ja-se filosofi kumosi niillä-ja-niillä näkemyksillään sen-ja-sen teorian." Tällainen käsitys ajatushistoriasta ikään kuin yhden ikuisen logiikan jatkuvana voittokulkuna on oman aikalaisrationaalisuutemme harhaa.

Historia oikeasti on ollut pikemminkin eri aikakausina vallinneiden hyvinkin erilaisten "järkiajattelun" laatuojen vaihtelua, ja ihmiset ovat eri aikoina ajatelleet paljon enemmän eri tavoin kuin mitä edes eläytymiskykyisimmät meistä nykyisin pystyvät kuvittelemaan.

2.

Miksi aikakaudet vaihtuvat, ajattelun laadut muuttuvat? Keski- ja uuden ajan taitteesta historiankirjamme kirjaavat selityksiksi paljolti ulkoisia syitä. Lisääntynyt liikenne ja kauppa olivat luoneet yhteyksiä muihin kulttuureihin, tuotteisiin ja elämäntapoihin. Löytöretket murensivat vanhan maailmankartan ja maailmanjäsenyyksen reunat. Samoin tähtitaivaalta tuleva tieto – käsitys maapallosta kaikkeuden keskuksena mureni. Siinä koko universumi nyrjähti entiseltä paikaltaan, ja niin myös ihmisen roolin oli perinpohjin muututtava.

Tällaisten ulkoisten selitysten lisäksi on noteerattava sisäsyntyiset tekijät. Niistä emme tiedä miksi ne syntyivät – mikä virittää ihmissielut uudestaan niin että historiassa syntyy kokonaisia aikakausia? Joka tapauksessa uuden ajan ajattelun ensimmäiset sisäiset viriämät sijoittuvat jo renessanssiin, siis aikaan paljon ennen mitään ulkoisia vaikutteita. Oikeastaan jo gotiikassa kirkontornit kohosivat katsetta huimaten kohti taivasta ja aivan uudenlainen ajatuslokalisaatio alkoi hahmottua. Pystysuorat linjat hahmottavat perspektiivin – ja jossain kognitiomme poimuissa on perspektiivin ja ajantajun yhteinen lähtöpiste. Aikaa alettiin mitata – kellot alkoivat soida. Se kertoo sisäisen dynamiikan heräämisestä, eikä sitä aiheuttanut mikään maailmanmittainen ulkoinen muutos.

Sisäisillä mittareilla uusi aika toi mukanaan keskiaikaiselle depersonalisaatiolle täysin vastakkaisen tajunnantilan. Keskiajalla oli jopa kaikkein parhaiden älyjen mahdollista epäillä jopa omaa olemassaoloaan. Tälle "minuuden" häviämislle täysin vastakkainen havainto kirkastui Descartesin oivalluksessa: "Ajattelen, siis olen olemassa." Syntyi mielen dualismi, kahtiajako – "minä", Subjekti, eriytyi ja ulkomaailma, "todellisuus" Objektivoitui. Tämä "kartesiolaisen Subjektin" synty, "minän" ja "maailman" vastakkainasettuminen oli se uusi ajatusjäsenys, jonka varaan kaikki uudella ajalla myöhemminä vuosisatoina tapahtunut henkinen kehitys ja edistys rakentui.

Eriytyvän Subjektin puolella saimme jatkuvasti lisääntyvän individualismin, yksilönvapaudet ja -oikeudet sekä edustuksellisen demokratian. Vastaavasti Objektivoituvan todellisuuden puolella kehittyivät empirismi, luonnontieteet, tekniikka ja teollinen hyvinvointi. Näiden ihan nimenomaisten – tietystä paikasta tiettyyn historialliseen aikaan kehittyneiden – kognitiivisten ajatustyökalujen vaikutuksesta maailma on nyt muutamassa vuosisadassa muuttunut tuhatkertaisesti enemmän kuin mitä se muuttui koko ihmissuvun historian aiemman miljoonan vuoden aikana yhteensä.

3.

Renessanssifilosofit ja uskonpuhdistajat olivat uuden ajan individualismin ensimmäisiä airuita. Filosofit olivat uuden humanismin, uuden ihmiskuvan ja ihmisarvon ennakoijia, ja uskonpuhdistajat kaikessa ankaruudessaankin uuden individualismin, henkilökohtaisen jumalasuhteen esitaistelijoita. Tämä kaikki pani sielun perusjäsenykset uusiksi.

Maailmaa voidaan ajatella tapahtumaksi aikakausien näyttämöllä. Shakespearen toinen jalka oli kasvoista kasvoihin vaikuttaneen katuteatterin maailmassa, toinen astui institutionalisoidun teatterin estradille. Siihen väliin ilmestyi esirippu, jonka käyttö levisi muutamassa vuosikymmenessä kuin humaus läpi koko Euroopan. Sen vaikutuksesta näytelmät muuttuivat ikään kuin eri tasolle, toiseen todellisuusjäsenyksen. Sama jäsenys tapahtui tuohon aikaan kaikkien aivoissa – kaikessa mitä koemme. Tajunnantapahtumaa sanotaan "kartesiolaisen teatterin" syntymäksi. Silloin meistä tuli esiintyjä oman elämämme näyttämöllä.

Sivumennen sanoen: Shakespearekin vihasi juutalaisia ja loi Venetsian kauppiaan Shylockin roolihahmon, joka lienee ilkein draaman historian henkilö. Otellokin oli musta mauri, jota riivasi järjetön mustasukkaisuus ja viha. Myös Luther oli varsinainen vihapuhuja. "Vihaisena saarnaan paremmin", hän sanoi. Juutalaiset olivat myös hänen tulisen vihansa kohteena.

Uuden ajan tajunnanlaajentumat ja maailman reunojen repeileminen löytöretkien vaikutuksesta muuttivat "ulkoisia" perusjäsennyksiä. Maailma olikin iso, ei paikallinen. Yleiskäsitteillä piti nyt kuvata laajaa maailmaa, ei ikuisia "sisäisiä" totuuksia. Ihmeteltävää ja hämmennystä riitti. Monenlaisia ihmisiä kuljetettiin sivistyneeseen Eurooppaan, ihan sirkushäkeissäkin, täällä kummasteltaviksi ja katsottaviksi. Maailma arvottui uudelleen, ihmistä arvioitiin uudelleen. Yleiskäsitteillä on se taipumus, että ne noituvat ymmärrystämme, ja niin uudet arviot saivat "sisäisesti" selvän opillisen luonteen.

Rotuteoriat ovat osa uuden ajan tiedon- ja tieteenhistoriaa. Niillä on ihmistä koskevassa tiedon näytelmässä miltei yhtä vahva rooli kuin myöhemmin kehittyneillä valtiotieteellä, sosiologialla ja psykologialla. Biologia ja ihmiskuva elivät pitkään rinnakkain samassa ihmistiedon kategoriassa. Uuden ajan koko henkisen kehityksen suurta valtavirtaa – lisääntyvää individualismia – mukaillen viimesyntyisin tiedonala, psykologia korjasi tavallaan koko potin. Tai ei oikeastaan psykologia, vaan individualismi. Individualismi kaiken selityspäätöksenä. Esimerkiksi nyt melkein kaiken päätöksenteon perusteena oleva liberalistinen talousajattelu on vain individualismin vääristynein muunnelma.

1800-luvun mittaan rotuteoriat olivat kuitenkin olennainen osa ihmistiedettä. Vuosisadan loppua kohden ne saivat arvoväritteisiä rooleja, ja viime vuosisadalla sairaan arvoväritteisiä rooleja. Emme saa kuitenkaan unohtaa tärkeintä tosiseikkaa: ne olivat opillista pätevyyttään yleiskäsitteiden kautta tavoittelevan tiedollisen auktoriteetin täysvaltaisia ilmentymiä. Omana aikanaan ne eivät suinkaan olleet mitään "vihapuheita".

4.

On mahdollista ajatella että kartesiolaisen järjen parhaat ja puhtaimmat saavutukset sijoittuvat viime vuosisadan alkuvuosikymmenille, jolloin tapahtui kolme ajatusmuodoiltaan toisiinsa verrattavaa suurta ajatusvallankumousta. Einsteinin suhteellisuusteoria mullisti fysiikan maailmankuvan, Freudin psykoanalyysi ihmiskuvan, ja Wittgensteinin tiedonfilosofia selvitti kielen, ajattelun ja totuuden suhteita. Jokaisessa näistä ajatusvallankumouksista "minän" ja "maailman" keskinäissuhde asettui aivan uudella tavalla niin, että maailmaa tarkkaileva Subjekti sijoittuu subjektiivisuutensa kalibroineena Objektivoituun todellisuuteen.

Kuin sattumoisin nämä nerot olivat juutalaissyntyisiä, ja kuin sattumoisin kaikki olivat kotoisin saksankieliseltä kulttuurialueelta. Kuin sattumoisin kaikki joutuivat pakenemaan natsien vainoa. Onko siis sattumaa, että tämä vaino jollain lailla edusti samaa kartesiolaista järkeä jota nerotkin edustivat – vaino tosin vanhan ihmistieteen perustalta, negatiivisin etumerkein, äärimmäisenä käänteisarvoina kaikelle sille mitä nämä toisinajattelijat, Einsteinin pasifismi, Freudin yleisinhimillinen syvällisyys tai Wittgensteinin yliherkkyys edustivat?

Rotuteoriat olivat kehittyneet vahvana oksana ihmistieteiden puussa – ja nyt ne otettiin opillisten yleiskäsitteiden tasolta arkikäyttöön. Mitä teoreettisempia "ismit" ovat, sitä hirveämpää jälkeä syntyy kun niiden "totuus" yritetään todistaa oikeaksi käytännössä.

Natsi-Saksa oli varmaan sen tiedon irvokkain ilmentymä. Emme saa milloinkaan unohtaa, että kysymyksessä oli nimenomaan tieto – ei siis vain puhdas moraalinen pahuus. Muistutan, että korkeinta sivistystä omaava ammattijärjestö, lääkäriliitto, oli Hitlerin valtakunnassa ensimmäinen joka omassa virallisessa ohjelmassaan hyväksyi opit "elinkelvottoman elämän eliminoimisesta". Auktorisoitu tieto koki siellä oman totaalisen haaksirikkonsa.

Muistakaapa te – kaikki jotka nyt kuohkaatte rasismista ja vihapuheista – että se "rasismi" mistä nyt puhutaan ei ole sama asia kuin se mikä aikaansai holokaustin. Silloin taustalla oli kokonaisen vuosisadan itseään teorioiden tasolla vahvistanut auktorisoitu tieto. Kysykääpä sen sijaan, kuka nyt edustaa auktorisoitua sivistystä?

Vain yksi ikuinen kuvio näissä yhteyksissä on sama. Se on se että vainoamiseen tarvitaan aina enemmistön tuki. Joko aktiivinen tuki tai hiljainen hyväksyminen. Se on aina enemmistö joka vainoaa vähemmistöjä – kansanryhmät vainoavat yksilöitä – ei koskaan päinvastoin. Yksilöillä ei ole mitään mahdollisuuksia vainota kansanryhmiä. Vain kansanryhmillä on mahdollisuus tuomita yksilöitä. – Tämä tosiasiallinen asioiden järjestys tuppaa unohtumaan. Enemmistö ei tunnista oman itseoikeuttamansa, itsevaltaisen auktorisoitumisensa vaaroja. Enemmistö on sokea itselleen aivan samalla tavalla kuin natsit aikanaan olivat sokeita omille vaikuttimilleen.

Valitettavasti se ihmistieteen surkea osa joka sai toteutuksensa rasistisissa opeissa elää nyt suuren enemmistön mielipiteissä ja vainossa toisinajatteliijoita kohtaan. Sitä perintöä – siis opillisen sivistyksen ja sen kulloinkin puhuttelevimpien arvojen perintöä – edustaa nykyinen oma "sivistyneistömme" ja "suvaitsevaistomme". Se on murskaamassa nyt elinkelvottomaksi arvioitua "impivaaralaisuutta".

5.

Milloin ihmislajin aggressiot alkoivat? Historiallisesti varhaisin lähtökohta voisivat olla ihmisen alkulaumat, ensimmäiset alkuyhteisöt. Suvut, klaanit ja heimot saattoivat jo silloin vihata toisiaan. Raamatullisina aikoina kansojen vihat olivat historian keskeisin sisältö. Ihmislajin historiassa ei tasa-arvosta ole tietoaakaan. Suomalaisetkin käännyttiin miekan voimalla. Uskonsotien aikaan taisteltiin Euroopassa ja rajoilla väärauskoisia vastaan, ja uskontojen sisällä vainottiin harhaoppisia. Noitaoikeudenkäynnit olivat silloin jonkinlaisia rasistijahteja.

Jokin rasismien kynnyksen ylitettiin, kun uudella ajalla maailmankartan rajat reunoistaan repeilivät ja löydettiin vieraita kansoja ja kulttuureja. Niiden kukistaminen oli ensimmäinen roturasistinen teko. Maailman ääristä rahdattiin myös villi-ihmisiä häkeissä näyttelyesineiksi sivistyneeseen Eurooppaan. – Sanoisin että jotain historian ironiaa on tavassa, jolla nykyinen "sivistyneistö" haluaa panna "rasisteja" häkkiin kaikkien kauhisteltavaksi.

Historiassa suorat ja käyrät miekat olivat sotineet, puhkoneet ja halkoneet eriuskoisia. Kristittyjen viha juutalaisia kohtaan oli syvää ja jatkuvaa. Sitten tulivat tiedoksi maailman pakanat, jotka piti käännyttää taikauskoistaan ainoaan oikeaan uskontoon. Mitä se kaikki oli ellei rasismia? Eriuskoisten, erinäköisten, erirotuisten ihmisten keskinäistä väkivaltaa ja vihanpitoa?

Uudella ajalla individualismi valtasi ihmisten mielet. Silloin se kaikki mikä aiemmin oli ollut vain rasismia muuttui yksilöä koskevaksi. Historiassa tuli mahdolliseksi olla rasisti. Uuden ajan suurin yksilöllisyyden julistaja, filosofi Nietzsche, ylevöitti yli-ihmisen ja suhtautui massoihin vain ylikäveltävänä mattona. Se oli rasismien uusi ajatusmuotorakenne. Kansan halveksiminen.

Tieteen puolella kehiteltiin rotuoppeja osana biologiaa ja ihmistieteellistä ihmiskuvaa. Niihin sisältyi arvovaroja, mutta ne olivat aikansa legitiimiä tiedettä. Biologia, kansatiede, yhteiskuntatiede ja psykologien ominaisuuksien määrittely olivat vielä eriytymättöminä ja toisiaan tukien. Rasismi oli osa biologian ja ihmiskuvan tieteellistä liittoa. Sen tiedon perustalta elettiin vielä viime vuosisadan alkupuolella. Yhtä hyväksytty kuin oli biologian ja rasismien opillinen kytkentä, yhtä laillinen oli Hitlerin valtaannousu. Kolmas valtakunta oli uuden ajan kansallisvaltion täydellistymä. Se oli psykologisen ihmiskuvan ruumiillistuma – yksi suuri orgaani, vahva ja virheetön. Kuin atleetti, jolla oli nietzschelainen yli-ihmisen tahto ja muiden kansojen matto tallattavanaan.

Rivisaksalaisetkin antoivat tukensa natsivallalle. Vasta sodan jälkeen paljastunut rasistinen joukkotuhonta kauhistutti kaikki ihmiset. Siitä lähtien kaikella pahuudella on ollut vain yksi nimi – "Hitler" – ja tämän nimen demonisoiminen vapautti kaikki rivikansalaiset vastuusta.

Maailmanhistorian hirvittäväntä rasistista tuhontaa seurasi syyllisten – suuren enemmistön – syyllisyyden täydellinen poispyyhkiminen ja viattomuuden laillistaminen. Tapahtui sellainen tajunnallinen taikatemppu, jossa rasismi, joka kautta historian oli ollut enemmistöjen harjoittamaa vähemmistöjen vainoa, metamorfoitui enemmistön itsepuolustuskeinoksi, ulkoistukseksi, sormella osoittamiseksi, kun yksi Paha Paholainen noitui kansan populismillaan ja tuhosi viattomia rotuja.

6.

Toisen maailmansodan jälkeen kirjoitettiin YK:n Ihmisoikeuksien Yleismaailmallinen Julistus, jossa kaikki huomio fokusoitiin puolustettavaan yksilöön, jonka perustavanlaatuisia vapauksia ja oikeuksia määriteltiin. Se merkitsi uuden ajan yksilöihanteellisuuden huippua. Yksilö käsitettiin ja käsiteltiin täydellisesti omaehtoisena ja itseriittoisena – eikä lainsäätäjää ollenkaan askarruttanut, kuinka tämä yksilö sitten käytännössä saa oikeutensa toteutumaan yhteiskunnassa, joka muodostuu yhtä itseoikeutetuista ja oikeuksiaan vaativista yksilöistä.

Tässä julistuksessa niin juridinen muotoilu kuin yksilöpsykologinen ihmiskuva alkavat pettää. Ihmisoikeuksien Julistus sijoittaa abstraktin yksilön jonkinlaiseen absoluuttiseen sosiaaliseen tyhjiöön. Kun yhteisö lakkasi mielikuvatasolla kokonaan olemasta, enemmistö ei enää voinut olla rasisti. Vähemmistökin ei nyt voinut olla rasisti, koska vähemmistöt muodostuvat vähistä yksilöistä, joita pitää suojella. Mistä sitten löydetään Paha Pahuus, Paholainen, joka uhkaa viatonta enemmistöä populismillaan? Pahuus jolle ei pidä antaa pikkusormeakaan, ettei se vie koko kättä ja vedä lopulta itseään häpeävää syyllistä kokonaan esiin.

Nyt rasistin löytämiseksi tarvitaan erityistä rasistijahtia. Vain niin voidaan oikeaoppisuutta ja oikeassaolemista puolustaa. Tarvitaan konkreettista näyttöä ja esimerkillisiä oikeustapauksia uskottavuuden saavuttamiseksi. Rasistijahdit ovat nykyajan noitaoikeudenkäyntejä.

7.

Rasismia ei voida määritellä rikokseksi, koska rasistin määritelmä jää tekemättä. Rasistiksi voidaan leimata joku ihminen, mutta kaikki rasistileimat ovat tosiasiallisesti pelkkiä enemmistön oman syyllisyyden ulkoistumia. Mistä enemmistö sitten tänä päivänä kokee kipeästi syyllisyyttä? Esimerkiksi siitä että köyhyys on tullut keskuuteemme ja kasvaa jatkuvasti? Se täytyy kirjata köyhien omaksi viaksi? Näin todella tapahtuu – projektio toimii.

Hämmästyttävää kyllä, kaikki rasistit ovatkin yhteiskunnan heikkoja vähäosaisia. Meillä ei ole yhtään yläluokkaista ökyrikasta rasistia. Mistähän se mahtaa johtua? Kenelle on oikeasti yllätys, että tyyppillisesti rasisteiksi leimataan vain niitä jotka ovat muutenkin sosiaalisesti halveksittuja?

Ollaan käytännössä samassa henkisessä tilassa kuin kansalaiset olivat natsi-Saksan joukkotuhonnan paljastuttua. Enemmistön on löydettävä syylliseksi joku muu kuin itsensä. Suomi on nyt jakautunut hallitus-Suomeen ja köyhäläis-Suomeen, ja arvatakaapa kummasta rintamasta rasisteja vainoten kaivetaan?

Se että omaa syrjäytettyä kansanosaa kohdellaan kaltoin – tutkimuksen mukaan omat sosiaalivirkailijamme syyllistävät asiakkaitaan kahdeksan kertaa enemmän kuin pohjoismaiset kollegansa – ja protestoijia leimataan "impivaaralaisiksi", ja samaan hengenvetoon kuitenkin suvaitaan ja hellitään eksoottisina tänne suku-, klaani- ja heimoyhteiskunnista saapuneita ja ihmisoikeuksista aivan piittaamattomia maahantulijoita, kertoo miten projektiivisia asenteet näissä yhteyksissä ovat.

Sokeus oman ajattelun laatutekijöitä kohtaan mahdollistaa projektiivisuuden. Eikä näitä haasteita oteta vakavasti, vaan tuudittaudutaan ryhmävahvistautumisen takaamaan oikeassaolemiseen. Se on enemmistön synti, niin historiassa kuin tässä ja nyt.

8.

Niin ovat historian kelkat kääntäneet suuntaansa. Rasisteiksi leimatut ovat nykyajan juutalaisia. Todellinen vainoaja on kuitenkin sama kuin se on ollut historiassa aina: enemmistö.

Juuri enemmistö, tai kokonaiset kansanryhmät, vainoavat vähemmistöjä ja yksilöitä, ei todellisuudessa koskaan päinvastoin. Tämän asian peittelemiseksi enemmistö on halukas laillistamaan viattomuutensa, kirjoittamaan lain jossa kansanryhmiä suojellaan kuvitteellisilta Pahaakin Pahemmilta rasistiyksilöiltä.

Enemmistön suuri osa on hiljaista enemmistöä. Sille äänen antavat omasta oikeassaolemisestaan vakuuttuneet kulturellit ja "sivistyneet" leimakirveiden heiluttelijat. Elämme yhteiskunnallisen lynkkausmielialan reunalla, rasistijahdin ja vihapuhevainon äänensävyt kiihtyvät. Leimoja lätkitään päivittäin mm. YLE:n uutisissa ja ajankohtaisohjelmissä sekä kaikissa suurissa päivälehdissä.

Rasistia ei voi määritellä rikolliseksi. Rasismin määrittelemisen käsitteellisesti päätyy järjettömyyksiin. Rasistinen motiivi on kuitenkin otettu lakiin rangaistusta koventavaksi seikaksi. Tämä on sinänsä mielenkiintoinen juridisen ajattelun häränpylly, koska "motiivi" on tällöin täytynyt käsittää teon attribuuttina eikä rasistisen psyyken ominaisuutena. Sekin on osoitus siitä miten julman tuomitsevaa voi enemmistön viattomuutta varjeleva juridinen ajattelu olla, ja miten hämärää yksilöpsykologinen käsitteenmuodostus on.

(*Verkkolehti Uusi Suomi Puheenvuoro-blogikirjoitukset 16.12.2012 ja 13.1.2013*)

Historiallisesta ilmiöstä, itsenäisyydestä

1.

Voisiko moniin tämän päivän yhteiskunnallisissa keskusteluissa pinnalle nousseisiin teemoihin – sellaisiin kuin ns. populismi tai esim. maahanmuutto- ja kotoutumisongelmat, niin sanottu rasismi ja rasistijahti, sananvapauden rajoitukset ja muu kontrollipolitiikka, kysymys pakkoruotsista ja ylimalkaan meitä historiallisesti rasittavasta huonosta ruotsalaisesta hallintoperinteestä – tuoda lisävaloa, jos analysoitaisiin sitä ihmiskuvaa, jonka varassa ajatuksemme maailmanmenosta ja ihmisen edesottamuksista muodostuvat?

Mietinnän voisi aloittaa vaikkapa ihmistieteiden tieteenfilosofisista ongelmista. Mietittäisiin sitä missä mielessä sosiologia ja psykologia ovat eri tiedonaloja ja ansaitsevat oman, itsenäisen tieteen asemansa.

Nämä tieteethän irtosivat toisistaan viime vuosisadan alussa, ja irtoaminen tapahtui pahaan aikaan, kun tiedonalojen autonomisoitumisen tarve oli suurta. Eurooppalaisella uudella ajalla eräänlaisena pitkänä kantoaaltona vaikuttanut jatkuva individualismin lisääntyminen irrotti luontevasti psykologian sosiologiasta, mutta samasta historiallisesta dynamiikasta johtunut riippumattomuuden ihannoiti rakensi näiden kahden ihmistieteen välille kuilun, joka on ollut ihmiskuvallamme ja kaikelle ihmiselle koskevalle tiedollemme ja ajattelullemme tuhoisa.

2.

Sosiologia tieteenä jäljittää yhteisöllisiä vakioita. Jokaisessa yhteisössä esimerkiksi vallitsee tietty sosiaalisen sidonnaisuuden aste, joka asettaa rajat sille missä määrin yksilöt voivat yksilöllistyä. Samoin ajatus, että jokaisessa joukossa syntyy tiettyjä rooleja, kuten johtajien ja johdettavien, myötäilijöiden, sivustaseuraajien ja kriitikoiden roolit, jne, ja näin tapahtuu ihan riippumatta siitä millaisin yksilöllisin ominaisuuksin joukon jäsenet on varustettu, on tyypillisesti sosiologinen.

Sosiologia ikään kuin sanoo, että "tilaisuus tekee varkaan". Psykologia taas yrittää kuvata varkaan yksilöllisiä ominaisuuksia. Näkökulmat ovat erilaiset – voidaan kuvitella, että yhteisöjen erilaiset ominaisuudet voivat selittää yksilöiden tietynlaista käyttäytymistä, mutta samoin psykologia voi väittää, että esimerkiksi narsistit tai psykopaatit ovat yksilöinä sellaisia, jotka käyttäytyisivät samoin olipa yhteisö heidän ympärillään millainen tahansa.

Modernin sosiologian muuan isähahmo Emile Durkheim mietti, mikä voisi olla sellainen esimerkillinen yksilön valinta tai teko, jonka yksilö tekee vaikka sen ei mitenkään voida ajatella kuuluvan yksilön biologis-psykkiseen "ohjelmointiin". Tällainen teko oli hänen mielestään itsemurha. Sen ei voida mitenkään ajatella kuuluvan yksilön "normaaliin" selviytymis- tai eloonjäämisohjelmaan, joten Durkheim päätteli, että juuri tämän teon kohdalla meidän on mahdollista nähdä miten yksilön ja hänessä vaikuttavien yhteisövoimien välinen häiriö, anomia, ajaa yksilön itsemurhaan.

Itsemurha voi olla ikään kuin psykkensisäinen murha. Vastaavasti jossain sosiaalisesti hyvin sitovassa kulttuurissa niin sanottu kunniamurha on yhteisövoimien teko.

3.

Durkheimilaisesta näkökulmasta voidaan lähteä periaatteessa kahteen eri suuntaan, kun sosiologisen ja psykologisen näkökulman eroa jäsennellään.

Voidaan lujittaa kummankin tiedonalan omaa autonomiaa ja ajatella, että ilmiöiden tarkasteleminen kahdesta hyvin erilaisesta näkökulmasta lisää tietoa paremmin kuin näkökulmien yhteen sulattaminen. Tai sitten voidaan ajatella, että ihmistä koskeva ymmärryksemme ei voi perustua erilaisista näkökulmista tapahtuville tarkasteluille, vaan ymmärrykselle välttämätöntä olisi kehittää jokin näkökulma, jossa ihminen nähtäisiin kokonaisena.

Olen usein puhunut erityisen *ryhmäpsykologisen näkökulman* tarpeellisuudesta. Tällä hetkellä sosiologiamme ja psykologiamme ovat kehittyneet toisistaan rajusti erilleen, eikä kummankaan tieteen tarkastelutavoilla saavuteta sellaista tietoa, joka auttaisi ymmärtämään ihmistä nimenomaan ryhmäsidonnaisena olentona.

Sosiologian puolella tätä pyrkimystä edustaa parhaiten paluu kulttuuriantropologian suuntaan, ihmisyyden ryhmäsidonnaisten alkuvaiheiden tutkimukseen. Psykologian puolella taas vastaavaa näkökulmaa avartavaa vaikutusta tarjoaa freudilainen ajatteluperinne, jonka ihmiskuva näkee yksilön oman aikansa, kulttuurinsa, yhteisönsä ja henkilöhistoriansa tuotteena.

4.

Psykoanalytikoista Erich Fromm hieman lähenee tällaista näkemystä. Hän on jopa rohkeasti pannut erään teoksensa nimeksi "Terve yhteiskunta", koska hän väittää, että tällainen tavoite on absoluuttisesti määriteltävissä yleisinhimillisen kehityksen kannalta.

Relativismi, johon näissä yhteyksissä usein syylistymme, johtuu nimenomaan eri tiedonalojen väliin jääneistä aukoista, joiden vaikutuksesta ihmiskuvamme on jokseenkin sokea. Koska emme näe ihmistä oikein, emmekä voi luottaa moneen totuuteen yhtä aikaa, relativismi tarjoutuu automaattisesti ratkaisuksi.

Frommin teesi on tietenkin provokatiivisesti esitetty. Mutta mielestäni se sisältää nimenomaan terveen näkemyksen siitä mihin suuntaan meidän pitäisi tiedollisia pyrkimyksiämme kehittää -- pitäisi jäljittää sitä mitä voisi nimittää ryhmäsidonnaisuuden huomioon ottavaksi ihmiskuvaksi. Yksilöä ei todellakaan pitäisi eristää kruuna- tai klaavapuolelta tarkasteltavaksi olenoksi, vaan hänen sosiaalinen peruslaatunsa pitäisi nostaa päällimmäiseksi.

Muistutan vielä, että monet nykyisin "kitkaa" aiheuttavat puheenaiheet – sellaiset kuin totalitarismi-ilmio, populismi, maahanmuutto- ja kotoutumattomuuskysymykset, pakkoruotsi, jne – ovat juuri niitä, joissa ryhmäpsykologisen ihmiskuvan puute on ilmeisin.

5.

Kun hypnotisoija sieppaa hypnotisoidulta puhtaasti yksilöominaisuudeksi kuvittelemamme "tahdon", paljastuu "tahdon" alkuperäinen kollektiivinen yhteisöominaisuus. Kyseessä on tahdon regressioilmiö, kollektiivinen tahtotoiminto, ihmisen alkulaumojen hyvin kiinteää, sitovaa sosiaaliyhteyttä edustava ilmiö, joka yhä tänäkin päivänä voidaan meistä elvyttää erityistä regressoivaa menetelmää, hypnoosia käyttäen.

Hypnoosi-ilmiö on todellinen, ja kuvaavaa ihmistieteillemme on, ettei sitä toistaiseksi ole voitu selittää sen enempää sosiologian, psykologian kuin nykyisin niin todistusvoimaiseksi koetun aivokuvantamisenkaan avulla.

Hypnoosi on nimenomaan ryhmäpsykologian alueelle kuuluva ilmiö. Mutta sellaista tiedonalaammeilla ei siis oikeastaan ole. Sen sijaan on olemassa harhoja, joita ryhmäpsykologisten ilmiöiden selitysyhteydet sosiologian tai psykologian suunnasta ovat tuottaneet. Ne harhat eivät jää tieteen laboratorioihin, vaan ne ovat osa aikalaisajatteluamme, jopa olennainen osa aikalaisajatteluamme. Ne vaikuttavat arkielämässämme – esimerkiksi niissä tavoissa joilla kuvaamme aivan arkitodellisuudessamme esiintyviä hypnoosi-ilmiöitä.

6.

Ihmiset nimittäin regressoituvat aina kun jokin elämänkriisi koettelee heitä tarpeeksi syvältä. Lähiöiden maahanmuuttajamellakat, kapinat ja kansannousut, sotarintamalla raaistuneet nuorukaiset – kuinka uutistekstit näitä tapahtumia ja ihmisiä kuvaavat?

Tähtireportteri hakeutuu pelottomasti joukkosuggestion riehaannuttaman mellakkajoukon liepeille, vetää erilleen yhden osanottajan ja kysyy: "Mistä täällä taistellaan?" – Ja niin syntyy uutisjuttu tai dokumentaari jota laajat vastaanottajakunnat tiedonnälässään ahnehtivat. – Mutta olemmeko koskaan kuulleet toimittajan tai kommentaattorien suusta esimerkiksi sellaisia sanoja kuin "sosiaalisen sidonnaisuuden aste", "kollektiivinen tahtotoiminto", "ryhmävahvistautuminen"? –

Emme koskaan. Emme kertaakaan. Sen sijaan laajaa raporttia seuraavana päivänä lehden tähtipäätoimittaja kirjoittaa tähtipääkirjoituksensa, jossa käsittelee yksityiskohtaisesti kaikkia niitä mellakoiden mahdollisia syitä, jotka hänen järkensä hänen päähänsä mitä määrätietoisimman älyllisen "selvitystyön" jälkeen tähtien lailla kirkastaa.

Ja lukijat ovat haltioissaan. "Hyvin perusteltu! Perusteellisesti perusteltu!"

7.

Kun kokonainen aika, aikalaisajattelu, aikalaisrationaalisuus, kaikki ajan aivan paraskin ajattelu on pahasti harhassa, mitä aikalaiset voivat tehdä? – Tuskin paljoakaan. Aika on ohjannut aikalaiset tavoittelemaan sitä rationaalisuutta joka on ajalle ominaista ja edustaa ajan parhaita tavoitteita.

8.

Otetaan vielä lähitarkasteluun ihmiskuvassamme vaikuttava historiallinen jatkumo. Meitä eurooppalaisen uuden ajan ihmisiä määrää monin tavoin individualismi. Se on se historiallinen kantaalto, joka on tehnyt meistä sellaisia kuin olemme. Se on niin tiedollisen ajattelumme kuin meille ominaisten, yksilöoikeuksia ja -vapauksia korostavien moraalituntojen takana.

Tämä ihmis- ja itseidentiteettillemme – ihmiskuvallemme – ominainen individualismi on poikkeuksellisen vahvaa, eikä sille ole vertaa lajimme aiemmassa historiassa. Uudella ajalla niin sanotun kartesiolaisen ajatusparadigman – eriytyvän Subjektin ja todellisuuden Objektivoinnin – varaan syntyneet ja kehittyneet luonnontieteet ovat muutamassa vuosisadassa muuttaneet maailmaa ja ihmiselämän laatua tuhatkertaisesti enemmän kuin mitä ne muuttuivat koko ihmisen aiemmassa miljoonavuotisessa historiassa yhteensä.

Luonnontieteet ovat siis historiallinen ilmiö. Ne ovat syntyneet ja kehittyneet aivan erityisessä paikassa erityisten ajatteluparadigmojen varassa ja ne ovat aikansa tuote. Se että luonnontieteissä tavoitellaan ylihistoriallisia totuuksia määräytyy sekin historiallisten paradigmojen pohjalta.

Samoin on tapahtunut sosiaalisella, yhteisö- ja moraalituntojen puolella. Individualismi on synnyttänyt yksilöoikeudet ja -vapaudet, tuottanut edustuksellisen demokratian ja lopulta yksilöarvoja korostavan kansalaisyhteiskunnan. Se ei ole ollut suora tie, sillä lajityypillisesti sosiaalisina olentoina meille on aina ollut ominaista rakentaa yhteisöjämme pysyvämmiksi kuin mitä yksilöt yksilöinä ovat. Yhteisö on kuin lajihistoriallinen palautuspiste yksilöminuuden ytimessä – yhteisömuodossa ilmenee aina tarpeemme pysäyttää maailma, luoda ei vain jalansija vaan luja maaperä kulloisellekin yksilölliselle vapaudelle.

Myös yksilöoikeudet ja -vapaudet ja demokratia, sellaisena kuin se meille näyttäytyy, ovat historiallinen ilmiö.

9.

Ylihistoriallisesti ottaen yhteisöt ja yksilöt ovat aina olleet jonkinlaisia toistensa peilikuvia. Kaikkina aikoina niitä esimerkiksi on kuvattu samanlaisin attribuutein ja metaforin. Yhteisö ja yksilö – niin toisiinsa palautumattomia kuin ihmistieteellisen tarkastelun näkökulmasta katsoen yhteisöilmiöt ja yksilöilmiöt ovatkin – ilmenevät historian virrassa aina toisiansa läpäisten.

Yhteisöilmiöt ja yksilöilmiöt ovat vanhaa hyvää kliseetä käyttäen todellakin kuin mitalin kaksi puolta – ne ovat yhtä loistavia kumpikin, mutta emme minkään ihmistieteellisen tarkastelukulman kautta näe niitä kumpaakin yhtä aikaa.

Uuden ajan individualistinen ihmiskuva saavutti huipentumansa hyvin paradoksaalilla tavalla natsi-Saksassa, Hitlerin ns. Kolmannessa valtakunnassa. Sen piti olla kuin totaalinen suuri yksilöolento, jolla oli kurinalaisen ja vahvan yksilön ominaisuudet ja koko valtiota läpäisevä yksi vahva tahto.

"Ein Volk, ein Reich, ein Führer!" -huudossa yhteisö- ja yksilömielteet läpäisivät täysin toisensa. Samalla siinä toteutui ihmisen parhaiden pyrkimysten paradoksi, yritys poistaa jännite yhteisön ja yksilön väliltä. Se ei onnistunut, eikä se tule koskaan onnistumaankaan hukuttamalla ihmisindividi totaalisen joukkosuggestion kollektiivisiin voimiin.

10.

Yksi olennainen, yksi kaikkein keskeisimmistä tosiasioista joita emme uuden ajan historiasta ole oikein sisäistäneet on, että historiallisena yhteisöilmionä kansallisvaltio on sen saman mitalin toinen puoli jossa toisella puolella, yksilöpuolella, voivat toteutua demokraattiset yksilöoikeudet ja -vapaudet. Toistan asian: kansallisvaltio ja demokratia ovat saman historiallisen mitalin kaksi eri puolta.

Kansallisvaltio on oikeuksiaan ja vapauksiaan kaipaavan yksilön projektio yhteisötasolla. Individualistinen ihmiskuvamme kuitenkin tekee meidät sokeiksi näkemään, että suuresti ihannoimamme ihmisoikeudet voivat toteutua vain kansallisvaltion ja sille ominaisen demokratian puitteissa.

Yhtäältä siis kansallisvaltion ja demokratian, toiselta puolen yksilönvapauksien ja yleisten ihmisoikeuksien sidos on historiallinen. Tässä täytyisi käyttää tuota ihan tiettyä ilmaisua: ne ovat historiallinen ilmiö. Ne ovat eurooppalaiselle uudelle ajalle sijoittuva ja vain sille ominainen historiallinen ilmiö.

Aiemmin totesimme että esimerkiksi luonnontieteet ovat eurooppalaiselle uudelle ajalle sijoittuva historiallinen ilmiö. Samoin Hitlerin Kolmas valtakunta oli aivan erityinen, todennäköisesti koskaan toistumaton, historiallinen ilmiö.

Historiallisten ilmiöiden ymmärtäminen on meille individualismin sokaisemille aikalaisille nyt vaikeaa ellei jokseenkin mahdotonta. Kysymys siinä on ihan samasta asiasta kuin yleisessä ymmärtämättömyydessä sosiologian ja psykologian perusasetusten suhteen. On aika karmaisevaa avata silmät, katsoa yhteiskuntaelämää ympärillämme ja tajuta, että meillä todellakin on mahdollista ettei ministeri, suuren lehden päätoimittaja tai edes yhteiskuntatutkija saata tajuta mikä on historiallinen ilmiö tai durkheimilaisen sosiologian perusasetus.

11.

Aiemmin mainittu relativismi on laajalle levinnyt – eli ajattelun rimat on laskettu maan tasalle jotta yli voidaan kävellä vaivatta. Kukapa sitä nyt itseään vaivaamaan, ajattelemisen vie toiminnalta tehot. Relativismi on modernia ja muodikasta, kaikki kulttuurielitismi, suvaitsevuus ja pintasivistyneisyys, saattaa ammentaa relativismista virallisen oikeutuksensa.

Virallisen – niin, jopa akateemisissa väitöksissä sorrutaan relativistisiin väärinymmärryksiin. Ja laajalle levinnyt kuvitelma, että arvorelativismiin vastakohta on jonkinlainen vanhakantainen yksiarvoinen absolutismi, syntyy kuin itsestään, kun ei nähdä tapaa jolla relativismi on vain historiallisesti tarpeellinen paikka-aine ihmistieteiden väliin jääviin aukkoihin.

Relativismi on väistöliikettä joka menee täydestä kuin keisarin uudet vaatteet. Moniarvoisuuden ja monikulttuurisuuden toisiinsa sekoittaminen – josta yhteisönä tulemme vielä pahanpäiväisesti kärsimään – saa siunauksensa nimenomaan relativististen ajatuskaapujen poimuissa.

12.

Mutta on sitten myös toinen yleinen mammuttivrheeseen sortuva ajatuskaava, jolla toisiinsa palautumattomien yhteisöilmidiiden ja yksilöilmidiiden yli voidaan isoilla kengillä kävellä. Tarkoitaa sitä, että on mahdollista sulkea tiukasti silmät jommalta kummalta ja tulkita todellisuus ikään kuin mitään eroa yhteisölle ominaisten ilmidiiden ja yksilöajattelun välillä ei olisikaan. Vetää ikään kuin mutkat suoriksi yhteisöstä yksilöön ja yksilöstä yhteisöön.

On mahdollista esimerkiksi väittää, että "kaikki se yhteiskuntajärjestys joka meillä ympärillämme on, on demokraattisesti päätettyä, koska mehän olemme demokratia".

Tällaiseen todisteluun törmää usein esimerkiksi pakkoruotsin perusteluissa – aivan kuin yhteisö ei kantaisi mitään kielihegemonian historiallista rasitetta eikä enää kärsisi ylimielisestä ruotsalaisesta hallintokulttuurista. Ikään kuin demokratiassa olisi mahdollista valita ja päättää jopa historiallisesti kehittyneestä inhimillisyyden laadusta – kuin olisi mahdollista demokraattisesti päättää, onko kansalla historia vai ei. Jaa, ei, tyhjiä, poissa?

Tällainen oikosulun omainen ylikävely yhteisötekijöiden ja yksilön valintojen välillä ei edes herätä yleistä hämmästyä vaan niellään individualistisen sokeuden vallassa aivan sellaisenaan. Hyväksymme täydellisen epäihmisyyden, kun se meille käsitehelinällä perustellaan. Historian voimia hiemankaan ymmärtävässä ihmisessä tällainen herättää lähinnä puistatuksia.

13.

Kun historiallinen yhteisöilmidiö "demokratia" viedään yksilön korvien väliin, ja kun todellisuus tulkitaan seurauksena vapaiden yksilöiden tekemistä vapaista valinnoista, ollaan upottu aika syvälle harhaisen individualistisen ihmiskuvan suohon.

Tällainen "päättely" mahdollistuu, koska individualistinen sokeus on historiallisesti kasvanut niin valtaviin mittoihin – me olemme todella eksyksissä. Kuten alussa mainitsin, ihmistieteemme eivät enää auta meitä näissä meitä vinosuuntaavissa tiedollisissa jäsenyksissä.

Vielä länsimaisen demokratian väärintulkintaakin vaikutuksiltaan paljon kammottavampi rationaalisuusharha on kuitenkin uudella ajalla kehittynyt – tai pikemminkin nimenomaan kehitystä vaille jäänyt – liberalistinen talousajattelu, jossa kaikki langat niin ikään johdetaan sokeuden asteelle ihannoidun yksilön käsiin. Liberalismin ajatuslavasteet ovat varmasti harhaisimmat mitä ajatushistoria tuntee.

Jos sivistyneistö ja suvaitsevaisto sortuvatkin relativismilla pyhitettyyn individualistisesti sokeaan "ihmisoikeusajatteluun", se ei todellakaan ole vielä mitään sen rinnalla millaiset illuusiot ovat vallanneet talousrationaalisuuden. Sillä ajatusalueella eurooppalaiselle uudelle ajalle ominainen todellisuuden objektivaatio ja siihen olennaisesti kuuluva kvantifikaatio ovat sotkeneet aivan totaalaisesti taloustoimijoiden ja -ajattelijoiden päät.

14.

Rahatalous – numerotalous – on autonomisoitunut omaksi operaatioalueekseen ja irronnut reaalitaloudesta eli ihmisten elinehdoista. Rahataloudesta on tullut itse itsensä toteuttava totalitaristinen koneisto, jonka rattaisiin lopulta kaikki ihmiset joutuvat. Kaiken taloustoiminnan ainoaksi tavoitteeksi asettuu lopulta yksi ainoa kaikenmäärittävä numeerinen laki: rahan tuotto.

Kasvoton kaikkivoipa raha on lopulta ainoa toimijasubjekti, paitsi ettei se ole subjekti, vaan automotiivinen itse itsensä toteuttava laki. Sitä ei päättä kukaan, se suggeroi kaikki uskomaan että numerot ovat todellisempia kuin ihmiset.

Rahaan liittyvä pohjimmiltaan uskonnollislaatuinen kaikkivoipaisuuskuvitelma on varmasti valtavin "kollektiivisen tahtotoiminnon" taantuma maailmanhistoriassa. Globaali taloustotalitarismi ei tyydy edes mihinkään "*ein Volk, ein Reich, ein Führer*" -kansalliseen kaikkiläpäisevyyteen, vaan se todella tulee toteuttamaan täystuhon koko maailmassa.

Se ei erota omia ja vieraita – se ei totisesti kunnioita kansallisvaltion tai demokratian perinteitä. Sille kansallisvaltio on vain numeerisen lainakaupan kohde, ja demokratiaa se käyttää liberalistisen rationalisaation alustana. Se on myrkyllinen älyllinen ohenne, joka liuottaa individualistiset, rahan kaikkivoipaisuuskuvitelman hypnotisoimat yksilötahdot irti lajityypillisen sosiaalisuuden reaaliselta maaperältä.

Kansallisvaltio, demokratia ja valtiollinen itsenäisyys ovat sille vain alkupaloja, pääruuaksi se syö meistä ihmisyyden.

Se on todellakin pelkkä illuusio, ihmisen oma luomus korvien välissä. Mutta harhat ovat kautta aikain olleet ihmistä ja elämää suurempia.

(*Verkkolehti Uusi Suomi Puheenvuoro-blogi 3.12.2013*)

Monikulttuurisuus on sairas arvo ja vaarallinen hanke

1.

Triviumin ja quadriviumin eurooppalaisella uudella ajalla korvanneet erityistieteet kukin omine suureineen ja mittayksikköineen eivät riitä antamaan vastausta kysymykseen miksi vanhojen eurooppalaisten valtioiden maahanmuuttajakaupunkien kaduilla nyt palaa autoja.

Ihmistieteistä sosiologia ja psykologia olisivat lähimpinä selittämään tällaisia mellakkailmiöitä, mutta niidenkin selitykset menevät eri puolilta ilmiötä ohi. Ryhmäpsykologia, jolla olisi validi käsitepuutteistus joukkoilmiöiden kuvaamiseen ja selittämiseen, jäi viime vuosisadan alkuvuosikymmeninä lähtökuoppiinsa, kun psykologia teki irtioton sosiologiasta ja suunnisti vahvasti yksilöpsykologian suuntaan seuraten siinä trendissään koko eurooppalaisen uuden ajan vahvinta ajatuksellista kantoaaltoa, jatkuvasti vahvistuvaa individualismia.

2.

Ihminen on lähtökohtaisesti sosiaalinen laji, ja jokaisessa ihmisjoukossa esimerkiksi syntyy tiettyjä sosiaalisia rooleja, kuten johtajan ja johdettavien, tai tarkkailijan, kriitikon tai mielitelijän roolit, jotka syntyvät ihan siitä riippumatta millaisia yksilöllisiä ominaisuuksia joukon jäsenillä on. Nämä yhteisöä muodostavat voimat ovat ensisijaisia, ihmislaji on selviytynyt olemassaolontaistelussa, ja selviytyy vastaisuudessakin, sikäli kuin yleensä selviytyy, vain yhteisönä, joukkoina, ei yksilöinä. Olemassaolontaistelun sosiaalidarwinistinen väärinymmärrys koskee nimenomaan sitä että kuvitellaan olemassaolontaistelua käytävän yksilöiden välillä eikä yhteisön elinehtojen turvaamiseksi.

3.

Jos sosiologian niin sanotusti durkheimilaisen lähtökohdan havainnollistaisi esimerkillä, se voisi kuulua: "Tilaisuus tekee varkaan." Yksilön rooli, identiteetti, käyttäytymismalli, jne – ne eivät synny tyhjiössä vaan niille on olemassa varaus yhteisöllisessä voimakentässä.

Durkheim mietti miksi ihmislajin keskuudessa esiintyy esimerkiksi sellainen ilmiö kuin itsemurha. Itsemurha ei voi olla minkään yksilöön koostuneen olemassaolontaistelun tai selviytymisohjelman mukainen tuote – mikään biologinen ohjelma ei voi selittää päätymistä itsemurhaan. Sen täytyy siis olla ilmiö, jossa yhteisön muodostamat roolit tuottavat paradoksaalisen lopputuleman yksilössä. Itsemurhan täytyy olla jonkinlainen roolihäiriö, psyykensisäinen murha.

"Tilaisuus tekee varkaan." – Tämä lause oikein ymmärrettynä ilmaisee sen tosiasian että joukkokäyttäytyminen määräytyy eri premisseiltä kuin yksilön ominaisuudet. Yhteisönä, joukkoina, ihmiset käyttäytyvät eri tavalla kuin mitä yksikään yhteisön tai joukon jäsen yksinään käyttäytyisi. Ja koska ihminen on lajityypillisesti sosiaalinen eläin, joukkokäyttäytyminen on ihmiselle ensisijainen käyttäytymismuoto.

Yksilölliseen eriytymiseen perustuva käyttäytyminen on kehityksellisesti paljon myöhäsyntyisempää. Kun eurooppalaisen uuden ajan ihmiset nyt individualisminsa valaisemina kuvittelevat että koko yhteiskunnan ongelmat voidaan palauttaa yksilötasolle ja ratkaista yksilöiden ajattelua ja käyttäytymistä säätelemällä, se on lähinnä ajatushistoriallisen kehityksen mukanaan tuoma valtava ajatusharha.

4.

Ihmisen alkulaumoissa sosiaalisen sidonnaisuuden on täytynyt olla vahvaa. Lauman henkiinjäämisen ja selviytymisen ehtona oli johtajan merkkinäköjen välitön totteleminen ja seuraaminen, ja koko lauman oli omattava kyseenalaistamaton valtahierarkia. "Valta" ja "tahto" olivat tuolloin vielä yksi ja sama asia, ja koko lauman läpäisi yksi ainoa valta tai tahto – jonkinlainen kollektiivinen tahtotoiminto, joka edelleen on jossain aivojemme rakenteissa tallella niin että se voidaan hypnoosi-ilmionä meistä jäljittää ja saada tänäkin päivänä "oma tahto" siirtymään hypnotisoidulta hypnotöörille. Tapa jolla hypnotisoitu tottelee välittömästi hypnotisoijan suggestioita rekonstruoi alkulaumassa vallinneen lajityypillisen yhteydenpitomekanismin, "kollektiivisen tahtotoiminnon".

Kymmenien tuhansien vuosien kehitys on mahdollistanut yksilöille vähitellen lisääntyvää liikkumavaraa ja yksilöllistä tahtoa. Vaikka ihmisen joukot eivät muistutakaan salamannopeita käännöksiä tekeviä kalaparvia, silti ihminenkin on nimenomaan sosiaalinen laji, jonka yksilöt ovat ensi sijassa sosiaalisia ja vasta toissijaisesti yksilöllisiä olentoja. Sosiaalisuus ja moraalisuus sitovat meitä yhteen näkymättömin langoin. Yksi luja verkosto muodostuu inhimillisestä kielestä, jolla aluksi välitimme signaaleja, sitten tuntemuksia, ja vielä myöhemmin opimme säilyttämään tietoakin yli sukupolvien. Inhimillinen kieli on sosiaalisen sidoksemme ylin aste – sekin on sosiaalista ja historiallista muodostetta, periaatteessa yhteistä. Yksityinen kieli on mahdottomuus.

5.

Kielen ja ajattelun alkukahmot – sellaiset jotka ilmenevät esimerkiksi kielten sanojen "suvuissa" tai sanaluokkien ominaisuuksissa, joiden pohjalta ajatukset ja lauseet saavat lokatiiviset rakenteensa ja jäsennyksensä ja perustavanlaatuiset ajatusliikkeet suuntansa – ovat hyvin pysyväisluonteisia psyykkisen syvätason tekijöitä jotka muuttuvat vain satojen ja tuhansien vuosien perspektiivissä. Ne eivät suinkaan muutu sitä mukaa kun maahanmuuttajan muuttokuorma risteilee yli vastaanottajavaltioiden rajojen. Nuo ajattelun alkukahmot – tavat joilla subjektin ja objektin roolit psyykkemme syvyydessä saavat hahmonsä, muotonsä, toteutumansa ja johdannaisensa, tavat joilla hahmotamme asiat suhteisiin toinen toistensa kanssa – ne sijoittuvat ihmis- ja itseidentiteettimme syntysijoille, kehityksellisesti niin syväälle meissä, ettei sitä syvemmällä ole enää mitään muuta kuin nimetöntä sikiönkauhua.

On tietysti ymmärrettävää mutta samalla tavattoman masentavaa, ettemme pysty käymään esimerkiksi maahanmuuttoa koskevaa keskustelua muuten kuin pelkällä pinnallisten "ismien" tai pinnallisten "ihmisoikeusjulistusten" tasolla. Syvyyspsykologinen ymmärrys ei voi olla niin laajalle levinnyttä että kansalaiskeskustelu saisi olennaisesti toisen syvyysasteen. Nykyisellään keskustelussa ovat vastakkain "rasistit" jotka ikään kuin vaistomaisesti oivaltavat syvätason perusasioita ja "sivistyneistö-suvaitsevaisto" joka taas oman "ihmisoikeusisminsä" ja muun näennäishumanistisen pinta-asettomuutensa varassa kuvittelee että alkukantaisia kulttuureita koskevat ongelmat olisivat ratkaistavissa länsimaisen yksilöpsykologian ja individualismin raameissa.

6.

Syvyyspsykologinen ymmärrys on sitä että nähdään miten jokaisen yksilöminuuden pohjalla on yhteisö. Ihminen ei synny tyhjästä, vaan on aina vuosisataisten ja -tuhantisten vaikutusten tuote. Länsimaissa kuvitellaan yksilö autonomiseksi atomiksi, jolle halutaan taata "yksilöoikeuksina ja -vapauksina" mahdollisuus omaan kulttuuriinsa, uskontoonsa, valintoihinsa, jne. – Kieleen implikoituva hahmonmuodostus, kulttuuri, uskonnot, rituaalit ja muut tavat, jne, ovat kuitenkin kaikki yhteisötekijöitä, yhteisöominaisuuksia, jotka eivät suinkaan synny tai tule valituiksi yksilön toimesta, vaan täysin päinvastoin. Ne ovat niitä voimia joihin yksilö hukkuu, kun yhteisöominaisuudet ottavat vallan ja alkavat määrätä. Itse asiassa ihmisen sosiaalinen viiteryhmä – "kulttuuri", "kansalaisuus", tms – voidaan määritellä nimenomaan sinä yhteisötekijänä, joka ottaa vallan silloin kun yksilöominaisuudet katoavat kuvasta.

Yksittäisissä ihmisissä ei kuitenkaan yksilöominaisuutena ole yhteisön itsetuhoisuuteen ohjeistavaa vaarapotentialia. Kun yhteisö riehaantuu, kyse on yhteisötekijöistä jotka syntyvät kun tietyt yhteisöedellytykset täyttyvät. Emme tiedä miten suuri joukko jotakin populaatiota tarvitaan ennen kuin yhteisöreaktiot voivat saada vallan. Emme tiedä mihin tekijöihin tuota laumakokoa olisi suhteutettava. Mutta tämä tietämättömyytemme ei suinkaan ole suurin syntimme – suurin synti on se ettemme selvästikään edes halua tietää. Emme halua edes esittää tällaisia kysymyksiä.

7.

Riehaantuessaan joukot käyttäytyvät tavalla jolla yksikään riehujista ei yksin käyttäytyisi. Kun joukkovoimat ottavat vallan, yksilöpsykologia katoaa kuvasta. Emme ymmärrä täysin mitä tämä ryhmäkäyttäytymisen ensisijaisuus merkitsee. Se merkitsee sitä että jos haluaisimme etteivät autot maahanmuuttajalähiöissä palaisi, meidän pitäisi kehittää ryhmäkäyttäytymistä sääteleviä ratkaisuja. Niitä emme pysty kehittämään. Olemme individualistisen sokeutemme vallassa ja jokseenkin totaalisen voimattomia joukkojen itsetuhoisen riehunnan edessä. Ryhmissä ihmiset regressoituvat ihmiselle lajityypillisten alkuperäisten ryhmäreaktioiden tasolle. Riehaantuvat ryhmät todellakin tekevät joukkomittaista itsemurhaa – näin siis jos haluaisimme asian ilmaista durkheimilaisen sosiologian perusasetusten tasolla.

Itsetuhoisassa joukkoregressiossa elpyvät ihmiselle lajityypilliset primitiiviset käyttäytymismuodot. Lähiömellakoissa ilmenevät kaikki tyyppilliset tribaalikonfliktin ominaisuudet – itsetarkoituksellinen väkivalta, vihollista symboloivien hahmojen – poliisien ja palomiesten – demonisoiminen, halu alistaa viholliseksi koettu yhteiskunta herättämällä pelkoa. Mikään ei kiihota väkivallantekijää niin paljon kuin pelon näkeminen uhrin silmissä. Eikä suinkaan ole sattumaa että juuri autot palavat näissä vallantunnon uhrimenoissa, autot ovat kulttiesineitä, ja tuli on myös primitiivinen seksuaalinen elementti.

8.

On traagista ettemme pysty edes keskustelemaan maahanmuuttolähiöiden ongelmista todellisuuden tasolla. Käymme keskustelua vain niissä puitteissa joissa koemme sen hyvien pöytätapojen mukaiseksi – sopivaksi. Sopimattomaksi koemme esimerkiksi puhumisen siitä miksi mellakoijat ovat pääasiassa murrosikäisiä nuoria miehiä. Vielä sopimattomampaa on mielestämme mainita, että nämä nimenomaiset nuoret miehet tulevat kulttuureista joissa vallitsee ankara sukupuoliseparaatio. Kulttuureista joissa poikalapset jo pienestä pitäen eristetään eri huoneisiin kuin tytöt. Ummistamme silmämme kaikelta mikä on todellista ja eniten vaikuttaa asioihin. –

Ikään kuin sadat tai tuhannet palavat autot eurooppalaisten maahanmuuttajalähiöiden kaduilla eivät tarvitsisi todellista selitystä, vaan ainoastaan sellaisen selityksen jonka voimme niin sanotusti nauttia henkevässä keskustelussa möbleeratussa huoneessa ja hyvien pöytätapojen mukaisesti pikkusormi ojossa veistä ja haarukkaa käyttäen.

On traagista että lähdemme liikkeelle niin optimistisista odotuksista että meidän on suljettava silmät jo törmätessämme ensimmäisiin ilmiöihin todellisuudessa. Siitä olisi vielä pitkä matka tilanteen koko toivottomuuden tajuamiseen. Ehkä pitäisi aloittaa sieltä pessimistisimmästä päästä. Tosiasia on että monikulttuurisuus ja maahanmuuttajien kotouttaminen on epäonnistunut kaikkialla – nyt myös meillä. Se ei ole epäonnistunut siksi että se voisi onnistua, vaan siksi ettei se edes voi onnistua. Yhteisöjä ei voi sekoittaa kuten yksilöt voivat sekoittua toistensa joukkoon.

9.

Maahanmuuttokritiikkimme olemattomuus on oman kulttuurimme ominaisuus – meillä eurooppalaisilla on oman aikalaisrationaalisuutemme taustalla reilun neljänsadan vuoden ajan vahvistunut individualismin ajatushistoria, joka varsin tehokkaasti sokeuttaa meidät näkemästä aivan perusasioita, sellaisia kuin ihmisen lajityypillinen sosiaalisuus. Erityistieteemme ovat antaneet meille luonnonlakien hallintaa varsinkin luonnontieteiden kehityksen kautta, mutta ihmistieteisiin empirismin ja positivismin metodit eivät läheskään yhtä hyvin sovellu. Niinpä ihmistä koskevat mielikuvamme ovat osittain pahasti harhaisia, eikä selityksiä keskeisillekään ihmisen käyttäytymistä sääteleville tekijöille löydy.

Sosiologia keskittyi jäljittämään yhteisöjä koskevia vakioita, ja vastaavasti yksilöpsykologian ihmiskuva yritti jäljittää individua – yhteisöstä irrotettua, omaehtoiseksi käsitettyä yksilöä. Niinpä kumpikaan näistä tieteistä ei ole onnistunut esimerkiksi kuvaamaan ja selittämään hypnoosi-ilmiötä. Kuten aiemmin jo mainittiin, hypnoosi-ilmiössä ihmisen "tahto" – jonka individualistisen ihmiskuvamme mukaisesti kuvittelemme olevan puhtaasti yksilöominaisuus – siirtyy hypnotisoidulta hypnotöörille – eli tässä ilmiössä elpyy lajikehityksellisesti varhainen, alkulaumoissa varmaan tarpeellisenä ominaisuutena vaikuttanut "kollektiivinen tahtotoiminto". Sama kollektiivinen tekijä määrää joukkokäyttäytymistä, mutta maahanmuuttajanuorten lähiömellakoinnista emme sitä pysty omalla individualistisella järjellämme jäljittämään.

10.

Individualistinen sokeutemme estää meitä näkemästä selvästi minkälaisista asioista maahanmuutto-ongelmissa on kyse. Voimme kuitenkin nähdä niin pitkälle, että tiedämme millainen olisi se läksy joka meidän pitäisi lähiönuorten mellakoinnista lähtökohtaisesti omaksua.

Sen läksyn lähtökohta on tämä: ihmisen yhteisöominaisuudet ovat yhteisöominaisuuksia ja niitä pitäisi ymmärtää ja käsitellä yhteisöominaisuuksina. Yhteisöllisiä tekijöitä ei millään tavalla, ei mitenkään, ehkä toistan tämän vielä kolmannen kerran: ei mitenkään pystytä jäljittämään yksilötasolta. Kun lehdistön tai radion tai television toimittaja rientää uutisnälkäisenä keskelle mellakoita ja vetää joukosta yhden yksilön erilleen ja kysyy "Mistä sinun mielestäsi täällä on kysymys?" – silloin ollaan astuttu ulos sen ryhmähypnoosin piiristä josta joukkokäyttäytymisessä tosiasia on kysymys.

11.

Ymmärryksemme yhteisöominaisuuksia ja joukkokäyttäytymistä kohtaan on todellakin niin vähäinen, että saatamme aivan vakavissamme "analysoida" mellakoiden "syitä" aivan kuin joukkohypnoosissa kyse olisi jostain päämäärärationaalisesta käyttäytymisestä tai aivan kuin rationaalisilla selityksillä ylipäänsä pääsisi lähemmäs asioiden ymmärtämistä. Liimaamme tapahtumien päälle järkeä jolla ei ole mitään, ehkä toistan tämän: ei mitään tekemistä niiden joukkoilmiöiden kanssa jotka mellakoinnissa ovat kyseessä.

Valitettavasti tämä liimaaminen ei ole vain harhainen ja turha operaatio, vaan väärä selittäminen sairastuttaa myös oman mieleemme. Niin paljon kuin individualismi on eurooppalaisella uudella ajalla tuottanutkin analyysikykyä ja todellisuudenhallintaa, individualismi astuu harhaan kasvaessaan sokeuden asteelle. Ja sokeuden asteelle se menee silloin kun emme enää erota ilmiöitä joissa kyse nimenomaan ei ole individualismista eikä mistään yksilöjärjen tuotoksista.

Yksilöllinen eriytymisemme rakentuu tyhjän päälle, jos yksilöllinen identiteettimme muodostuu uskonnollisista, ideologisista tai muista opillisista samastumisista. Jos ideologinen samastuminen antaa meille minuuden vahvistusta, silloin yksilöllisyytemme ei suinkaan eriydy vaan päinvastoin taantuu. Tragedia muodostuu siitä että törmätessämme joukkoilmiöihin joiden ominaislaatua emme pysty ymmärtämään me selityksiä tarvitessamme takerrumme aivan epätoivon vimmallalla yksilöidentiteettiämme rakentaviin uskonnollisiin, ideologisiin tai opillisiin selityksiin.

Ehkä sanon tämän vielä kolmannenkin kerran: joukkojen käyttäytyminen on joukkojen käyttäytymistä, eikä sillä ole mitään tekemistä minkään yksilöllisessä järjessä päteväen selityksen kanssa.

12.

Meidän pitäisi kysyä, mikä määrä maahanmuuttajia muodostaa sen "kriittisen massan" jonka jälkeen yhteisöominaisuudet muuttuvat ratkaiseviksi. – Tämä kysymys koskee siis yhteisöominaisuuksia, sitä ei voi eikä pidä palauttaa yksilöiden tasolle. On aivan samantekevää millaisia ovat yksilöiden ominaisuudet – kysymys voi olla vain siitä missä kohden yhteisöä muodostavan "kulttuurin" ominaisuudet asettavat katon yksilöominaisuuksille. –

Mutta juuri tällaisia kysymyksiä emme pysty esittämään. Eikä pelkästään siksi, ettei eurooppalainen oppisivistyksen historiamme anna todellisia eväitä tällaisten kysymysten asettamiseen tai ratkaisemiseen, vaan myös siksi että jostain syystä emme halua myöntää tätä perimmäistä kyvyttömyyttämme.

Autot ja talot saavat palaa, nuorisojoukkojen itsetuhoinen käytös saa purkautua sukupolvi sukupolvelta pahemmin, itsetuho ja terroristiset tuhoimet ilmestyvät verisinä länsimailman kaupunkien katukuvaan – ja me yritämme yhä tiukemmin keskittyä yksilöihin. Vain yksilöitä koskevat kysymykset ovat meille legitiimejä: "Millainen se-ja-se yksilö ihmisenä, persoonana, on, ja mitä sille-ja-sille yksilölle on tapahtunut, että seuraukset ovat sellaisia-ja-sellaisia?" – Tiedollinen tragediamme on se, että mitä tyhjentävämmiin yritämme yksilöominaisuuksilla määritellä yksilön, sitä kauemmas harhaudumme joukkokäyttäytymisen yhteisöominaisuuksien ymmärtämisestä.

13.

Palataan alkuun. Eurooppalaisen uuden ajan järki rakentui niin sanotun "kartesiolaisen paradigman" varaan. Se tarkoittaa sitä että ihmisen "minä", siis Subjekti, korostuu, ja todellisuus saa Objektin ominaisuudet.

Meille legitiimin "tieteellisen" tiedon subjektiivisesta paradigmasta suoraan juontuu se ettemme ole hyvin kyenneet selittämään ihmisessä kollektiivisesti vaikuttavia voimia ja tekijöitä. Niiden suhteen olemme edelleen todellakin heikoilla. Todellakin – esimerkiksi hypnoosi-ilmiö on meiltä yhä selittämättä. Toisaalta olemme toisaalla kehittäneet koko joukon sokeaan individualismiin perustuvia selityksiä – kuten esimerkiksi liberalistiset mielikuvat ja mallit koskien talousajattelua – joihin uskomme koska ne vaikuttavat individualistisen järkemme piirissä "päteviltä", vaikka niiden täydellinen kyvyttömyys todellisuudenhallinnassa nyt täydellistyy ja talousteoreettiset rakennelmamme sortuvat silmiemme edessä täydelliseksi mielettömyydeksi.

14.

On varmaan vaikea tajuta, että lähiömellakat ja taloudellinen liberalismi ovat seurausta samasta individualistisesta sokeudesta. Maailmaa ja todellisuutta objektivoivan järkemme mukaan ne ovat "aivan eri asioita". Valitettavasti todellisuudessa ne eivät ole. Maahanmuutto-ongelmien ja talouden hallitsemattomuus on aivan yhtä ja samaa hallitsemattomuutta. – Kummassakin on kyse siitä, ettei uudella ajalla kehittyneen tieteellisen tiedon laatutekijöihin sisälly mitään yhteisöominaisuuksia koskevaa selitystapaa joka auttaisi meitä tekemään käytännössä vaikuttavia ratkaisuja. Rationaalisuutemme palauttaa kaiken individualismiin, jolla ei todellisuutta hallita.

Ratkaisujen sijaan kumpikin aihepiiri on kyllästetty ilmiöitä harhaisesti kuvaavilla mielikuvilla ja idealistisissa käsitetodellisuuksissa selittelevillä teoretisoinneilla – näennäisen tieteellisillä väittelyillä. Myös suuren rahvaan joukoissa käydään kansalaiskeskustelua individualistisen ihmiskuvan varassa. Media ei valista ihmisiä, vaan juokuttaa lukijoita kohujen perässä. Median tarjoamat mielikuvat ovat vallanpitäjien tarvitsemia mielikuvia, vallanpitäjien, jotka varjelevat rahataloutta reaalityalouden kustannuksella ja kutsuvat touhuaan "vastuullisuudeksi". Aivan samoin kuin ollaan hiljaa maahanmuuttajien yhteisöominaisuuksista ja kutsutaan sitä "ihmisoikeuksien suojelemiseksi".

15.

Niin sanotusti "asiantuntevankin" keskustelun kaikinpuolinen mahdottomuus, laaduttomuus, totaalinen turhuus ja turhauttavuus – luulisi että siinä olisi järkevälle ihmiselle kylliksi syytä välttää, vetäytyä syrjemmälle tai jättää tällainen keskustelu kokonaan. Kansalaiskeskustelussa on vain paljon harhaisia jännitteitä, jotka estävät energioiden vapautumisen ja suuntautumisen laadukkaampaan ajatteluun.

Kyynikon vastaus on defaitismi ja luovuttaminen. Antaa rahamanipulaattoreiden rauhassa puleerata tilejä, kaikki talous muuttuu lopuksi numerotaloudeksi, velaksi, velan velaksi, velanvelanvelaksi. Kun taloustapahtuminen on rahaohjasteista, rahoitusohjasteista, puhtaasti pelkkää välistävetoa – sataprosenttisesti, kaksi-, kolmisatasprosenttisesti, moninkertaista jokaisen tapahtuman kohdalla – muutama ihminen tulee nimellisesti sietämättömän rikkaaksi, mutta samalla maailmasta katoaa kaikki arvokas.

Tuhkaa, tuhkaa, paljon tuhkaa – vain sitä jää jäljelle. Antaa niiden autojen palaa ja nuorison riehua. Kukkahattutätien kanssa sopii herrasmiehen nostaa kohteliaasti hattuaan ja suvaitsevaisten oikeassaolemista vahvistaen osaa ottavasti vakuuttaa: "Tokitokitoki, ainahan nuoret miehet ovat aiheuttaneet kaikenlaista sosiaalista häiriötä. No, sehän menee ohi, ja kun aikaa kuluu, kulttuuritkin toki sopeutuvat toisiinsa... Monikulttuurisuus on hieno ja arvokas asia."

Voi olla, etteivät järkevät ihmiset enää näihin keskusteluihin jaksa osallistua. Viimeinen pisara lännen uppoavaan laivaan saattaa tulla, kun näissä jo lähtökohdiltaan täydellisen järjettömissä keskusteluissa rintamalinjat alkavat kiehua niin kuumina, että valtakunnan virallista totuutta edustava syyttäjävirsta ottaa inkvisitiovaltuudet ja sieltä alkavat syytteet lennellä. Se on totisesti jonkinlainen kaikinpuolisen hulluuden huippu. Oikeuden sokea miekka silpomassa sokeuteensa muutenkin hukkuvia ihmisiä.

(Verkkolehti Uusi Suomi Puheenvuoro-blogi 26.5.2013)

Mikä on kansanryhmä?

1.

Mikä on kansanryhmä? Se on *hyvä kysymys*. Sanoisin, ettei siihen todellisuudessa ole yhtä vastausta. Todellisuudessa siihen on olemassa kaksi, kaksi toisensa pois sulkevaa – toisensa pois sulkevasta näkökulmasta annettavaa vastausta.

Todellisuus on eri asia kuin lakimiesten kirjoittama laki. Lakeja toki voidaan kirjoittaa vaikka siitä ettei suomalaisille ominaisia poikittain kasvavia viisaudenhampaita sallita. Todellisuus on todellisuutta, mutta valitettavasti lakitekstejä rustailevat juristerit voivat kuvitella että heidän pykälänsä määräävät sen mitä todellisuudessa on tai ei ole.

2.

Ensinnäkin vastaus voidaan antaa *yhteisöajattelun* suunnasta – niin että yhteisöilmiöt tunnustetaan lähtökohtaisesti yksilötasolle palautumattomina tosiseikkoina. Tässä suhteessa eurooppalaisen uuden ajan suhteellisesti myöhäsyntyiset ihmistieteet eivät anna meille kovinkaan hyviä järjen työkaluja – yhteisöilmiöt ovat vaikeasti määriteltävissä ja niiden kuvailussa päädytään helposti palauttamaan alkusyyt yksilöihin.

Tiedämme kyllä että joukkopsykoosin valtaamat mellakoitsijat tekevät tekoja joita yksikään ryhmään kuuluvista ei yksin tekisi – mutta meillä ei ole hyvää käsitystä niistä ehdoista joilla joukkohypnoosi syntyy.

3.

Toinen aspekti on *yksilöpsykologinen* – silloin tarkastellaan yksilöä ryhmän jäsenenä ja oletetaan, että yksilöllä on jonkinlainen oikeutettu sidos muista yksilöistä muodostuvaan viiteryhmäänsä.

Laki "kansanryhmää vastaan kiihottamisesta" tuntuu viittaavan sellaiseen sosiaalitaustaan jota yksilö ei ollenkaan tai ainakaan täysin voi itse valita, kuten rotuun tai etniseen taustaan – mutta toisaalta myös sellaisiin yhteisöilmiöihin kuin uskontoihin ja vakaumuksiin, joihin nähden yksilön suhde jää ihmistieteittemme antamien ihmiskuvien puitteissa käsitteellisesti epäselväksi.

Emme osaa, emmekä asiallisesti ottaen voi – siis todellisuudessa, ei juristeriassa, jossa toki kaikki taitaa olla mahdollista – määritellä selvästi tapaa jolla sosiaalinen tai esimerkiksi uskontoilmiön kaltainen tausta ja yksilö kohtaavat.

4.

Kun kirjoitetaan "rasisminvastaisia" lakeja, joissa "kansanryhmää" vastaan kiihottaminen kriminalisoidaan, käsitteellinen epäselvyys on ilmeistä. Epämääräisyys jää väistämättä sisäänkirjoitetuksi lakeihin. – Lakitekstissä käytetään yleiskäsitteitä, mutta todellisuudessa sama yleiskäsite esittää aivan erilaisia ja jopa toisiinsa palautumattomia asioita riippuen siitä kuvataanko yhteisöilmiöitä vai yksilöilmiöitä.

Esimerkiksi "uskonto" on ilmiö, josta pitäisi puhua tunnustukselliseen ryhmäsidonnaisuuteen perustuvana yhteisöilmionä – mutta siitä puhutaan yksilötasolla, ja suojelutarve ilmeisesti taitaa suuntautua de facto ja juurikin de jure yksilön uskonnollisten tunteiden loukkaamattomuuteen.

Paradoksi syntyy siitä, että uskonnollisuuden ilmetessä sosiaalisesti sitovimmillaan sillä on selviä ja vahvoja yksilöä – yksilöoikeuksia ja -vapauksia – rajoittavia ja äärimmillään jopa ihmisoikeudet mitätöiviä piirteitä. Laki jättää nämä *todelliset ristiriidat* käsittelemättä ja puhuu "uskonnosta" kuin tätä yleiskäsitettä voisi de facto käyttää miten tahansa missä yhteydessä tahansa.

5.

Inhimillisellä kielellä on tämä ominaisuus – yleiskäsitteillä on helppoa noitua ymmärrys.

Se ongelma koskee koko ajatteluamme – 1900-luvun viisaimmat ja syvällisimmät tiedonfilosofit ovat näitä kielen, ajattelun ja totuuden suhteita selvittäneet. – Mutta huvittavimmat lopputulemansa taipumus käsitesekaannuksiin tietysti tuottaa kun lakitekstin koukeroita kirjaillaan.

Kansanryhmää vastaan kiihottamisen kriminalisoiva laki, samoin kuin uskonrauhan loukkaamista tai häiritsemistä kriminalisoivat pykälät, kuin myös kaikki mikä lakiin on suoraan tai epäsuorasti kirjattu niin sanottuja vihapuheita tai niin sanotun rasismin ilmenemismuotoja vastaan – siinä kaikessa nähdäkseni sen enempää mikään ihmistieteiden tieto kuin tiedonfilosofinen totuus ei paina mitään.

Kuinka kansalaiset voisivat kunnioittaa Korkeimman Oikeuden päätöstä, jonka perusteluissa Korkein Oikeus antaa ymmärtää tietävänsä mikä on tai ei ole "omiaan edistämään uskontojen välistä keskustelua"? – Tällaista asiaa ei yksikään ihmistieteisiin tai tiedonfilosofisiin käsiteongelmiin syvemmin perehtynyt ihminen usko eikä julista tietävänsä – vain ihan omissa maailmoissaan elävä Juristerinen Instituutio uskoo tuollaiset asiat tietävänsä.

6.

Niinpä nuo nyt niin paljon puheenaolevat lait toimivat vain rasistijahdin legitimaationa, mielipide-inkvisition työkaluna, nykyaikaisen noitaoikeudenkäynnin käsitteellisenä kidutuskoneistona, jolla epäselvyys sivuutetaan ja muutetaan tapauskohtaiseksi "todisteluksi", näennäiseksi käsitteelliseksi "järjeksi". –

Juristeria on juuri sitä – se on periaatteessa säätelyjärjestelmä, jossa yritetään luoda käsitteellisiä puitteita sen varmistamiseksi että valtakoneistossa valtaapitävien valta – eli niin sanottu yhteiskuntajärjestys – säilyisi ja vakiintuisi.

Ilmeisesti elämme nyt aikoja, jolloin monen vallanpitäjän käsittekoneistot ovat hajoamassa käsiin ja "uskottavuuden" säilyttämiseksi päädytään yhä uskomattomimpiin käsitesekaannuksiin. On aistittavissa selvää epätoivoa. Talousvallan puolella runnotaan läpi tähtitieteellisiin mittasuhteisiin paisuneita numeerisia kuplia – velkoja velkojen katteeksi – ja samanlainen *epätoivoinen kontrollipolitiikka* tuntuu määräävän myös yhteiskuntajärjestyksen ylläpitämistä yleisesti.

7.

Niin sanotun "rasismin" kannalta olennaisin käsitähämäryys koskee tosiasiaa, että kaikki yhteisöt eivät ole kehityksessään "samalla viivalla" tai edes tunnusta "samanlaista" ihmisyyttä.

Yhteisöominaisuuksien kannalta tarkasteltuna tämä on todellakin tosiasia – ja se, ettemme pysty tätä tosiasiana tunnistamaan emmekä tunnustamaan, johtuu vain siitä, että kykymme erottaa yhteisöominaisuudet ja yksilöominaisuudet toisistaan on oman eurooppalaisen individualismimme vuoksi rajoittunut.

Jos käsiteseikaannukset oikaistaan, tilanne todellisuudessa on jokseenkin päinvastainen kuin se suunta mihin todellisuudentajuttomaan juristeriaansa uppoutuneet makthavare-lakimiehet lainsäädäntöämme yrittävät kehittää. Juuri ja nimenomaan "kansanryhmiä" vastaan meidän pitäisi omaa kriittistä ajatteluumme harjoittaa. Sensijaan yksilöt yksilöinä tulisi jättää tällaisten arviointien ulkopuolelle.

Meidän pitäisi oppia puhumaan yhteisöilmiöistä nimenomaan sillä tavalla jota nyt virheellisesti pidämme yksilöitä leimaavana. Meidän pitäisi esimerkiksi pystyä esittämään eri kansanryhmiä koskevia rikostilastoja kokematta niitä yksilöitä leimaavina. Meidän pitäisi pystyä puhumaan kulttuureista, yhteiskunnista, yhteisöistä ja ryhmistä käyttäen määreitä, joilla kuvataan niiden yhteisöominaisuuksia – ja yksilöt meidän pitäisi jättää näissä yhteyksissä käsittelemättä.

8.

Mutta ongelmaksi tietenkin muodostuu se, että yhteisöt ja yksilöt ovat paitsi aivan eri asioita myöskin toinen toisensa tekijöitä. Käsitteelliseen selvyyteen pääseminen ei suinkaan ole helppoa.

Emme pysty poistamaan kaikkia käsitesiltoja näiden väliltä, mutta meidän tulisi nähdä mihin suuntaan sillat kulkevat. Ne ovat koko ihmissuvun miljoonavuotisen kehityksen ajan kulkeneet hyvin yksisuuntaisesti – sosiaalisesti yksilöä sitovista ryhmäsidonnaisista yhteisöistä yhä enenevästi eriytyneisiin yksilöihin päin.

Yksilöt yhteisönsä jäseninä meidän tulisi nähdä omalle yhteisölleen tyypillisen ryhmäsidonnaisuuden – ja ryhmäsidonnaisuuden asteen – määrääminä olentoina. Hyvin ryhmäsidonnaisissa yhteisöissä yksilöllisyydellä on hyvin vähän merkitystä.

Eurooppalaisina individualisteina meille on kuitenkin vaikeaa ymmärtää tapaa jolla jokainen yksilö on ryhmäsidonnainen – oman kulttuurinsa, yhteisönsä, aikansa ja oman henkilöhistoriansa tuote. Haluamme elättää illuusiota yksilön täydellisestä vapaudesta, täydellisestä riippumattomuudesta ja rasisitteettomuudesta. "Rasistikin" käsitetään rikolliseksi ja haukkumasanaksi juuri sen takia, että koetaan rasistin pitävän yksilöä jonkinlaisena epäyksilöllisyysmökkynä.

Kuitenkin "rasistit" ovat *jossain olennaisessa asiassa* aivan oikeassa – paljon oikeammissa kuin individualistisen sokeuden valtaamat idealistit. Yksilöä ei voi juuria irti siitä kulttuurisesta maaperästä jossa hän on omaan ihmisyyteensä kasvanut. Eikä tervettä yksilöllistä kasvua ja eriytymistä voi tapahtua muualla kuin yksilön *oman* kasvukulttuurin piirissä.

9.

Yksilöä koskeva tosiasia on, että ihminen voi kasvaa autonomiseksi vapaaksi yksilöksi vain omassa kasvukulttuurissaan. Yhteisöä koskeva tosiasia taas on, että niin sanottu "moniarvoisuus" mahdollistuu vain ryhmäsidonnaisuudesta vapautuneissa yhteisöissä, joissa tarpeeksi moni yksilö voi nostaa päänsä "yhteisöllisen vedenpinnan" yläpuolelle. –

Vain näin yksilö voi kasvaa irti omasta kasvukulttuuristaan ja saada etäisyyttä kehityksessään ensin "tunnustuksellisenä" omaksumiinsa arvoihin. Tällaista etäisyyttä tarvitaan välttämättä esimerkiksi yleisen "ihmisarvo"-käsitteen muodostamiseksi. Hyvin ryhmäsidonnaisissa yhteisöissä sellaisia käsitteitä ei edes ole.

Irtikasvaminen omasta tunnustuksellisuudesta mahdollistaa yksilötasolla muiden ihmisten huomioonottamisen – ja yhteisötasolla esimerkiksi demokratian. Demokraattisen kehityksen korkein aste on moniarvoinen demokratia. Niin hieno järjestelmä kuin se onkin, se ei kuitenkaan pysty sulattamaan piiriinsä ensimmäistäkään ryhmäsidonnaista, omiin tunnustuksellisiin – usein ihmistä ja elämää suurempiin – "totuuksiinsa" käpertynyttä "kulttuuria".

Niinpä yhteisöominaisuuksista johtuen moniarvoisuus ja monikulttuurisuus ovat tosiasiaa toisensa pois sulkevia vastakohtia. Kuvaa omaa individualistista sokeuttamme, että käytämme näitä käsitteitä kuin ne olisivat toistensa synonyymeja.

10.

Oma roolimme on hukassa historiallisista syistä. Individualistinen sokeus on saman eurooppalaisen uuden ajan ajatushistorian tuotetta kuin ovat kaikki "hyvätkin" arvomme ja ominaisuutemme – sellaiset kuin kunnioittamamme yksilönvapaudet ja -oikeudet, ihmisarvo-käsite –

– tai tämän Subjektia eriyttäneen kognitiokokonaisuuden toiselta puolen, todellisuuden Objektivaation puolella, tieteellinen ja tekninen edistyksemme sekä teollisen maailman hyvinvointi. Sokeus on näiden hyveiden kääntöpuoli. Olemme suunnanneet todellisuuteen valon joka jättää jotain omassa mielessämme pimeäksi.

Emme esimerkiksi pysty vielä ymmärtämään ettei moniarvoista demokratiaa voida aseina puolustaa. Että joukkomittainen aggressio regressoi yhteiskunnan sukupolvien ajaksi. Että yhteisöllinen kehitys, moniarvoinen demokratia, on käsissämme jotain joka voi säilyä ja kehittyä vain päässämme, korviemme välissä, ajattelun aseina, ei väkivallalla. – No, käytännössä kehitysmahdollisuudet kohti moniarvoista demokratiaa tulee kuitenkin romahduttamaan monikulttuurisuuden mukanaan tuoma yhteiskunnallinen häiriö.

Käsitteemme näissä yhteyksissä ovat ikään kuin alusta alkaen ja jokseenkin loppuun saakka sekaisin. Käsite "rasisti" voitaisiinkin kaikkien rasistijahtejaan harrastavien ja vihapuhevainoa nostattavien noitaoikeudenkäynti-inkvisiittoreiden kauhuksi kääntää täysin pääläelleen ja todeta, että juuri "rasistisen" näkökulman pohjalta voitaisiin individualistisesti sairasta ihmiskuvaamme parhaiten tervehdyttää. – Ehkä "rasistista" vielä joskus muodostuukin haukkumasanana sijasta kunnianimi? Sehän olisi toivottavaa, ja toivoa sopii, ettei se olisi mahdotonta.

(*Verkkolehti Uusi Suomi Puheenvuoro-blogi 21.1.2014*)

Merkkipaaluja sanomisen vapauden tiellä

1.

Luullakseni olen Uuden Suomen blogipalstalla kirjoittelevista ainoa, jota Uusi Suomi -niminen julkaisu – ei tämä verkkotoimija, vaan ihan se aito alkuperäinen painettu sanomalehti – on pääkirjoituksessaan uhannut oikeustoimilla. Teimme nimittäin kesällä 1969 YLE:n tv-kanavalle Reino Paasilinnan erikoistoimituksen ohjelman, joka käsitteli tuolloin kuumana käynnyttä keskustelua aseistakieltäytymisestä. Ohjelma oli varsin provokatiivinen ja kiehautti sapet silloisilta militaaripiireiltä, joiden mielipidekanavana kokoomus-konservatiivinen Pentti Poukan päätoimittama Uusi Suomi toimi.

Ohjelman jälkeen lehti kirjoitti pääkirjoituksen, jossa ohjelma haukuttiin niin asiasisällöiltään kuin tyyliältään täysin lyttyyn, ja jyristelyään palstataistelutantereensa tasaiseksi pääkirjoittaja päätti esityksensä: "Onko asian vireille paneminen puolustusvoimain vai syyttäväviranomaisen tehtävä, on toisarvoinen kysymys. Rankaisematta ei käsittääksemme tällaisia yhteiskunnanvastaisia ohjelmanumeroita voi televisiossa esittää." (Uusi Suomi 26.8.1969)

Ohjelman nimi oli "Kotimaani omi Suomi", ja kaikki ohjelman tekijät nimettiin alussa yhdellä nimiplanssilla, jonka taustalla puutarhassa vanhainkodin mummokuoro todellakin veisasi tätä laulua väräjävin äänin. Itse ohjelma koostui pitkälti pelkistä "puhuvista päistä", toinen toisensa päälle puhuvista, hyvin kiihkeästi puhuvista – aivan päinvastaisia mielipiteitä omaavista, mutta kannoistaan hyvin vakuuttuneista ihmisistä, joiden henkilötiedot ammattia, oppi- ja sotilasarvoa, kuukausituloja ja varallisuutta myöten näytettiin tekstityksenä naaman päällä. Pystyykö joku kuvittelemaan, että nykyisessä Suomessa mikään vastaava olisi mahdollista? –

2.

Moni noita aikoja kokematon ei käsitä, miten paljon olemme joissakin suhteissa taantuneet sananvapausasioissa sitten noiden 60-luvun agiteeraavimpien aikojen. Siihen aikaan auktoriteetit pelkäsivät toimittajia, nykyisin toimittajat matkivat auktoriteetteja. Siihen aikaan yhteiskuntakriitikot vaativat sananvapautta, nykyisin kritiikki on salonkikelpoista ja yrittää suitsia nimettömän rahvaan nettikirjoittelua. Siihen aikaan esikuvat otettiin länsimaisen sivistyksen huipulta, ja vaatimukset esitettiin yhteisen kansan edun nimissä – nykyisin eliitillä ei enää ole mitään kytkentää yhteiseen kansaan tai yleiseen etuun.

Nykysin haasteellisimpana pidetään kaikkein sivistymättömimmän "impivaaralaisen" rahvaan täydellistä väheksymistä ja mitätöimistä. Se on nyky-Suomen vallitseva yhteiskuntamoraali.

Tässä suhteessa jokin yhteiskunnassamme on "kehityksen" myötä kääntynyt täysin pääläelleen. Vanhan liiton aikaan meillä oli myös kriittinen älymystö, ja Paasilinnan jälkeen myös tutkiva journalismi. Ehkä oli niin että yhtenäiskulttuuri-Suomen jähmeys viimekädessä mahdollisti kritiikille jämäkät lähtökohdat. Nykyisin olemme jo sokeita tajuamaan, miten olennaisella tavalla yhtenäiskulttuuri-Suomi oli erilainen kuin nykyinen nopean ja pinnallisen tiedonvälityksen Suomi. Ehkä jokainen yhteiskunta käy kehityksessään läpi tuollaisen vaiheen, ja tavallaan se on kertaluontoinen asia, ellei sitten tapahdu pahoja kansallisia taantumia. Niitä saattaa nyt olla ilmassa.

Aran aiheen kimppuun päässeinä toimittajina me tuolloin lähinnä koostimme ohjelmasta kokonaisuuden, jossa vastakkaiset äärimmäiset näkemykset seurasivat jatkuvana virtana toisiaan ja limittyivät niin, että muodostui aihekokonaisuuksia. Väliin sitten leikattiin kirjavaa viitemateriaalia, sekin aivan äärimmäistä, yhtä hyvin keventävää kuin kammottavaa. Meillä oli sama ongelma, josta esimerkiksi Michael Moore puhuu nykypäivän USA:ssa – kuinka puhua yhteiskuntakriittisesti yhteiskunnassa, jossa vain aniharva jaksaa pohtia asiaperusteita?

Viitemateriaalia oli aina Seppo-Heikki Salosen luennoimasta Suomen lyhyestä sotahistoriasta sotilasosaston reippaileman letkajenkan kautta keskitysleirikuviin saakka – niissä työnnettiin alastomia luurangoiksi laihtuneita ruumiita kauhakuormajalla joukkohautaan. Loppulauluna kuultiin taustalta pakahduttavan liikuttava Tauno Palon esittämä "Ne ruusut on puhdasta purppuraa", jonka käyttöön olimme kysyneet mestarilta luvan.

Soitimme, selitimme miten provokatiivisesta pasifistisesta ohjelmasta on kyse, ja tiedustelimme voiko hänen ääntään käyttää tässä yhteydessä. "No juuri siihen se on tarkoitettukin", Tauno Palo vastasi.

3.

Vaikka ohjelma tehtiin erikoistoimituksen nimissä ja kalustolla, materiaalin käytännössä koosti ja kokonaisuudesta vastasi elokuvafriikki – mm. maamme ensimmäisen varsinaisen cineastilehden "Filmihullun" silloinen päätoimittaja – Eero Tuomikoski. Hänen kanssaan palaveerasimme kaksistaan kauniina kesäpäivinä Pasilassa pohtien miten juttu missäkin kohdin jouhevimminkin etenisi.

Elokuvaestetiikkona hän koki haasteeksi leikata erääseen ohjelman taitekohtaan uutistoimitukselta saatua Biafra-dokumenttimateriaalia, jossa vangiksi otettu, käsistään ja jaloistaan sidottu tiensyrjässä makaava armoa aneleva ja valittava musta mies ammutaan tyyliä kolmella jyrähtävällä kiväärinlaukauksella. Sen jälkeen miehen ruumis raahataan jaloista tien yli toiselle puolelle ja pyöräytetään ojaan. Aika puistattavaa.

Aito sodankäyntikohtaus aseistakieltäytymisohjelmassa oli kaikessa järkyttävyydessään myrkyä Uuden Suomen lisäksi monen muunkin lehden pääkirjoittajalle. "Neekerien sodankäyntitapojen" esittäminen suomalaisohjelmassa koettiin hyvin vastenmieliseksi ja "arvostelukyvyyttömäksi".

Samalla kohtauksen efekti muodostui jonkinlaiseksi koko ohjelman tyyliestetiikkaa ja "sanomaa" leimaavaksi "kipupisteeksi". Kun myöhemmin syksyllä kävin läpi koosteena noin puolisisensataa ohjelmasta kirjoitettua lehtiartikkelia ja -arvostelua, reagoinnin säännönmukaisuus suorastaan hyppäsi esiin: jokainen joka oli kokenut ampumiskohtauksen ahdistavana myös tuomitsi koko ohjelman pasifistisen tendenssin.

Mitään eroa tehoefektin ja eettisen kannanoton välillä ei ollut. Jos sodankäyntikuva oli shokeerannut traumatisoitumiseen asti, se näytti sanelevan katsojan kannan myös aseistakieltäytymisasiin. Eikö ole järjellä ajatellen hieman outo tulema? Voisihan ajatella, että sodan raakuuden konkreettinen näkeminen herättäisi nimenomaan sodanvastaisia tunteita. Juuri niin ei kuitenkaan käynyt, vaan aivan päinvastoin. Ne, joissa teloitus herätti välittömän torjuntareaktion, reagoivat ilmeisen välittömästi myös niin, että ohjelman tekijät olivat väärällä asialla.

4.

Selitin asiaa itselleni niin, että siinä on jokin kynnyks. Jos pystyi katsomaan todellisuutta silmät auki, silloin sympatiseerasi aseistakieltäytyjiä. Tämä näkyi kaikissa myönteisissä ohjelmaa koskeneissa arvioissa selvästi. Niissä pidettiin myös ohjelman tyyliä, tehoefektietetiikkaa, onnistuneena. Ajatelkaa – tuollainen tavattoman provokatiivinen ohjelma, ja kaikki, toistan: kaikki ohjelman tekotapaa, tyyliä tai yleensä filmiestetiikkaa koskevat arviot määräytyivät täsmälleen saman rintamalinjan mukaisesti kuin asianomaisten kannanotot itse aseistakieltäytymiseen. Mitäs sanotte siitä?

Ei ilmeisesti ole olemassa erikseen tyyliä ja sisältöä, muotoa ja sisältöä? Vai häviävätkö kaikki kysymykset tyylistä siinä missä juttu muuttuu raakaksi todellisuudeksi? Kun todellisuus on järkyttävää ja sokeeraavaa, sulkeeko torjunta sen pois tietoisuudesta – traumatisoi mielen – niin ettei harkittua kannanottoa tai varsinkaan kannan muuttumista voi tapahtua?

Vaikka nuo ajat ovat olleet ja menneet, nämä – sanoisinko vaikuttamisen estetiikkaan – liittyvät kysymykset pyörivät yhä päässäni. Ne siilautuvat läpi lähihistorian ja niissä pelkistyy jokin inhimillisesti ikuinen viestintäongelma. Kehitys on aina vähemmistövetoinen prosessi, ja kaikelle kehitykselle tuntuu olevan tyypillistä, että ensi metreillään se kohtaa ankaraa vastarintaa. Vastarinta nousee vallitsevan ajatteluvakauden pohjalta, ja toki tuo vakaus on myös positiivinen arvo. Mutta myös vakaus koostuu varmuudesta, jonka aiempien aikojen ajattelupioneerit saivat vain vaivoin taisteltua esiin.

5.

Nämä periaatteessa kaikkien viestien vaikuttavuuden ongelmat -- viestin lähettämisen ja sen vastaanottamisen ongelmat – ovat aina olemassa. Lähihistoriamme on itse asiassa dokumentti siitä miten olemme myös sananvapauskysymyksissä "kehittyneet" yksisilmäisemmiksi. Nykyisin mielikuvamme sananvapaudesta koskevat likimain ainoastaan viestin lähettäjä – sanojaa, kirjoittajaa, toimittajaa. Uskomme, että sananvapauden ideaali toteutuisi, jos jokaiselle löytyisi yhteiskunnasta julkisareena, jolla hän voisi oman sanottavansa sanoa.

Se on jonkinlaista aikamme narsismia, sanojan henkilön ja roolin sekoittamista, niiden korostamista asian kustannuksella. Se on jalkapuoli mielikuva viestinnästä. Todellisuudessa viestintä on kaksitahoinen tapahtuma – sananvapaus toteutuu vain jos yhteys sanojan ja vastaanottajien välillä voi toteutua optimaalisesti. Vain osa tästä ongelmasta ratkeaa mahdollisimman suurilla ja julkaisupolitiikassaan vapaita ja vastuullisia sanankäytön julkisfoorumeita ylläpitämällä.¹⁾

Todellisuudessa sanomisen ehtoja rajoittaa eniten yhteisen kielen hajoaminen. Monissa aivan olennaisen tärkeissä yhteiskunnallisissa kysymyksissä – sellaisissa kuin rahatalouden ja reaalityöelämän vastakkaisuus, sosiaalityö yhteiskunnallisen eheyden kohtalonkysymyksenä, ihmisoikeudet yksilöoikeuksina ja yhteisöedellytyksinä, moniarvoisuuden ja monikulttuurisuuden tosiasiallinen vastakohtaisuus, jne – olemme heikoilla, koska meillä ei ole käytettävänä näitä ongelmia hyvin kuvaavia käsitteitä ja kieltä.

Ja opetus yhteiskunnallisten "kipukohtien" herättämistä monenlaisista reaktioista voi olla sitä muotoa, että siellä missä yhteiskuntakritiikissä ja -keskustelussa törmäämme yhtä aikaa kipeyteen ja käsitesekaannukseen, siellä yhteydet pikemminkin ensin katkeavat kuin syntyvät valmiina uudelleen. Siellä syntyy ensin sokkivaikutus ja tyhjiö, ja vasta niiden ohi mentyä edellytykset ajattelun uusille lähtökohdille ovat olemassa.

6.

Paasilinnan "reikärautatyö" tunnettiin hänen aiemmista ohjelmistaan, sellaisista kuin television kaikkien aikojen kohuohjelmaksi nimetty vakuutusohjelma "Vakuutusasia on sydämen asia" ja dramaattinen liikenneohjelma "Joutukaa sielut".

Näitä omiana aikanaan käänteentekeviä tv-reportaaseja nähtiin viitisen vuotta sitten kesäuusintoina. Otteita niistä on jatkuvasti nähtävänä YLE:n Elävässä arkistossa. Nyt ne näyttävät ehkä hieman hitailta. Silloin elettiin osin vielä varsin virallissävyisessä valtiokirkollisessa yhtenäiskulttuuri-Suomessa, jossa aivan kaikki oli pateettisempaa ja pöhöttyneempää kuin nykyisin. Reino Paasilinna taisi uusintojen yhteydessä haastateltuna todeta, että tuohon aikaan oli mahdollista tehdä suoraa ja purevaa yhteiskuntakritiikkiä. Käytännössä kritiikki mahdollistui, koska yleisradion pääjohtajan Eino S Revon taustalla oli Kekkonen luja hahmo ja tuki.

Itse asiassa Kekkonen oli uudenvuodenpuheessaan 1966 pedannut liikenneohjelman muistuttamalla kansalaisia siitä miten meillä maanteillä kuoli vuosittain yhtä paljon ihmisiä – noin tuhat – kuin mitä USA ilmoitti samaan aikaan menettävänsä kaatuneina Vietnamin sodassa. Ajatelkaa, silloisilla liikennemäärillä. Suomi oli tuolloin vasta autoistumassa. Todellisuudentajusta ei maanteillä näkynyt jälkeäkään. Millainen "impivaaralainen" metsäläiskansa yhä silloin olimme?

Kekkonen luki puheensa päätteeksi juuri niinä aikoina liikenneonnettomuudessa menehtyneen Lauri Viidan pienen runon. "Reppu naulassa ovenpielessä, siinä linnunpesä. Kun olen kuollut, kun olen kuollut, kesä jatkuu, kesä." Pienestä runosta tuli äkkiä äärettömän suuri. Äärimmäisen koskettava. Kekkonen jälkeen tulleet presidentit eivät runoista ole osanneet perustaa, nuo pienet ihmiset. Heistä mikään ei tehnyt suurta, ei edes Nobel-palkinto.

7.

Aseistakieltäytyminen oli päivittäin noina vuosina julkisuudessa monin tavoin. Albert Einsteinin, Bertrand Russellin, Linus Paulingin, jne, tiedemiesten aikanaan perustaman ydinaseiden vastaisen rauhanliikkeen yksi angloamerikkalainen perillinen, Sadankomitea, oli rantautunut Suomeen, ja liike oli esikuviansa mukaan ottanut ohjelmaansa myös suosituksen aseistakieltäytymiseen.²⁾

Kun maanpuolustuspiirit havaitsivat vaaran, aseistakieltäytyjien vakaumuksia tutkinut lautakunta alkoikin äkkiä antaa kielteisiä päätöksiä. Seurauksena oli ns. aseistakieltäytyjien yllytysoikeudenkäynti, joka mittaluokaltaan taisi muodostua itsenäisyyden ajan suurimmaksi poliittiseksi oikeusprosessiksi. Jutun loppuvaiheissa noin kaksituhatta kansalaista – en taida paljoa valehdella jos sanon, että jokseenkin koko maan silloinen kulttuurieliitti – oli allekirjoittanut yllytyskirjelmän, jossa syyllistettiin rikokseen kehottamalla tutkijalautakunnan hylkäämiä kieltäytyjiä jatkamaan kieltäytymistään.

Yllytysoikeudenkäynnit – oikeusfarssit – sortuivat omaan mahdottomuuteensa, ja lopputuloksena oli, että kieltäytymistä koskevan lain soveltamistapaa muutettiin. Raastuvanoikeudessa koviin ehdottomiin vankeusrangaistuksiin tuomittujen ns. "pääyllyttäjien" tuomiot muutettiin hovioikeudessa sakoiksi, joista presidentti Kekkonen armahti armahdusta anoneet. Itse en tätä elettyä kohdalleni halunnut – vaikka olin kaikkein raskaimmin rangaistu "pääyllyttäjä" – koska en ollut oikeustaistelun missään vaiheessa luottanut Kekkonen tukeen varmasti.

Yllytsoikeudenkäynnit, Paasilinnan tv-ohjelma ja Tammen Huutomerkki-sarjassa julkaistu kirja "Aseistakieltäytyjät" ³⁾, jota myytiin useampia painoksia, tekivät siviilipalveluksesta lopulta todellisen vaihtoehdon asepalveluksen rinnalle. Sivareiden määrä ei kuitenkaan välittömästi lähtenyt nousuun saati räjähtänyt – tällainen yhteiskuntakehitys tapahtuu aina viiveellä, tietyn kulttuurivitkan, monien vuosien ja vuosikymmenien jälkeen. Tällä hetkellä maassamme on kuitenkin asevelvollisuutensa siviilipalveluksena suorittaneita miehiä yhteensä yhden isohkon kaupungin väkiluvun verran.

Siihen joukkoon mahtuu varmasti kaikenlaisia ihmisiä. Aseista on voinut kieltäytyä presidentin ja puolustusministerin poika, ja ev. lut. kansankirkollamme on nyt arkkipiispana sivari. Mitään tällaista ei 60-70-lukujen taitteessa voinut mitenkään kuvitella.

8.

Suomalaiset rintamamiehet saivat äänen kun Väinö Linnan "Tuntematon sotilas" ilmestyi. Siihen saakka sotaa oli kaikissa julkisyhteisissä käsitelty lähinnä päällystön näkökulmasta, virallisten "totuuksien", joukkojen ja operaatioiden tasolla, strategisen käsitteistön puitteistuksissa. Tilaus toisenlaiselle, eletylle "totuudelle" oli valtava. Se vain antoi odottaa itseään kymmenen vuotta sodan päättymisen jälkeen. Kymmenen vuotta. Sekin oli eräänlainen kulttuurivitka, kansallisen trauman käsittelyyn käytetty viive.

Linnan kirjasta tuli sitten koulukirjoinakin käytettyjen Seitsemän veljeksen, Kalevalan ja Väinö Linnan Stoolin tarinoiden jälkeen kaikkien aikojen myydyin varsinainen romaani, suomalaiskirja. Siitä tuli aikojen myötä myös osa kansallista mielenmaisemaamme, suomalaisuuden itsereflektiota, osa hidasta – liian, liian, liian hidasta kansallista kypsytymistä.

"Tuntematon" aiheutti heti ilmestyttyään valtavan kansalaiskeskustelun. Poliittisten ja historiallisten kysymysten lisäksi avattiin sosiologian kansi ja nostettiin päivänvaloon kaksi päinvastaista johtamiskulttuuria: lammiolainen ja koskelalainen.

Paljon puhuttu kansallinen yhtenäisyys osoittautui ymmärryskuiluiksi saksalais- ja suomalaissuuntauksen, sotilas- ja siviilisuuntautumisen välillä. Jermut kuvattiin jermuina. Miehet kiroilivat, mikä oli monille isänmaallistakin isänmaallisemmalle pukuherralle ja kaapuniekalle liikaa. Repliikeissä esiintyviä kiroanoja karsittiinkin muistaakseni kirjan kuudennesta painoksesta lähtien. Mitäs tykkäätte siitä? Omat mamsellimme kauhistelivat "suomalaissotilaiden sodankäyntitapoja"? Oltiinko aika todellisuudentajutonta "impivaaralaista" metsäläiskansaa vielä siinä vaiheessa?⁴⁾

9.

Vaan kymmenen vuotta kun meni, taas kirjojen rintamalla taisteltiin. Taas kirjassa kiroiltiin, ja käsiteltiin raamatun henkilöitä ennenkuulumattomalla tavalla.

Hannu Salaman "Juhannustansseissa" oli humalaisen muurarin suuhun pantu aivan samat, samanlaiset ruokottomuudet jotka todellisuudessakin ovat humalaisen muurarin suussa. Lisäksi kirjassa oli seksiä. Arkkipiispa Simojoki pahoitti ensin mielensä, ja ilmaisi mielipahansa oudon epäsuorasti, kierrellen ja kaarrellen. Pian myös kokoomuslaisten kansanedustajien joukko Margit Borg-Sundmanin johdolla. Kirjasta tehtiin epämääräistä vihjeellisyyttä tiheä eduskuntakysely, joka johti siihen että oikeusministeri nosti Salamaa vastaan jumalanpilkkasyytteen.

Oikeutta käytiin sitten alkuvuodesta 1965 alkaen. Dramaattisten mutkien jälkeen päädyttiin lainvoimaiseen tuomioon, joka oli kolme kuukautta ehdollista vankeutta. Presidentti Kekkonen armahti prosessin lopuksi Salaman tästä seuraamuksesta.

Jokin kaava toistui. Sama kaava toistui ihan kaikessa. Itse tapausten kulussakin. Liian vahva todellisuusefekti sokeerasi mielet ja traumoitti järjen ja ymmärryksen. Kaava on kaikessa taiteessa ja kaikessa todellisuuskuvauksessa aina jollain lailla samaa muotoa: liian raaka todellisuus, liian efektiivinen kuvaus, liian vahvat sanat, liian karkea kieli, liian tehokkaat kieli- ja mielikuvat. Kun vastaanottajan todellisuudensietokyky ja vastaanottokyky loppuu, hän sulkee itsensä siilipuolustukseen. Trauma voi olla aito, mutta loukkaantuminen syntyy sitä helpommin mitä heppoisemmalla tolalla todellisuudentaju on.

Sama kaava toistuu niin yhteiskunkriittisessä keskustelussa kuin kaunokirjallisuudessa. Ikään kuin todella merkitsevän sanomisen ehdot olisivat samat tieteessä ja taiteessa. Tämän asian näkeminen on syvällisyyden alku.

10.

Ne jotka kokoavat voimansa aloittavat vastahyökkäyksen. Ne eivät aina ole niitä jotka oikeasti loukkaantuvat, vaan niitä, jotka haluavat käyttää toisten loukkaantumistaipumusta hyväkseen. Tekopyhyys haikahtaa näissä ammattiloukkaantujissa aina, ja tekopyhyydelle lähinnä löyhkää myös nykykeskustelussa poliittisena leima-aseena käytetty käsite "haiseva impivaara".

Loukkaantuminen on jotenkin luonnollinen inhimillinen reaktio, vaikka suhtaudumme siihen kuin sen aiheuttaisi todellista tappamista pahempi teko. On myös hyvin luonnollista ja inhimillistä, ettei "loukatuilla" ole juuri järkeä käytettävissä – siksi vastahyökkäyksille on ollut ja on niin tyypillistä merkillinen epämääräisyys, kiertely ja vihjailu, sekä käsittehämäryys. Yhtä selviä, efektiivisiä ja jyrkkiä kuin olivat loukkaavat sanat, yhtä epäselviä, viittauksenomaisia ja ihmisjärkeä suuremmista "totuuksista" oikeutusta hakevia ovat puolustusreaktiot. Silti laki on aina ollut loukattujen – ja valitettavasti samalla myös ajatuksettomuuden – puolella.

Luonnotonta koko kuviossa on oikeastaan vain se, että nyky-yhteiskunnassa näytelmän sankarit ja konnat ovat vaihtaneet paikkoja, ja puolustusreaktioilla on nyt taustatukenaan koko yhteiskunnan näennäissivistynyt ja näennäiskriittinen eliitti.

Sanoisin, että tämä sama kuvio tulee toistumaan myös niissä syytteenpanoissa, joita tässä maassa tullaan nähdäkseni lähitulevaisuudessa näkemään niin sanottujen "ajatusrikosten" eli "rasismi- ja vihapuheiden" saattamiseksi oikeuden eteen ja tuomittaviksi. Nämä nykyajan noitaoikeudenkäynnit tulevat nähdäkseni lisääntymään, koska käsitesekaannukset juuri näissä kysymyksissä ovat äärimmäisen kipeitä.

Näissäkin tulevat olemaan vastakkain liian suoraan puhuvat, liian efektiivistä kieltä käyttävät, liian avoimesti aroista aiheista puhuvat maahanmuuttokriitikot, ja toisella puolella omaa hämmennystään peittelevät ja asemiensa murenemista pelkäävät, sokkivaikutuksen satuttamat mutta tosiasiaa omaa todellisuudentajuttomuuttaan suojelevat ja nykyisessä yhteiskuntatilanteessamme myös eliitti-ihmisten suojelemat "loukkaantujat".

(*Verkkolehti Uusi Suomi Puheenvuoro-blogi 14.12.2011*)

¹⁾ Sananvapaus on asia, josta meillä jostain syystä on jalkapuoli mielikuva. Kun puhumme sanomisen vapaudesta, ajattelemme sitä yksilöoikeutena, ja mielessämme on kuva sanojasta, siis viestin lähettäjistä. Mielikuvaan kuuluu, että koemme sananvapauden toteutuvan, jos jokainen jolla on jotain sanottavaa löytää jonkin yhteiskunnallisen foorumin, jolla saa sanottavansa sanottua.

Jalkapuoli mielikuva johtuu siitä että miellämme viestinnän viestin lähettäjän näkökannalta. Tämä journalistinäkökulmasta tehty perusjäsenitys on väärä, ja kun sen pohjalta on säädetty lakeja ja käydään keskustelua, painotukset ovat osin harhaisia. Varsinkaan kansalaiskeskustelussa ei nimittäin ole kyse journalismista, vaan nimenomaan kansalaiskeskustelusta. Kansalaiset keskustelevat, koska keskustelu kuuluu demokratiaan. Keskustelu on demokratian olennainen ominaispiirre, emmekä ilman kansalaiskeskustelua voi puhua mielipiteiden muodostumisesta ja valinnoista.

Jotta ymmärtäisimme mitä demokraattinen keskustelu viestintätapahtumana edellyttää, meidän on ensin ajateltava läpi jalkapuolinen mielikuvavirhe viestinnästä vain viestien lähettäjien ongelmana. Viestintä on aina kaksitahoinen tapahtuma, joka käsittää niin viestin lähettämisen kuin sen vastaanottamisen. Vasta kun sanoma julkaistu ja vastaanotettu, voidaan puhua viestinnästä. Itse asiassa vasta kun yhteiskunnan julkisuuspinta olisi sillä lailla ideaalisesti avoin, että kaikki viestit ovat kaikkien tavoitettavissa – vasta silloin voitaisiin puhua ajattelun – siis mielipiteiden muodostumisen – vapaudesta.

Sen sijaan että puhumme sanojan vapaudesta, meidän pitäisi puhua julkisuuspinnalla toteutuvasta sananvapaudesta, johon kuuluu myös oikeus vastaanottaa viestejä. Sananvapaus ei siis ole vain julkaisuvapautta, vaan myös ja ehkä nimenomaan julkisuuden vapautta. Sananvapautta ei voi erottaa ajattelun vapaudesta. Se on sitä ettei demokratiassa asioita eikä mielipiteitäkään salailla, vaan ne voivat olla kaikkien nähtävillä ja arvioitavissa.

Tästä syystä meidän pitäisi paljon enemmän katsoa millä – tai kenen – ehdoilla viestejä tässä mediakentässämme voidaan ottaa vastaan. Meillä ei ole syytä tuntea elävämme demokratiassa, jos voimme pelätä, että tärkeät viestit jäävät jonnekin periferiaan ulottumattomiimme. Jos joku taittaa pontevasti peistä sananvapauden sijasta julkaisijan vapaudesta, asenne on toki de jure mahdollinen, mutta de facto hän on valmis kieltämään itseltään mahdollisuuden ajatella paremmin.

On aivan eri asia lähettää viestejä sellaisella julkisfoorumilla, jonka sisältö leviää laajalle ja ennalta valikoitumattomalle vastaanottajakunnalle, kuin foorumilla, jossa viesti jää valikoituneemman yleisön piiriin. Tämänkään seikan merkitystä sananvapauskustelun kannalta ei täysin ymmärretä. Kuitenkin juuri tästä seikasta johtuen suurimmat sananvapauskatkat ja kiistat syntyvät tyypillisesti viestimissä, joilla on suuri ja ennalta valikoitumaton vastaanottajakunta. Siis TV:ssa ja suurimmissa päivälehdissä.

Mutta demokraattisen sananvapauden – siis de facto, ei de jure – toteutumisen kannalta taas juuri suuret mediatoimijat ovat vastuullisemmassa asemassa kuin pienet. Jos suuret toimijat harrastavat esim. ideologista sensuuria, valtakunnan sananvapaustilanne ei paljoa parane, vaikka vähemmistöläisille toisinaajattelijoilta löytyisi jokin pieni kanava omien näkemystensä julki tuomiseen.

Sananvapauskysymyksistä kansalaiskeskustelussa pitäisi keskustella demokraattisina oikeuksina, joiden toteutuminen joko vahvistaa demokraattista järjestelmää ja ajattelutapaa tai sitten syö siltä edellytyksiä. Tällainen keskustelu sananvapauden yleisten ehtojen toteutumisesta – siis sanomien lähettämisen ja niiden vastaanottamisen vapaudesta – olisi tuhat kertaa tärkeämpää kuin kysymykset siitä, mikä olisi yleisesti sovellettavissa oleva ja joka paikassa käyttökelpoinen sensorien ja laillisuusvalvojen tarvitsema rajoite tietynsisältöisten viestien kriminalisoimiseen.

Sellaisilta käsitesekaannuksilta kuin että sananvapaus ja julkaisuvapaus olisivat jotenkin toisistaan erotettavissa vältyttäisiin, jos meillä ei olisi niin jalkapuolta mielikuvaa sananvapaudesta vain viestien lähettäjää koskevana ongelmana. Sananvapauden kaventaminen julkaisijoiden vapauden kustannuksella on demokratiaan kohdistuva yksityistämistoimi – yksi muoto kansallisvaltiollisen demokratian perustojen alasajoa markkinaliberalismin tieltä.

Sananvapaus ei ole minkään yksityisen asian, ei minkään yksityisen tahon tai yksityisen ihmisen intressi. Se on demokratian intressi. Mikään jumala ei pidä sananvapaudesta huolta, elleivät yksityiset tahot sisäistä demokratian edellytyksiä ja vaatimuksia. Jos ja kun keskustelu sananvapaudesta kääntyy siihen, että keskitytään jonkin tahon tarvitsemiin rajoituksiin ja rajoitusten juridiikkaan, silloin demokratia on jo menetetty.

Yhteiskunta, jossa sananvapaus on puutteellista eikä suurilla julkisuusfoorumeilla toteudu, ei ole demokraattinen yhteiskunta. Suurten mediatoimijoiden olisi tunnistettava ja tunnustettava vastuunsa tässä suhteessa. Oikeastaan sen sijaan, että he nyt etsimällä etsivät juridisia muotoja, jotka määrittelevät sitä mitä julkisesti ei saa sanoa, samoja muotoja voitaisiin käyttää positiivisessa demokraattisessa hengessä niin, että heille langetettaisiin velvollisuus julkaista kaikki mikä ei noita nimenomaisia rajoitusmuotoja riko.

Yhteiskunta, jossa sananvapaus on puutteellista, muuttuu pian yhteiskunnaksi, jossa salaisuuksia varjellaan. Salaisuuksia varjelevassa yhteiskunnassa kehittyy pian sisäistetty itsesensuuri, jonka rikkojaa lopulta kaikki sensuurista hyötyvät tahot ovat valmiit rankaisemaan. Jatkuessaan itsesensuuri muuttuu puhumattomuuden yleisesti hyväksyväksi yhteiskuntailmapiiriksi, jossa kaikki poikkeava ajattelu tukahdutetaan jo lähtökuoppiin.

Näin syntyy ns. viestintuojan ongelma – kun itsesensuuri on sisäistetty, julkilausumattoman konsensuksen rikkova viestintuoja tapetaan. Näin siitä huolimatta, että itsesensuuriin sortunut yhteiskunta on sairas tai että viestintuoja saattoi asiassaan olla oikeassa.

Länsimaisilla yhteiskunnilla on avoimeen demokratiaan vielä tolkkuttoman ja toivottoman pitkä matka. Sen osoittaa sensuurin ryhtiliike, jonka esim. Wikileaks-vuodot nostattivat.

Oma Suomemme elää vielä yhtenäiskulttuurisen yksiarvoyhteiskunnan itsesensuurin jälkiaikaa. Esimerkiksi maahanmuuttokritiikin erimuotoinen sensurointi ei ole oikein kenenkään yksittäisen vallanpitäjän tai tahon aktiivisuutta tai edes etu – se nousee puhumattomuuskulttuurin pohjalta ja syntyy ihan itsesuojelureaktiona, kun ei olla totuttu eikä valmiita siihen, että todellisista ongelmista voitaisiin puhua todella avoimesti.

2) Tällaisten keskusteluaiheiden yhteydessä kannattaa varmaan aina tietää vähän tarkemmin mistä aseistakieltäytymisessä yleensä, siviilipalvelusjärjestelmässä ja sen äärimuodossa on kyse – ääriasenteitahan Suomen kaltaisessa kipeitä sotia kokeneessa maassa toki löytyy, sen sijaan tiedosta ja järjestä enemmänkin on pulaa – joten siis lienee syytä kerrata hieman sivariuden yleistä historiaa.

Joukkomittainen aseistakieltäytymisilmiö käynnistyi Suomessa 60-luvun loppupuolella. Sivariuden Suomeen tuoneen Sadankomitea-rauhanliikkeen syntyhistoria on osa sodanjälkeisen, lähinnä ydinasevarustelua vastustaneen angloamerikkalaisen rauhanliikkeen historiaa.

Sodanjälkeisessä tilanteessa, jossa maailma jakautui kahteen kilpavarustelemaan blokkiin, joukko tiedemiehiä, jotka erinomaisen hyvin ymmärsivät ydinaseiden tuho vaikutukset, päätti perustaa liikkeen joka valistaisi maailman hallituksia siitä mihin ydinasevarustautuminen voisi johtaa.

Tämän 1950-luvun puolivälissä alkunsa saaneen liikkeen nimi oli Pugwash, ja sen perustajina olivat mm. Albert Einstein (fysiikan Nobel), Bertrand Russell (Nobel-palkittu filosofi), Linus Pauling (biokemisti, palkittiin kahdella Nobelilla), Max Born (kvanttimekaniikan kehittäjä-nobelisti), J F Joliot-Curie (kemian Nobel), jne.

Russell huomasi kuitenkin hyvin pian etteivät tiedemiesten sanat pystyneet tekemään poliitiikkoihin minkäänlaista vaikutusta. Poliitikot ja sotilaat pitivät itseään tiedemiehiä viisaampina, ja varmasti vallankin militaarioissa, joissa poliitikkojen vallanhalu ja voimannäytön tarve konkretisoituvat. Russell huomasi pian, etteivät tieteen tekijät pystyneet vaikuttamaan militaarimielisiin kansanjohtajiin.

Hän alkoi määrätietoisesti organisoida katutason kansalaisliikkeitä ydinvarustautumista vastaan. Englannissa perustetun CND-liikkeen harakanvarvastunnuksesta tuli myöhemmin vuosikymmeninä eräs maailman levinneimmistä logoista, rauhanmerkki, jota meilläkin mm. Erkki Tuomioja kantaa jatkuvasti rintapielessään. CND:n jälkeläisiä oli sitten Sadankomiteakin.

Suurvaltojen ydinasevarustautuminen ja kilpavarustelun kiihtyminen, erityisesti yhä suuremmat maanpäälliset koeräjäytykset herättivät huolta kaikkialla. 60-luvun alkuvuosina russellilainen rauhanliike levisi ympäri maapallon ja järjesti maailman pääkaupungeissa massamittaisia mielenosoitusmarseja, joihin osallistui miljoonia ihmisiä. Nämä mielenosoitukset sitten vaikuttivat lopulta poliittisiin päättäjiinkin niin että suurvallat solmivat maanpäälliset ydinkokeet kieltävän sopimuksen 1963.

Alkuperäiselle Pugwash-liikkeelle myönnettiin lopulta Nobelin rauhanpalkinto 1995.

Suomalainen sadankomitealainen rauhanliike sekoitetaan tietämättömien mutta leimaamishaluisten toimesta usein Rauhanpuolustajiin, jolla oli poliittisia kytkentöjä. Suomessa Sadankomiteakin on muutaman kerran historiansa aikana uhannut tulla äärivasemmiston kaappaamaksi, mutta tietääkseni tässä ei ole onnistuttu. Se on hyvä, sillä ko. järjestöllä on hieno historiansa mm. einsteinilaisen aseistakieltäytymisen pioneerinä ja mm. rauhantutkimuksen edistäjänä.

Kaikesta positiivisesta kehityksestä huolimatta ydinaseet ovat yhä olemassa. Niistä ei sukupolvien mittaankaan ole päästy eroon. Einsteinin perinnön vaalijana itseään pitävä fyysikko Stephen Hawking, joka myös kantaa rintapielessään CND:n harakanvarvasmerkkiä, laskeskeli joskus 80-luvulla sarkastisen huvittuneena, että laukaistiinpa nuo aseet missä maailmankolkassa tahansa ja minkä tahansa käytettävissä olevan ajan kuluessa, niiden ilmakehään aiheuttama säteily riittäisi tappamaan maapallon jokaisen ihmisen 16 000 eri kertaa. ”Suurvallat voisivat ensialkuun puolittaa ydinasevarastonsa”, Hawking kähisi räjäistä naurua halvaantuneissa suupielissään, ”ihan uskottavuuden nimissä”.

Suomessa siis aikoinaan Sadankomitea otti ohjelmaansa mm. aseistakieltäytymisen, joka sekin oli ollut myös Einsteinin maailman nuorisolle suosittama vaihtoehto. Einsteinhan oli aina sitä mieltä, että yksilöllä tulisi olla oikeus päättää omasta kohtalostaan myös sodan ja rauhan kysymyksissä.

Suomi saa jatkuvasti kansainväliseltä taholta moitteita siitä että siviilipalvelusjärjestelmä meillä on rangaistusluonteinen. Sitä on toki yritetty kehittää, ja edellytykset kehitystyölle ovat hyvät, koska sivarivävoima tulee monille julkislaitokselle hyvään tarpeeseen.

Myös siviilipalvelusvaihtoehtoon jyrkästi suhtautuvan totaalikieltäytymisen "kehityksenä" vankeustuomioiden muuttaminen kotiarestiksi on tietysti vähintä mitä on voitu tehdä. Mutta kuten asian ympärille nousseesta julkiskeskustelusta on huomattu, olemme näissä asevelvollisuus- ja asepalveluskysymyksissä yhä vielä samalla initiaatoriittien asteella kuin primitiiviset kulttuurit ovat omien miehuuskokeidensa ja -tuntojensa institutionalisaatiossa.

³⁾ Kirjoitimme pamfletin "Aseistakieltäytyjät" aikalailta yhdessä Erik Schüllerin kanssa. Työ tehtiin Lauttasaaren yksiössämme ja se kävi käytännössä niin, että minä naputin konetta ja Schüller vaelteli tuolin takana heitellen ilmaan ehdotuksia. Tekstin muotoileminen kirjalliseen asuun tuotti hänelle vaikeuksia, asiaan vaikutti kai sekin että hän oli ruotsinkielinen. Teimme joitakin artikkeleitakin, jotka signeerattiin milloin kenenkin nimiin.

Syy minkä vuoksi aseistakieltäytyminen 60-70-lukujen vaihteessa oli jatkuvasti julkisuudessa oli niin sanottu yllytysoikeudenkäynti. Se oli mitä merkillisin oikeusprosessi, joka oli saanut alkunsa siitä että silloisen käytännön mukaan aseistakieltäytyjien vakaumusten "aitoutta" tutki erityinen lautakunta – ja jossain vaiheessa maanpuolustuspiireissä alettiin pelätä että kieltäytyminen ilmiönä yleistyisi liikaa. Meille oli näet saapunut angloamerikkalaisesta maailmasta Einsteinin - Russellin - Paulingin - etc - perustaman ydinaseiden vastaisen rauhanliikkeen perillinen Sadankomitea, joka esikuviansa mukaan suositti nuorison asevelvollisuuslakkoa.

Vakaumuksia tutkinut lautakunta alkoi hylätä siviilipalveluun pyrkivien pasifistien anomuksia. Päätöksissään se väitti, ettei mitään vakaumuksia ollut. Koska vakaumuksellisuus jokseenkin poikkeuksetta kuitenkin oli suurempaa kuin lautakunnan käsitykset siitä, kieltäytyjät viis veisasivat lautakunnan mielipiteistä ja ilmoittivat kieltäytyvänsä ihan riippumatta siitä mitä lautakunnan herrat heidän aatteellisuudestaan suvaisivat ajatella. Erik Schüller oli ensimmäinen tällä tavoin hallintovirkamiesten vakaumuskäsityksille palttua antanut kieltäytyjä.

Jouduttiin oikeudelliseen pattitilanteeseen. Mitä tehdä, kun kieltäytyjä ei hyväksy tutkijalautakunnan antamaa lausuntoa hänen vakaumuksestaan? Syyllistyykö kieltäytyjä ehkä rikokseen kun pitää näkemyksiään syvempinä kuin mitä ovat lautakunnan käsitykset siitä? – Kieltäytyviä aseistakieltäytyjiä tuli lisää, eikä kukaan oikein rohjennut tehdä juridiselle umpisolmulle mitään.

Eräänä päivänä lakitieteen ylioppilas Schüller sitten tuli innostuneena luokseni ja sanoi keksineensä keinon jolla viranomaisten väistöliikkeet pysäytettäisiin ja jatkuvan kieltäytymisen juridinen määrittely tulisi välttämättömäksi. Tämä keino oli rikoslain ns. "yllytyspykälä".

Eli jos hän julkisesti yllyttäisi tutkijalautakunnan hylkäämiä kieltäytyjiä jatkamaan kieltäytymistään tuon kontrolloivan elimen päätöksistä huolimatta, ja jos tämä hänen yllytyksensä saatettaisiin viranomaisten tietoon, yllyttäjä pitäisi haastaa oikeuteen, jossa häntä syytettäisiin – niin siis mistä? Tässä vaiheessa pitäisi selvittää millainen rikos on omata pasifistinen vakaumus, jonka vuoksi kieltäytyjä on valmis menemään vankilaan, mutta jota tutkijalautakunta ei halunnut vakaumuksena hyväksyä.

Kirjoitin viidessä minuutissa Schüllerille puheen – sen sittemmin kuuluisaksi tulleen pienen puheen – jossa yllytettiin hylättyjä kieltäytyjiä jatkamaan kieltäytymistään. Puhe päättyi tiedonantoon "esimerkiksi paikalla oleville Suopon edustajille", joiden piti oman virkavelvollisuutensa mukaisesti saattaa tapahtunut yllytysrikos poliisin tietoon. Samana iltana oli Vanhalla Ylioppilastalolla keskustelutilaisuus, jossa Schüller puheensa esitti. Suojelupoliisin vakoojat menivät ansaan ja tekivät ilmoituksen keskusrikospoliisille.

Schüller sai haasteen raastupaan ja rajun tuomion: vuosi ja kaksi kuukautta ehdotonta vankeutta. Sillä perusteella että oli "houkutellut asevelvollisia jäämään pois kutsunnoista". Raastuvanoikeus tarttui lakiin, joka oli aikoinaan sotaoloissa lainattu meille suoraan natsi-Saksasta. Tuomiota vastaan heräsi spontaani vastareaktio, eikä aikaakaan kun jo kaikkialla kerättiin nimiä julkilausumaan, jonka allekirjoittajat ilmoittivat viranomaisille syyllistyneensä myös aivan samaan yllytykseen kuin Schüller puheessaan. Ensimmäinen tällainen yllytyslistakirjelmä toimitettiin poliisille 122 henkilön nimin signeerattuna.

Yllytysjuttuja alettiin käsitellä Helsingin raastuvanoikeudessa, ja oikeudenkäynneistä tuli varsinaisia farsseja. Tilanne oli enemmän kuin koominen: vastentahtoinen oikeus yritti mitätöidä kaikkien syyllisyyden, kun taas itsensä ilmiantaneet allekirjoittajat yrittivät kaikin keinoin vakuuttaa oikeuden tekemästään rikoksesta. Syytettyinä oli yhteiskunta-aktiiveja ja kulttuuri-ihmisiä, jotka omine esiintymistaitoineen riemastuttivat istuntoja ja saivat kuvansa ja tempauksensa päivän lehtiin.

Yllyttäjiä tuli myös koko ajan lisää – jutun loppuvaiheessa listoilla oli noin kahdentuhannen ihmisen allekirjoitus. En valehtele paljoakaan jos sanon, että mitä pitemmälle yllytysoikeudenkäynnit jatkuivat ja mitä julkisempi oikeussalifarssista tuli, sitä harvemmallalla oli varaa tai halua jättää homma väliin. En valehtele edelleenkään paljoa jos sanon, että lopulta listoilla oli mukana jokseenkin koko maan aktiivisin kulttuuriväki.

Teatterimies Pekka Milonoff kunnostautui yllytysoikeudenkäynneissä hausalla tavalla. Milonoffin esiintymiseen raastuvanoikeudessa liittyy tarina joka sopii tässä kertoa.

Jutussahan syytettyinä olleet tekivät aika ronskia pilaa oikeudesta. Oikeudenkäynneistä muodostui melkoisia näytelmiä, esiintyjinä hyvinkin merkittäviä esiintymistaidon osajia – kansanedustajia, kulttuurivaikuttajia, toimittajia, jne. Esimerkiksi Mauri Antero Numminen toi mukanaan kitaransa ja pyysi saada laulaa puolustuspuheensa. Eero Melasniemi puolestaan ihmetteli miksi hänen piti tuomarin kehotuksesta nousta seisomaan, vaikka hän istui ystäviensä joukossa "ja niitä mä sentään kunnioitan". Rauni Luoma tuli paikalle suoraan miehensä Jarno Pennasen hautajaisista, mustassa puvussa ja kimppu ruusuja sylissään – tuomari yritti ehdotella oikeudenkäynnin siirtämistä, mutta Luoma vastasi päättäväisesti: "Ei, Jarno haluaisi minun olevan juuri täällä."

Jossain vaiheessa istuva tuomari rupesikin lätkimään lisärangaistuksia oikeuden halventamisesta kaikille, jotka siihen vähänkin antoivat aihetta. Näin tuomarit mahdollisesti vastasivat julkisuuteen, jossa oikeuslaitos paistatteli päivittäin yhä naurettavammassa valossa sanomalehtien otsikoissa. Raastuvan tapahtumat olivat monien huulilla. Yhdeltä viikonvaihteelta lehdistä saattoi poimia kymmeniä yhteiskunnan silmäätekevien "tukipylväiden" mitä tuohtuneimpia kommentteja käynnissä olevasta "oikeusfarssista".

No, tämä Milonoff teki sen tempun, että omaksi puolustuspuheekseen leikkeli lehdistä joukon mm. lainoppineiden ja korkeiden poliitikkojen esittämiä mielipiteitä, jotka hän sitten liimasi yhteen pötköön puheeksi ja tietenkin lähteitä ilmoittamatta mitä vakavimmalla äänensävyllä luki oikeuden edessä. Ei auttanut, sakot rapsahdivat oikeuden halventamisesta.

Milonoff yritti udella, mikä erityinen kohta puheessa oli oikeutta niin ärsyttänyt, mutta tähän ei vastattu. Puheeseen koottujen sitaattien oikeat lähteet julkistettiin sitten oikeudenkäynnin jälkeen, ja voi vain kuvitella miten presidentti Kekkonen niille oli naureskellut kirjoittaessaan asiaa koskevan kolumnin nimimerkillään "Liimatainen" Suomen Kuvalehteen. Siteeraan Kekkonen kirjoitusta, joka jälkeinpäin on julkaistu ykkösosassa kokoelmaa "Nimellä ja nimimerkillä":

””Osoituksena siitä, kuinka perusteellisesti nuoret rikolliset ovat jallittaneet Helsingin raastuvanoikeuden, kerrottakoon fil. Ylioppilas Pekka Milonoffin tapaus. Hän oli syytteessä yllyttämisestä ja piti puolustuspuheensa. Siihen hän ei ollut ottanut yhtään lausetta omasta päästään, vaan sanatarkasti lainannut muutamia tunnettuja julkisuuden henkilöitä, kuitenkin visusti karttaen ilmoittamasta, että kyseessä olivat lainaukset. Hän esitti siis lauseet ominaan. Ne henkilöt, joiden julkisuudessa esittämiä yllytysoikeudenkäyntiä koskevia lauseita Milonoff oli peräjälkeen pannut vastineeseensa olivat lainopin professori Heikki Jokela, opetusministeri Johannes Virolainen, oikeuskansleri ja ylin syyttäväviranomaisena Jaakko Enäjärvi, kaupunginviskaali Paaavo Somiska, oikeusministeri Aarre Simonen ja ministeri Väinö Leskinen. Vastineessa oli myös ote Helsingin Sanomien pääkirjoituksesta.

No mitäs tästä. Ylioppilas Milonoff sai 180 markan sakot oikeuden halventamisesta. Olivatko aiheena professori Jokelan sanat, joilla hän tuomitsi ”tämänkertaisen näytelmän”?

Eiköhän tämä saisi jo riittää! ””

4) Pasifismin sanoma on ikuinen, ja se on yksinkertaisesti: todellisuudentaju.

Vaikka ihminen onkin vaikeuksissa oman lajityypillisen aggressionsa hallitsemisessa – vaikka osamme "tietoisina" olentoina sekoittaakin lajinsisäisen aggression – ainoa lajiamme koskeva, meidät muista eläimistä erottava tosiseikka on se että osaamme ajatella.

Aggressio on aina regressiota. Tästä ei ole poikkeusta. Aggressiot tuovat aina mukanaan regression, psyykkisen taantumun. Ihan sama hyökkäämmekö vai puolustaudummeko, olivatpa päämäärämme minkä tahansa edun, uskon tai ideologian mukaisia.

Se mitä aggressiolla voidaan saavuttaa on erinomaisen rajallista. Sillä ei koskaan saavuteta parempaa ajattelua. Emme voi koskaan ratkaista kysymystä onko yksi ynnä yksi kaksi lyömällä nyrkkiä ensin pöytään, sitten viestintuojan naamaan, lopuksi kaikkien eri mieltä olevien naamaan. Jotkut asiat on ratkaistava ajattelemalla, ne eivät ratkea muuten kuin ajattelemalla.

Pasifismin sanoma on yksinkertainen ja selvä: todellisuudentaju.

Pasifismi ei ole mikään ideologia, ei poliittinen kanta, ei uskonnollista vetoamista ihmistä suurempiin voimiin tai tekijöihin. Pasifismi on yksinkertaisesti sitä että ihminen nähdään sellaisena kuin ihminen on, ja että ihmisen osa maailmassa nähdään silmät auki. Ne menevät kiinni joka kerran kun isku tulee.

Pasifismi on hyvin yksinkertainen asia. Siitä saadaan hyvin äkkiä äärettömän monimutkainen asia, jos sen yksinkertaisuutta ei ymmärretä.

Yksinkertaiset tosiasiat ovat ihmiselle vaikeimpia. Ihmisellä ei ole sitä ominaisuutta, että hän näkisi maailmansa selvästi. Ihminen on ajatteleva olento, ja siitä seuraa myös, että hän on käsitteidensä ja ajattelunsa vanki. Vaatii tavatonta voimaa ajatella yksinkertaisesti.

Ihmiselle on helpompaa kehittää hirvittävä määrä "päteviä" perusteluja jonkin epäselvyyden ympärille kuin puhaltaa kaikki harhaiset kielipilvet hajalle ja katsoa onko niiden takana mitään. Esimerkiksi nykyisin hyvin kuumana käyvässä "rasistijahdissa" kielipilvien takana ei ole mitään. Se on jotenkin mahdotonta nähdä. Siksi noitavainot tulevat jatkumaan.

Hyväksymme mieluummin uskontojen hämäryydet kuin yritykset puhaltaa pilvet hajalle. Hyväksymme mieluummin noitavainot kuin sen yksinkertaisen tosiasian, ettei noituutta ole olemassakaan.

Traagista. Tapa jolla ihmiset hukkaavat elämänsä on traaginen. Tapa jolla ajattelua halveksitaan ja sen arvo kielletään on traaginen. Se että kehitymme ihmisinä liian hitaasti on suuresti seurausta siitä, että ikään kuin kiellämme kehityksen itseltämme. Se on traagista.

Kulttuurien kohtaamattomuus

– Jari Tervo vs. Husein Muhammed

1.

Yleensä enemmän kuin kohtalaiset myyntiluvut yleensä vähemmän kuin kohtalaisille kirjoilleen saanut Jari Tervo on uudessa romaanissaan ottanut tarkasteltavakseen tietyn kulttuurin ongelmaksi yleisesti käsitetyn kunniaväkivalta-asian, joka romaanissa henkilöidään sen nimihahmoon, kurdityttö Laylaan. Arvioiden mukaan kirja on ilmeisen tyyppillistä nykytervoa: vakava aihe, mutta moniin suuntiin, sanottaisiinko käsiin hajoava käsittely, ja paikoitellen romaani on kuulemma hauskakin. Hyvä myyntituote, siis, tyyppillisesti, ehkä taas kerran tavoittelemassa Tervolle kirjankustantajien ja -kauppioiden yhdistyksen joulumarkkinoiden alla myynninedistämistarkoituksessa jakamaa Finlandia-palkintoa.¹⁾

Suomalaistunut kurdilakimies Husein Muhammed kirjoitti Puheenvuoro-palstalla Tervon romaanista jonkinlaisen kirja-arvostelun, jossa tekstin valtaosa keskittyi ruotimaan kirjailijan huonoa kurdikulttuurin tuntemusta. Oikeinkirjoitus-, kieli- ja asiavirheitä, hyvin yksityiskohtaisia, listattiin kritiikissä pitkä lista, ja kokonaisvaikutelmaksi tuli, että Husein kurdikansan edustajana ja asianajajana antoi näin ymmärtää, ettei romaanin "todistusaineisto" ollut pätevää ja pitävää, joten yleisellä tasolla keskusteluissa paljonkin esilläoleviin kunniaväkivaltasyytteisiin on ilmeisesti syytä suhtautua kaikilla mahdollisilla varauksilla.

Kirjailija Tervo puolustautui Uuden Suomen haastattelussa mm. toteamalla ykskantaan, että Huseinin kritiikki on huti – se iskee harhaan. Esimerkiksi Huseinin esille nostama asia, nimen Layla kirjainasu, ei Tervon mukaan voi ratketa kurdinkielen oikeinkirjoituksen puitteistuksessa, koska kirjan ja tytön nimen on tarkoitus viitata moniin asioihin ja kulttuureihin – mukaanlukien mm. kitaristi Eric Claptonin maailmankuulu musiikkikappale, jonka sanoitus perustuu vanhaan persialaiseen runoon.

Kun Husein valittelee kritiikissään sitä, että Tervo esittää kirjassa kurdit "kylmäverisinä ja murhanhimoisina", Tervo kuittaa tämän ahtaana väärinymmärryksenä ja väljentää: "Kuvaan yhtä kovakätisesti ja yhtä lempeästi Laylassa kurdeja, turkkilaisia, kreikkalaisia, saksalaisia ja suomalaisia. Tiesin jo kansakoulun ensimmäisellä luokalla, että kylmäverisyys ja murhanhimoisuus eivät ole minkään kansan erityispiirteitä."

Juuri näistä puolin ja toisin lausutuista sanoista, "kylmäverisyys ja murhanhimoisuus", voitaisiin lähteä liikkeelle hieman pidemmälle pohtimaan sitä tosiasiaa paljon pintapuheita syvempää kulttuurikuilua, joka erottaa suomalaiskirjailijan ja kurdikriitikon, tai laajemmin ottaen koko eurooppalaisen yksilöoikeuksia korostavan ihmisoikeusnäkökulman ja Huseinin kirja-arvostelussaan edustaman tyyppillisen ryhmäkulttuuripuolustelun. Niiden välissä nykymaailmassa on ylikäymätön ymmärryskuilu, jota käyty "kirjallisuuskeskustelu" viimekädessä pyrkii missään onnistumatta täyttämään.

2.

Kylmäverisyys ja murhanhimoisuus. Millaisia mielikuvia nämä adjektiivit herättävät väkivallantekijästä? Ensinnäkin: eivätkö ne mitä selvimmin kuvaa yksilöä, nimenomaan yksilöä?

Esimerkiksi läpensä tunteeton tai paatunut, psykopaattinen yksilö voi tehdä hirmutekoja täysin kylmäverisesti, välittämättä uhrin kärsimyksistä tai siitä mitä muut ajattelevat. Murhanhimoinen voi niinkään olla vain yksilö – murha mielletään yksilön tekona yhdelle yksilölle tai yhdelle yksilölle kerrallaan. Emme oikein pysty kuvittelemaan murhanhimoista yritystä, kyläyhteisöä, kaupunkia tai murhanhimoista kansaa. Jos sellaisen mielikuvistamme konstruoinne, se on järjestään vain murhanhimoisten yksilöyksiköiden summa.

Mutta sitten: kun kysymyksessä on kunniamurha, onko se sama asia kuin murha, joka siis voi olla kylmäverisen ja murhanhimoisen yksilön teko? Eikö kunniamurha ole olennaisesti jotakin kokonaan muuta – eikö siihen aina sisälly nimenomaan yhteisöllinen tekijä? Kunnian ja häpeän tunteita yksilö voi kokea ainoastaan yhteisössä, ja ne ovat vieläpä tyypillisesti aivan tietynlaisen, sosiaalisesti hyvin sitovan ja yksilöä vahvasti määräävän yhteisön tunteita.

Jos pitäisi nimetä jokin tunne, jota kunnian- ja häpeätunteiden täysin määräämä ja ohjaama ihminen kokee, niin kai se olisi lähinnä jokin sietämätön ryhmäpaine tai ahdistus. Ehkä ahdistus on paras attribuutti – kunnian ja häpeätunnoissaan paineen alla tuskaileva ihminen kokee nimenomaan ahdistusta ja sielullista ristiriitaa, kunnes on saanut tekonsa tehtyä ja yhteisön odotukset täytettyä.

Jari Tervo on siis täysin väärillä jäljillä, jos hän kuvittelee kunniamurhan olevan kylmäverisen ja murhanhimoisen yksilön teko. Se on tosiasiaa kaikkea muuta: se on oman ryhmänsä sosiaalisen paineen alla hirvittävästi kamppailevan ihmisen ratkaisu omaan sisäiseen tuskatilaansa. Ratkaisuna se palautuu hyvin primitiiviselle ihmismielen tasolle, jossa uhkaavan kohteen tuhoaminen on ainoa vaihtoehto vapautua ristiriidasta. Kunniamurhia tehdään siellä missä yksilön oma yhteisörooli on ajanut ihmisen sisäiseen tuskaan ja ahdistukseen, ja ahdistuksen kulissina toiminut kohde on pakko tuhota, jotta sielut saisivat rauhan.

Hyvin ryhmäsidonnaisissa yhteisöissä yksilöillä ei ole mahdollisuutta aikuistua ja autonomisoitua – yksilöinä he jäävät ikään kuin yhteisöllisen vedenpinnan alapuolelle pystymättä nostamaan päätään yhteisön ryhmäsidonnaisuuden yläpuolelle. Näille yhteisöille on ominaista yksityiskohtaisesti elämää säätelevä ankara normimoraali, jota yksilö ei saa eikä pystyisikään oman omantuntonsa mukaisesti tulkitsemaan.

Juuri tällaisissa yhteisöissä ymmärtääkseni säännönmukaisesti vallitsee jyrkkä sukupuoliseparaatio, jolla sukupuoliseen kasvuun normaalisti liittyvää ahdistusta yritetään hillitä ja pitää hallinnassa. Seurauksena sukupuoliseparaatiosta on sairas suhde kaikkeen mikä liittyy seksiin, jolloin torjunnasta tulee yhteisöllistä vedenpintaa ja lopulta koko kulttuuria kannattava voima. Ryhmäsidonnaisessa yhteisössä minkä tahansa seksuaalitabun rikkomisen voi johtaa kunniamurhaan, koska vaihtoehtona on torjunnasta turvallisuuttaan saavan yhteisön hajoaminen.

Esimerkkejä vastaavanlaisista sosiaalisesti sitovista yhteisörakenteista löytyy omastakin historiastamme. Esimerkiksi niin sanotut "härmän häjyt" harrastivat aikoinaan kylätappeluja, joiden tehtävä sosiologisesti ottaen oli lujittaa oman yhteisön yhteenkuuluvuutta hyökkäämällä naapurikylään ja tuhoamalla yhteistä vihollista. Myös niin sanottu "talvisodan ihme" oli ryhmäpsykologian kannalta vain lajityyppillinen mutuaalireaktio, jossa sokkivaikutus aidosti yhdisti muuten pinnanalaisesti jakautuneen, vain autoritaarisin rakentein hallitun kansan.

Mutta se tyypillinen meikäläinen nykypäivän perheväkivaltatapaus, jota Tervo jossakin haastattelussa vertasi kunniamurhaan – se, että huonon itsetunnon omaava suomalainen mies viinapäissään ja mustasukkaisuudenpuuskassa hakkaa tai tappaa vaimonsa – se ei totisesti ole minkään ryhmäpaineen ja normimoraalin sanelema kunniamurha. Se on yksilötragedia, huonon omakuvan ja itsetunnon tragedia, ja sitä on käsiteltävä minävammana yksilöpsykologian puitteissa, ei kulttuurisena muodosteena, yhteisösidonnaisuutena.

3.

Kirjallisuus on kieltä, ja kannattaa kysyä mitä inhimillinen kieli on. Kieli ei ole, eikä voi olla kenenkään yksityisomaisuutta, vaan se on intersubjektiivinen sosiaalinen ilmiö tai muodoste, joka käsittekeinoineen elää kaikkien ihmisten päiden yläpuolella sukupolvesta toiseen, vain vähitellen uudistuen ja muuttuen. Kieli on eräänlainen pilvi yläpuolellamme, ja kieli määrää vahvasti sen "ajatusilmaston", jossa elämämme elämme. Kaikki me synnymme jo olemassaolevaan kielimaailmaan, ja kannamme kieltämme mukana hamaan hautaan, mahdollisesti joitakin suhteellisen vähäisiä lisäyksiä tai uusia käsitteitä ja käsityksiä siihen tuotamme.

Vaikka kieli on sosiaalinen muodoste ja yhteisöllinen, yhteiskuntaelimistöllinen elämänmuodollinen elementti, sen käsittekeinoilla ajateltavat ajatukset ajatellaan aina yksityisen ihmisen, yksilön, päässä. Tästä seuraa yksinkertainen yhteisösääntö: siellä missä yhteisö sallii yksilöiden kasvun niin että nämä pystyvät nostamaan oman päänsä yhteisöllisen vedenpinnan yläpuolelle ja ajattelemaan aivan itse ja omilla aivoillaan, siellä yhteisöt ovat enemmän uudistuvia ja luovia, ja siellä myös niin kieli kuin ajattelukin ovat monimuotoisempia, sallivampia ja kokeilevampia kuin mitä on asian laita ryhmäsidonnaisissa, yksilöllistä kasvua ja kehitystä säätelevissä yhteisöissä.

Niinpä erityisesti eurooppalainen uusi aika, jonka vahvana ajatushistoriallisena kantoaaltona on toiminut jatkuvasti lisääntyvä individualismi, on muutamassa vuosisadassa muuttanut maailmaa tuhatkertaisesti enemmän kuin mitä se muuttui koko ihmissuvun aiemman miljoonavuotisen historian kuluessa yhteensä. Kiitos modernista maailmastamme kuuluu nimenomaan yksilöllisyyden ja yksilöajattelun läpimurrolle. Vielä keskiajalla koko Eurooppa eli täysin pysähtynyttä aikaa, jolloin jopa järkiajattelun suunta kääntyi taaksepäin, palauttamaan kohdatut ajatusongelmat raamatuntulkinnalliseen yhteyteen – mutta uusi aika kartesiolaisine Subjekteineen muutti kaiken ja toi mukanaan käsittämättömän määrän edistystä ja muutosta.

Kronikoitsijoiden, runoilijoiden ja kertomus- ja kirjekokoelmien sekä näytelmäkäsikirjoitusten kirjallinen perinne synnytti nimenomaan eurooppalaisella uudella ajalla uuden kaunokirjallisen muodon, fiktiivisen romaanin. Kaunokirjallinen romaanimuoto on siis historiallinen ilmiö, aivan kuten myös sellaiset suuret asiat kuin kansallisvaltiot, edustuksellinen demokratia tai luonnontiede ovat aivan tietyn aikakauden ja kulttuurin, eurooppalaisen uuden ajan tuottamia historiallisia ilmiöitä.

Monista romaanitaidetta käsittelevistä opuksista suosittelen luettavaksi tsekkikirjailija Milan Kunderan ”Romaanin taidetta”, jossa uuden ajan tärkeimmäksi teokseksi nostetaan sen ensimmäinen varsinainen romaani, valistusfilosofi Diderot'n hieman donquijotemainen päämäärätön matkakertomus nimeltään ”Jacques fatalisti”. Romaanin ansiot olivat todella huomattavat, ehkä toistaiseksi ylittämättömätkin: päähenkilöt ovat toistensa komplementteja, muodostavat teesin ja antiteesin, kysymyksen ja vastauksen, ja itse kertojaääni hyppää jossain käänteessä mukaan tarinaan pohtimaan kysymystä, miten ennaltamäärättyä romaanihenkilöiden taival oikein on.

Olellainen oppi on siinä, että romaani on kuin kirjallisella tavalla toteutettu näytelmä, joka esitetään mieleemme näyttämöllä. Romaani ei siis ole niinkään todellisuuden dokumentti, vaan fiktiivinen tajuntatapahtuma, jossa pääosia esittävät yhden mielen ja mielikuvituksen tuotteet – viimekädessä lukijan mielikuvituksen omat tuotteet. Vaikka todellisuudessa henkilöt ovat sekä hyviä että pahoja, heissä on sekä ominaisuuksia että vastaominaisuuksia, näytelmälle ja romaanille on ominaista, että yksi roolihahmo ottaa kantaakseen yhden ominaisuuden, ja draama tai juoni syntyy siitä, että henkilöityneet ominaisuudet kamppailevat samalla mielen näyttämöllä keskenään. Ominaisuuksien kokonaisuudesta muodostuu katsojan oma minä.

On ehkä vähän vaikea käsittää, että fiktiivinen romaanimuoto on ajatusmuoto, joka puolestaan on eräs eurooppalaisen uuden ajan korostuneen yksilöllisyyden ilmentymä. Romaanin henkilöt ovat kuin tajunnan korttipakka, yhdessä ne muodostavat kokonaisen pelin – persoonan.

Persoonallisen kokonaishahmon puitteissa voivat seikkailla monet laadulliset vastakohtaisuudet: sankari on usein hyvä, konna paha, donna kaunis, juonittelija häikäilemätön – ja juoni sitoo yhteen kokonaisen joukon erilaisia yksittäisiä ominaisuuksia ja niitä edustavia roolihahmoja, jotka yhdessä synnyttävät kokonaisuuden – kokonaisen "minuuden" – ja käyttävät hyväkseen ja täyttävät lukijan mielen rakennuspalikat ja aivolokerot.

4.

Ero länsimaisen ajatteluperinteen ja ryhmävahvistautumista varjelevien "kulttuurien" tuntemusperinteen kanssa näkyy Husein Muhammedin "kirja-arvostelussa". Läntiselle kirjailijalle olellainen kysymys ei ole mikään senkaltainen kuin esimerkiksi mikä on sen veitsen oikea nimi, jolla kurkku viilletään auki. Esimerkiksi, siis, tai ei mitään muutakaan vastaavaa.

Lakimies Husein saa siis luetella vaikka miten pitkän litanian kohtia joissa suomalaiskirjailija osoittaa tietämättömyytensä kurdikielestä ja -kulttuurista – ja hän voi ikään kuin pykälä pykälältä näyttää nämä väärinkäytökset, ja käyttää niitä näyttönään – mutta mitä tiukemmin hän yksityiskohtiinsa pitäytyy, sitä kauemmas hän itse päätyy elävästä elämästä – kaikesta siitä fiktiivisestä, dynaamisesta, luovasta todellisuudenhahmottamisesta, joka on kirjailijan varsinainen ammattitaito, kuin myös todellisista ongelmista.

Kaunokirjailija toteuttaa fiktiota, luovaa kutsumustaan, jonka tarkoituksena ja tavoitteena on tehdä jotain näkyväksi, ei toistaa mahdollisimman virheettömästi sitä mikä on jo tiedossa ja näkyvää. Yksilöajattelulle ja yksilön eriytymiselle perustuva länsimaisen kirjallisuuden perinne ei koskaan voi kohdata orientaalista, jo olemassaolevaan pitäytyvää ja itseään loputtomasti ornamentin tavoin toistavaa ryhmätuntemusten maaperää, ei vaikka hyvää tahtoa olisi kädet täynnä. Se dialogi on ikään kuin sokeat kanat nokkisivat toistensa ohi puolin ja toisin.

Milan Kundera muistuttaa teoksessaan meitä siitä, että länsimainen kirjailija on luova taiteilija, joka maalaa ja kirjailee kaikki ne vuoret jotka hän dynaamisella kartallaan tulee dynaamisilla kaarillaan ylittämään – että jokainen fiktio itse asettaa omat ehtonsa ja toimii omalla tavallaan. Kirjailija on tekstinsä herra, kuten jo ensimmäisen eurooppalaisen romaanin tekijä kaukaa viisaasti sijoitti tekstiinsä myös itsensä kirjailijan kyselemään, missä määrin hänellä lopulta onkaan valtaa päättää romaanihenkilöidensä tekemisistä. Jos jokin, niin tämä kertokoon meille mistä romaanin taiteessa on kyse: yksilöminuuden yhdestä erityisestä ilmentymästä, yhdestä ajatusmuodosta, eurooppalaisen uuden ajan yksilökeskeisen ajattelun eräästä tuotteesta.

Eurooppalaisen individualismin piirissä tajuntaamme on muodostunut "mielen näyttämö" – sitä nimitetään tietyissä yhteyksissä kartesiolaiseksi teatteriksi – ja se rakentelee luontevasti erilaisilla ominaisuuksilla varustettuja "minähahmoja" erilaisiin käyttötarkoituksiin. Niin paradoksaaliselta kuin se saattaa kuulostaa, fiktio voi olla joskus jopa paras tapa kuvata todellisuutta.²⁾

Eurooppalainen ajattelu on eräänlaista mielensisäistä vuoropuhelua. Tätä psyykenrakennetta vastaavasti individualismissa rakentuvat moraalitunnot korostavat eläytymistä kulloisiinkin roolihahmoihin – kulloisiinkin toimijoihin – jolloin moraali pohjautuu tilannetajuun, empatiaan ja kokemukselliseen omantunnon puhutteluun kulloisessakin asiayhteydessä. Tällaisia elämyksellisiä tunteja tavataan moraalifilosofiassa nimittää omantunnonetiikaksi. Se on yksilön sisältä käsin määräytyvää moraalikäyttäytymistä, ja sen vastakohtana on ulkoaohjaava normimoraali, joka taas merkitsee auktoriteetin taholta määriteltäviä täsmällisiä, tietyt tekojen tunnusmerkistöt omaavia sääntöjä, joita on noudatettava jokaisessa tilanteessa niitä tulkitsematta, joustamatta, ja jokaista yksityiskohtaa uskollisesti seuraten. Kuin rikoslakia ainakin.

Huomaatteko moraalilaatujen eron: sen jota Tervon empaattinen eläytyminen romaanihenkilönsä tuntemuksiin edustaa, ja toisaalta sen, mitä Huseinin juridislaatuinen luettelo yksityiskohdissa tehdyistä virheistä edustaa? Omantunnonetiikka vastaan normimoraali?

5.

Muistakaamme myös, että nyt puhumme kunniamurhista. Tämä on yleisesti ymmärretty Tervon uuden kirjan pääteemaksi – pääteema eivät siis ilmeisestikään ole kurdit – kurdit eivät kai ole edes edustavassa sivuroolissa, vaan siinäkin tosiasiaa ovat ylimalkaan ihmisoikeuksia sietämättömät ryhmäsidonnaiset yhteisöt. Näinhän kirjailija haastattelussa antaa ymmärtää, tai sitten olen ymmärtänyt täydellisesti väärin.

Kunniaväkivaltaa vastustaessamme vetoamme perustavanlaatuisiin ihmisoikeuksiin, ja kun puhumme ihmisoikeuksista, puhumme niistä nimenomaan yksilöoikeuksina ja -vapauksina. Ne kirjattiin toisen maailmansodan jälkeen perustetun YK:n Ihmisoikeuksien Yleismaailmalliseen Julistukseen, ja jokainen julistuksen luenut voi todeta, että me määrittelimme ihmisoikeudet vankasti juuri yksilön oikeuksina ja vapauksina. Julistuksessa on vain muutama kohta, joissa asetetaan niitä vaatimuksia, joita yhteisöjen olisi täytettävä jotta yksilöoikeudet ylipäätään voisivat toteutua.

Kysymys kuuluu: ovatko nämä ihmisoikeudet lopulta juuri eurooppalaisen ajatteluperinteen mukaisia, yksilökeskeiseen individualistiseen ajatteluun luotuja – kuinka edes olisi mahdollista, että yksilöoikeudet voisivat toteutua ryhmäsidonnaisuutta varjelevassa yhteisössä, jossa yksilöiden ei edes anneta kasvaa itsenäisiksi yksilöiksi?³⁾

Millainen punnitustilanne siis syntyy, kun toiseen vaakakuppiin pannaan Tervon kunniamurha-aiheella kyllästetty fiktiivinen teos, ja toiseen vaakakuppiin Huseinin kirjasta kirjoittama pitkäpitkäpitkä kritiikki, kurdiasian puolustelu, jossa teoksen varsinainen asia, kunniaväkivalta, on tosin eksplisiittisesti tuomittu puolessatoista lauseessa, mutta loput on eräänlaista kurdeihin kääpertyvää, kuitenkin yleistä orientalistista ornamenttiikkaa sinänsä merkityksettömien yksityiskohtien ympärillä? Mihin päin vaaka kallistuisi?

Arvioidessaan Tervon romaania Husein sekoittaa omantunnonetiikkaan perustuvan kirjallisen fiktion omaan normimoraalia tavoittelevaan ja juridisen todistelun metodia käyttävään "todellisuudentajuunsa". Kirjailijan ihmisoikeusnäkökulman ja kriitikon kurdikulttuuripuolustelun välissä on nähdäkseni tosiasiallisesti ylikäymätön ymmärryskuilu, ja kriitikko sortuu puolustusasianajan roolissa tuomitsemaan – tahtomattaan, taitamattaan, ehkä tietämättään – kirjailijan varsinaisen sanoman.

Ehkä kaikkein lohduttomin, ja samalla valitettavasti kaikkein todentuntuisin näkökulma Tervon ja Huseinin dialogiin on, etteivät he kumpikaan ajatuksineen ole edes saman vaa'an lähettyvillä.

Tervo tuskin tajuaa itseään millaisen ajatushistoriallisen individualistis-intellektuaalisen perinnön haltija hän suosikkikirjailijanakin on. Hän porskuttelee kuin paraskin populistis kaupallisilla kirjamarkkinoilla ⁴⁾ – puhuu vakavista asioista huuli pyöreänä vailla mitään psykologista vaistoa. Husein luultavasti on, ainakin jutustaan päätellen, kokemuksellisten lähtökohtiensa vanki, ja niin ollen sokea ryhmäsidonnaisten kulttuurien yksilöä rajoittaville ominaisuuksille. Kumpi sitten katsoo oikein, kun kumpikin katsoo toistensa ohi ja näkee vain omiaan?

(*Verkkolehti Uusi Suomi Puheenvuoro-blogi 9.10.2011*)

Korostan, ettei tarkoitukseni missään mielessä ollut vähätellä kunniamurhaa rikoksena. Itse asiassa halusin jopa viedä sen lähemmäs äärimmäistä tuomittavuutta, rikosta ihmisyyttä vastaan.

1) Suomalainen sivistys on historiallisesti ottaen nuorta ja ohutta. Ei meidän kansalliskirjallisuudessamme esiinny kuin yhden käden sormin laskettava määrä nerotyyppejä.

Historiassa nopeammin kehittyneeseen uuteen taiteenlajiin, elokuvaan, meillä ei niinkään ole päästy mukaan. Maailmalla menestyminen on joskus satunnaisesti onnistunut käyttäen minimalismin tyylikeinoa tai kaurismäkeläistä kymmenennen asteen Godard-jäljittelyä.

Jari Tervo yrittää turhaan tehdä välttämättömyydestä – siis pikemminkin väistämättömyydestä – hyveen. Ei hänestä olisi minkään hyvän kirjoittajaksi.

Televisiossa on parastaikaa mielenkiintoinen ohjelmistotilanne, kun samaan aikaan menee Teeman puolella teatterin juhlatuokkia ja toisella puolella Tervon kyhäämää nykynäytelmää. Mitä se nyt sitten lajityypiltään onkaan, draamaa, komediaa, burleskia – raakilemaisuuksensa traagista, joka tapauksessa.

Onhan se tavallaan hyvä, että taide ja yleisö kohtaavat toisensa. Että on sellainen reilu perussuomalainen yhteys tekijöiden ja kokijoiden välillä. Tyyllivirityskin on aina se ja sama, kansallisromantiikka, heinälatokomedia, maalaiskomedia, nyrkkipostikomedia – kaikki ajavat saman asian.

Primitiivisissä kulttuureissa itku on joskus institutionalisoitu. Ehkä kehitys on sitten tuonut mukanaan toisen ääripään, että naurukin pystytään nyt institutionalisoimaan.

2) Tässä voitaisiin viitata jopa siihen, ettei tieteessäkään todellisuuden kuvaamisessa ole kysymys vain argumenteista ja päättelystä, vaan paljon perustavammanlaatuisesta – todellisuuden kuvaamisesta sellaisin käsittein, joilla se tulee mahdollisimman hyvin kuvatuksi. Kaunokirjallisuus ja empiirisen metodin välttämättä edellyttämä lähtökohtainen käsitteenmuodostus ovat tässä samalla viivalla – kummassakin etsitään muotoa vielä muodottomalle.

Kysymykset yksilön ja yhteisön sisäkkäisyydestä ja kulttuurien kehitystekijöistä ovat niin ihmistieteen kuin kirjallisuuden suunnalta auki. Ehkä toistan tämän: ne ovat ratkaisematta.

Kyvyttömyytemme puhua ilmenee yhdessä nimenomaisessa muodossaan juuri vaatimuksissa että ongelmat olisi ratkaistava niillä käsitteillä jotka jo ovat pöydällä. Tai vielä rajatummin: juuri niillä käsitteillä jotka vastapuoli on pannut pöydälle. Ne jotka jaksavat mitätöidä maahanmuuttokritiikkiä väittävät nimenomaan, että ”keskusteluhan on vapaata, ei asiallista keskustelua kukaan kiellä”.

Se on siis yksi muoto puhumattomuuden kulttuuriamme.

Toinen suunta on yritystä antaa muoto muodottomalle. Muotoilla edes oikeat kysymykset. Sitä on kyllä vaikea tehdä, jos on jo vastaukset valmiina. – Tässä kirjoituksessa oikeita ongelmia kuitenkin yritettiin kartoittaa. Yritettiin käyttää tilannetta aidommin kuvaavia lähtökohtaisia käsitteitä. Taustana oli yhtäältä käyty ”kirjallisuuskeskustelu”, toisaalta eurooppalainen ajatushistoria ja erityisesti romaanimuodon synty siinä.

3) Ihmisoikeuksien kunnioittamisen ehdot on ymmärrettävä oikein. Ihmisoikeudet ovat nimenomaan yksilöoikeuksia, eivätkä ne voi toteutua ryhmäsidonnaisissa yhteisöissä, koska niissä yhteisövoimat eivät salli yksilöllistä autonomiaa.

Moniarvoisuus voi toteutua vain sellaisessa yhteisössä, jossa yksilöt ovat voineet kasvaa irti omasta kasvukulttuuristaan, niin että näille yksilöille on mahdollista kokea ihmisarvo korkeimpana arvona, eräänlaisena arvojen arvona.

Tällaista kokemusta ei voi olla olemassa sosiaalisesti sitovassa kulttuurissa jossa yksilöillä ei ole mahdollista nostaa omaa päätään ryhmävahvistautumisen vedenpinnan yläpuolelle.

Ihmisoikeuksista on turha puhua siellä, missä yhteisö kääntyy sisäänpäin ja yhteisön jäsenet korkeimpina arvoinaan tunnustavat oman "kulttuurinsa" usein ihmistä ja elämää suurempia "totuuksia".

Moniarvoisuus on siis tosiasiasa monikulttuurisuuden vastakohta. Tämän tosiasian tunnistaminen ja tunnustaminen on kaiken maahanmuuttokeskustelun pullonkaula. Niin kauan kun tätä tosiasiaa ei nähdä eikä sen merkitystä ymmärretä, ollaan täysin eksyksissä, keskellä sovittamattomia ristiriitoja ja käsitteellistä sekamelskaa.

Silloin ei edes sellaisia kehittymättömyyskysymyksiä jotka tiettyjen maahanmuuttajaryhmien kohdalla tulevat käytännössä esille, kuten ympärileikkaaminen, jyrkkä sukupuoliseparaatio, naisten perusoikeudet, sopeutumattomuuden oikeuttavat pukeutumiskoodit, loukkaantumisherkkyuden kehittäminen, jne – kysymykset joihin isäntämaan pitäisi ottaa nollatoleranssi jos haluttaisiin pitää edes alkeellisista ihmisoikeusnäkökohdista kiinni – näitä ei pystytä ratkaisemaan.

Nollatoleranssi on toisaalta kaksipiippuinen juttu: vaatimus "maassa maan tavalla" voi vaikuttaa ryhmäsidonnaisen yhteisön sisällä täysin päinvastaisesti kuin sen haluttaisiin vaikuttavan. Eli tällainen yhteisö vain tiivistää rivejään ja eristyy omaan keskuuteensa entistä tiukemmin. Sehän on lajityypillinen yhteisöllinen puolustusmekanismi niin ulkoista uhkaa kokevan kuin erilaisten mielipiteiden vaikutuksesta jakautuvan ja sisäisesti kriisiytyvän yhteisön kohdalla.

Oman yhteiskuntamme syvä tragedia sisältyy siihen, ettemme ole itsekään valmiita keskustelemaan tällaisista asioista. Vaikka tämän toteaminen on fraasi, sanon sen tässä taas yhden kerran ääneen: maahanmuuttokeskustelu meillä on tabujen hallitsemää. Asioista ei keskustella, koska niistä ei haluta keskustella – koska niistä ei olla valmiita keskustelemaan.

4) En ole kirjallisuuslehtiä lukiessanikaan huomannut, että kirjallisuusväki osaisi asettaa romaania eurooppalaisen ajatushistorian kontekstiin. Kirjallisuuden opiskelut kai ovat kaventaneet näkökulmat.

Enkä tiedä kuuluvatko kunnolliset analyysit enää edes kirjailijan toimenkuvaan. Kirjoittaminen voi olla kuin vaistotoimintaa, säveltämistä, musiikkioppi on joskus enemmän haitaksi, nuotteja ei välttämättä tarvitse osata.

Mutta kritiikin ja kansallisen kirjallisuuskeskustelun taso on oman harrastukseni vuosikymmenten aikana jatkuvasti laskenut. Tilalle on tullut lähinnä naistenlehtitasoinen keskustelu kirjailijoista.

Tapaus Breivik

– psykologia ja oikeuslaitoksen politisoituminen

1.

Anders Behring Breivikin hirmutekojen uhrien muistopäivää vietettiin viime viikolla. Oslon keskustan hallintorakennukset räjäyttäneen ja Utøyan saarella teini-ikäisiä sosialidemokraattisen nuorisoliikkeen leiriläisiä ampuneen mielipuolen tekoja – yhteensä 77 uhria – on käsitelty niin psykologian asiantuntijoiden ja oikeusoppineiden toimesta kuin suuren julkisuuden uutis- ja keskusteluareenoilla, mutta jokin olennainen asian puoli on silti tärkeimmiltä särmiltään yhä esiin kääntämättä ellei kokonaan koskematta.

Breivik todettiin ensimmäisessä mielentilatutkimuksessa tekojen tekohetkellä psykoottiseksi, siis psyykkisesti häiriintyneeksi ja syyntakeettomaksi, mikä ei miellyttänyt sen enempää Breivikiä itseään kuin uhrien omaisiakaan. Ei myöskään suurta yleisöä, jonka taholta tullutta valtavaa painetta tekojen tuomitsemiseksi ei varmaan kannata jättää huomiotta. Tehtiin toinen tutkimus, jonka mukaan Breivik sitten todettiin teoistaan vastuulliseksi. Hän sai teoistaan rangaistuksen, joka oli 21 vuotta vankeutta. Itse hän oli vaatinut ääri vaihtoehtoja, joko vapauttamista tai kuolemantuomiota.¹⁾

Mikä sitten jäi käsittelemättä? Sanoisin näin: jokin yleinen, yleisinhimillinen, osin aivan kaikkeen väkivaltarikollisuuteen kuuluva seikka. Jos on totta, kuten olen kuullut kriminologien sanovan, että väkivallantekijät ovat usein itse joutuneet lapsuudessaan väkivallan uhreiksi – eikö myös Breivikin tapaus todista tämän puolesta? Tai, jos on totta mitä on kerrottu hänen puuttuneista seurustelusuhteistaan – miksi julkisuudessa ei ole käsitelty sitä että kyseessä on vielä aikuisuuttaan tavoittamaton, homoeroottisen vahvistautumisen vaiheeseen takertunut, ja sille kehityskaudelle ominaisten, itseidentiteettiä muodostavien jengi-ilmiöiden kuten ihanteellisen idolipalvonnan ja aatteellisen samaistumisen maailmaan kuuluva tapaus?

Tällaiset aivan olennaiset asiat ovat jääneet huomion ulkopuolelle. Miksi? Sanoisin: ne eivät ole vain jääneet havaitsematta, ne on aivan vaistomaisesti torjuttu, aktiivisesti unohdettu. Ne ovat luonteeltaan senkaltaisia, että niiden esille ottaminen on vaikeaa ellei mahdotonta. Meistä aniharvat ovat sillä tavoin itse psyykkisesti kypsiä että pystyisivät ottamaan nahkansa alle psyykkistä epäkypsyyttä – eli oma aikuistumisemme on saavutettu enemmän ulkoisten samaistusten kuin sisäisen kypsymisen kautta, jolloin meidän on aikuisinakin pakko torjua "lasta – tai siis tässä tapauksessa murrosikäistä – sisällämme".

Kulttuurimme ei ole vielä niin paljon autonomiselle aikuisuudelle rakentuvaa, että voisimme julkisuudessa käsitellä esimerkiksi Breivikin tapaukseen olennaisesti kuuluvia ihmisen seksuaalisen kehityksen puolia. Miten tajuaisimme tämän – missä olisi peili josta näkisimme itsemme?

Jos menemme eurooppalaisessa historiassa suunnilleen sata vuotta ajassa taaksepäin ja kuvittelemme, miten valtavaa ahdistusta ja torjuntaa silloin herättivät Freudin esiin nostamat ajatukset ihmisen seksuaalisuudesta,²⁾ voisimme ehkä saada jonkin mallin samasta ahdistuksesta jonka valtaan tapaus Breivikin pätevä käsitteleminen meidät nyt johtaa. –

Oman keskimääräisen psyykkisen epäkypsyytemme vuoksi tarvitsemme yhä torjuntaa ja ylisuojautumista tällaisten kysymysten käsittelyssä.

2.

Oma tragediamme siis alkaa siitä mihin tapaus Breivikin käsittely loppuu. Pystymme käsittelemään terroritekoja vain sillä samalla psyykkisen keskenkasvuisuuden ja aate-identifioinnin tasolla jolla näitä tekoja tekevät oman käyttäytymisensä perustelevat.

Emme pysty ottamaan tällaisissa teoissa vaikuttavaa yleisinhimilliseen kehitykseen liittyvää tekijää esiin – sillä siihen eläytyminen horjuttaisi omaa ulkokohtaisesti orientoitua psyykkistä järjestystämme, ja ymmärtämisen ja hyväksymisen ero sisällämme menisi meiltä sekaisin – ja niinpä sen sijaan sorrumme itse aivan samalle tasolle joka on aatteellisen väkivallan tekijöille niin ominainen.

Breivikin oikeudenkäynnin ja monien mielentilatutkimusten tragedia voitaisiin mielestäni kiteyttää juuri näin: koska emme pysty käsittelemään psyykkistä epäkypsyyttä epäkypsyytenä, me haluamme käsitellä asian aatteellis-ideologisena.

Juuri ja vain aatteellisten ideologioiden ilmiasuun – jollaisen "todellisuuteen" ja "totuudellisuuteen" koko yhteiskuntaelämän nykyisin koetaan perustuvan – juuri sellaiseen näennäispätevyyteen puettu "käsittely" luo omille silmillemme uskottavat kulissit – niin uskottavat, että niihin kokonaan keskittyminen auttaa meitä "pätevästi" ja "oikeutetusti" unohtamaan teon todellisessa motivaatiossa olennaisimpina vaikuttavat psyykkiset epäkypsyystekijät.

Niinpä Breivikin niin sanottua "manifestia" on tutkittu paljon, pitkään ja hartaasti. Breivikin "aatteellista" ajattelua on kaivettu esiin ja yhdistelty muihin vastaaviin eurooppalaisiin ja amerikkalaisiin ideologisiin julistuksiin ja tunnustuksiin. Kaikkein epäkypsimmät tulkitsijat ovat olleet kaikkein innokkaimpia todistelemaan miten se-ja-se ideologia tai oppi on kaiken tämän inhimillisen pahuuden takana.

Tällainen todistelu saa äärimmäisen intensiivisiin muotoihinsa vietyinä samaa väkivaltaisuuden sävyä joka itse terroritoimille on ominaista. Euroopassa eskaloidaan äärioikeiston ja äärivasemmiston keskinäisissä mielenosoituskärhämässä samanlaisia aatteellisilla ideologioilla kuorrutettuja poliittisten jengien uskonsotia, joita todellisuudentajunsa totaalisesti kadottaneiden fundamentalistifanaatikkojen terroriteotkin olemuksellisesti ovat.

Meidän pitäisi näinä Breivikin uhrien muistopäivinä pysähtyä miettimään, haluammeko syvemmin ymmärtää mistä poliittisessa väkivallassa oikeasti on kyse, vai haluammeko vain kokea sitä oman oikeassaolemisen voimaannuttavaa tunnetta jonka samaistuminen "omien" muodostamaan mielipiderintamaan ja ryhmävahvistautumisen saaminen antaa.

Tragedia on siinä, että nämä kaksi ovat toisensa pois sulkevia vaihtoehtoja. Emme voi kasvattaa psykologista ymmärrystämme ja vahvistaa aatteellisia ajattelukulissejamme yhtäaikaan. On valittava: joko inhimillinen ymmärrys tai ideologinen todistelu ja taistelu.

Tragedia on siinä, että oikeuslaitos voi valita jälkimmäisen.

3.

Niinpä tämä inhimillinen näytelmä on pantu kokoon tragedian aineksista.

Lapsuudessaan kaltoinkohdeltu Breivik suojautui julmuuksilta sulkeutumalla omiin todellisuuksiinsa joissa eli voimaannuttavien militaarifantasioiden, grandioösiön ylevien ritarikuvitelmiensä ja nykypäivän aatevelyhteyksien, riikinkukonomaisten univormujen ja tulivoimaa todellisuusefektiksi tarjoavien aseidensa kanssa –

– ja kuten kipeälle psyykelle on ominaista, kohdatut julmuudet kääntyvät jossain elämän vaiheessa kohdattaviksi julmuuksiksi, ja lopulta itsetuho ja tuho yhtyvät ja ne pannaan omissa silmissä tarvittavan uskottavuuden saavuttamiseksi todellisuudessa toimeen.

Se on kaikki ihan yleisinhimillistä, meille kaikille ominaisten yleisinhimillisten psyykenrakenteiden sanelemaa. Kohtele lasta julmasti, ja saat aikuisen joka kohtelee muita julmasti. Siinä kuviossa lajityyppillinen hyvä kääntyy pahaksi, ja koko prosessi on itseään toteuttava ja mitä syvimmillä tavalla sisäsyntyinen.

Jos sitä voisi oikein perusteellisesti väärinymmärtää, niin se tapahtuisi ulkoistamalla niin syyt kuin seurauksetkin. Eli juuri siten kuin me kaikki olemme olleet taipuvaisia tekemään: selittämään inhimillisen pahan pois ihmisestä, panemaan sen aatteiden, ideologioiden, oppien, jne, nimiin. Miksi?

Siksi että siellä meille tarjoutuu helpoin illuusio voittaa inhimillinen pahuus. Ei tarvitse muuta kuin tuhota maan päältä aatteellinen vastustaja – ja maailma pelastuu. Aatteellisen vastustajan tuhoaminen on kulissi jossa mukasaamme otteen vaikeista sielullisista asioista, joita muuten emme pysty käsittelemään saati hallitsemaan. –

Ei tarvitse ihmetellä sitä suunnatonta aatteellisen todistelun määrää joka kaikkiin näihin Breivikin tapausta vastaaviin henkisesti murrosikäisten nuorukaisten suorittamiin terroritekoihin liittyy. Eikä tragedia todellakaan ole se että nämä oman kohtalonsa toteuttajat itse elävät aatteellisissa fantasioissaan, tragedia on siinä, että myös tekojen selittäjät ymmärryksen sijasta tarttuvat aatteelliseen todisteluaineistoon.³⁾

Jos ottaisimme tilannekuvia selitystapahtumasta, yhdessä kuvassa poseeraisi Breivik rensseleissään ja militaariunivormussaan, toisessa poseeraisi asiantuntijan statusta tapaileva Akateeminen Selittelijä, joka piirtelisi taululle sotilasstrategisia nuolia ja viivoja jotka hyökkäilevät yhdestä eurooppalaisesta "rasistipesäkkeestä" ja "aatekeskuksesta" toiseen.⁴⁾

Kumpi on todellisuudentajuttomampi ja elämällevieraampi hahmo?

4.

Tarvitsisimme ehdottomasti lisää ymmärrystä sen suhteen mitä nimitämme ihmisen "Minäksi". Se on melkoisen merkillinen konstruktio.

Niin subjektiivisena kuin me itsekukin oman "minuutemme" tunnistammekin, silti "Minä" on myös perin yleisinhimillinen rakennelma. Sen tietyt ominaisuudet ovat jopa niin yleisinhimillisiä että on merkillistä miksi niitä ei opeteta koululaisille heti kun niiden ymmärtäminen tulee iän ja kehitysasteen huomioiden mahdolliseksi. – Ai niin, no, siis tässä suhteessa oman kulttuurimme jatkuva keskenkasvuisuus asettaa rajat.

Jotain meidän kuitenkin pitäisi ajatella läpi ja oppia. Edes lähtökohdat: elimistömme on paljolti erilaisten fysiologisten tasapainotilojen järjestelmä, vastakohtien järjestelmä, joten kaikelle psyykkiselle toiminnalle ominaiset dualismit ovat jo rakenteellisesti meihin pohjustettuja. Jossain mielessä jokaisen psyyke on kuitenkin syntyessään "tyhjä taulu", jolle sitten kokemus piirtää ne raiteet joille koko myöhempi elämä asettuu.

Tietyt kokemukset tulevat aina tietyssä järjestyksessä – esimerkiksi jokaisen sieluun piirtyy ensin hahmo hoivaajasta, toisesta ihmisestä – siis "Sinä" – vasta myöhemmin kehittyy se tietoisuus josta sanomme: "Minä". Tästä ihmis- ja itseidentiteetin marssijärjestyksestä johtuu että elämme aina kaikki ikään kuin toistemme sieluissa, ja kaiken minkä teemme toisillemme, sen teemme myös itsellemme, itsessämme. – Olemme siis lajityypillisesti sekä sosiaalisia että moraalisia olentoja.

Voidaan varmaan sanoa, että elämämme alku palautuu symbioosiin, jossa hoivaajaa ja omaa minää ei ensin eroteta toisistaan. Kun kokemukset sitten synnyttävät eron, kokemukset uurtavat psyykeemme kaksijakoisia, vastakohtia muodostavia akseleita. "Sinän" ja "Minän" vastakohtaisuus valkenee hyvinkin vähitellen ensimmäisten elinvuosien kuluessa, niin myös ylimalkaan "Minän" ja "Maailman", siis Subjektin ja Objektin vastakohta.

Kaikki tällaiset sielumme pohjalle sijoittuvat perusjäsennykset ovat yhtäältä hyvin lajityypillisiä, toisaalta juuri niiden perustasolle muodostuvien hienoviritteisten erojen varaan perustuu esimerkiksi "kulttuurien" perimmäinen erilaisuus. Jossain hahmon- ja käsitteenmuodostuksen maagisessa alkuhämärässä vakiintuu kullekin kulttuurille ja kielelle ominaisia Minän ja Sinän, Subjektin ja Objektin perusjäsennyksiä, jotka sitten sementoituvat kielimuotoihin ja siirtyvät sukupolvien yli tietyin omalaatuisuuden säilyttäen.

Yleisesti ottaen minuuden eriytyminen ja autonomisoituminen on kehityspiirre – niin ihmiselle on tapahtunut sekä lajihistoriassa että tapahtuu tänäkin päivänä jokaisen symbioottisesta alkutilastaan autonomiseen aikuisuuteen kasvavan yksilön kohdalla. Psyyken kriisiytyessä vastaavasti tapahtuu tyypillinen regressio takaisin kokonaisvaltaiseen alkuykseyden tilaan.

5.

Freudilainen ihmiskuva ⁵⁾ korostaa psyyken kaksijakoisuuksia, siis sitä että kaikki psyyken muodot ja hahmot ovat dualistisia pareja, vastakohtaisuuksia.

Psyyken pohjalle palauduttaessa – taannuttaessa – kaikki vastakohta-akseleille rakentuneen "Minän" omaa persoonallisuutta muodostavat ominaisuudet katoavat, ja lopulta jokaisen yksilöpsyyken pohjalle jää yhteisö. "Minuuden" palautuspisteessä on vain potentiaalisia rooleja: elämänvoimaa ja sen vastakohtaa, itsetuhoa. Itsetuho ja tuho ovat sielumme pohjalla kuin sielunsisarukset ainakin.

Freudilainen ihmiskuva on ainoa kokonaisnäkemys, jonka puitteissa tulee ymmärrettäväksi esimerkiksi se, että raiskauksen uhri voi kokea syyllisyyttä. – Tämä on jonkinlainen äärimmäinen esimerkki siitä miten väkivalta voi rikkoa psyyken dualistiset rakennelmat pohjaan saakka, jolloin mikään minän rooleista ei enää jäsenny minkään "järjen" mukaan.

Käsitteellisen "järjen" varassa rakennetuilla käsittepinnoilla⁶⁾ raiskauksen uhrin tunteja ei voida selittää. Pyrkiessämme "järkiselityksiin" me voimme vain päätyä käsitesekaannuksiin. Juuri käsitesekaannusta maailmamme on nykyisin täynnä – juuri toinen toisiaan näennäisen "pätevästi" määrittelevien ja toisiinsa "tiedollisesti" tukeutuvien käsitteiden varassa – eräänlaisen uudestisyntyneen keskiaikaisen käsiterealismin vallassa – me nykyisin yritämme selittää ilmiöitä. Ajattelustamme puuttuu syvyysulottuvuus, kyky nähdä tiedollisten käsittepintojen läpi.

Silminnäkijäkuvauksen mukaan Anders Breivik ampuessaan "itki, nauroi ja huusi iskulauseita". – Jokaiselle freudilaiseen ihmiskuvaan perehtyneelle tämä kertoo erinomaisen hyvin miten täydellisestä psyykkisestä taantumasta tapauksessa on ollut kyse.

Tämä tilannekuva kertoo Breivikin henkilökohtaisesta tragediasta kaiken – ennen muuta sen miten täydellisesti pelkkään peruspsykologiaan koko tapaus on kytkettävä. Tähän kuvaan eivät todellakaan mitenkään yhdisty ennemmin tai myöhemmin tehdyt kytkennät aatteellisiin motiiveihin saati sitten ylimalkaan mikään järkevä päämäärärationaalinen käytös.

Sellainen tulkinta on tulkitsijan omaa projektiota, ja tässä blogissa on siis tarkoitus kysyä miksi. Jokaisen joka sellaista tulkintaa ehdottaa, kannattaisi tutkia oma päänsä.

6.

Yksilöpsykologia on toinen puoli tragedioista jotka liittyvät terrorismiin ja joukkosurmiin. Jos hallitsisimme yksilöpsykologiaa paremmin – niin että se voitaisiin legitimiin pitää mukana kuvassa kun asioista keskustellaan yleisen yhteiskunnallisen debatin areenoilla – olisimme jo paljon vahvemmillä.

Jo keskimääräisen tietämyksen lisääminen riittäisi romuttamaan pohjat kaikelta nykyisin niin yleiseltä ja yhä legitimiin koetulta aatteelliselta tyhjöpäiseltä kädenväännöltä. Jos freudilaista ihmiskuvaa voitaisiin yhtä vastaavasti legitimoida kuin kaiken maailman ideologisia selityksiä kyhäillään ja niiden myötä hyökkäillään yli mielipiderintamien, voisimme jo ottaa itsemme vakavasti.

Miettikääpä nyt miten me hämäämme itsemme uskomaan, että kyse olisi psyykkisen keskenkasvuisuuden tai sairauden lisäksi jostain todellisesta yhteiskunnallisesta konfliktista joka irtoaisi omaa oikeassaolemistamme palvelevista ja ryhmävahvistautumista omista mielipiderintamissa tarjoavista keskinäisistä sisäpiiri-ideologisista kärhämistämme –

– että kyse olisi jostain esimerkiksi sellaisesta kuin todellisesta kulttuurikonfliktista demokratiaa, yksilönvapauksia ja -oikeuksia sekä yleensä ihmisoikeuksia kunnioittavien länsimaiden ja omaan kunnia- ja häpeäntunnoilla ohjailtuun normimoraaliinsa ja ryhmäsidonnaiseen valtiosuhteellisuuteensa kätkeytyvien "kulttuurien" välillä. – Muistakaa yksinkertainen tosiasia: Breivik ampui omia, ei vieraita. Sama pätee länsimaisissa kouluampumisissakin: ammutaan omia, ei vieraita.

Ehkä sanon tämän uudestaan: Breivik ei hyökännyt ideologisesti vihaamiensa maahanmuuttajien kimppuun. Hän ampui *omia*.

Tämä kertoo kaiken siitä minkä piirin sisään Breivikin regressio ja konflikti jää. Psyykkinen kipeys on oman minän ja oman yhteiskunnan kipeyttä – ja oman yhteiskunnan tasolla sitä vastaavat omassa yhteiskunnassa yleisen kielen ja keskustelun tasolla kehitetyt aatteelliset vastakkainasettelut ja ideologiset taistelut.

Sulkeutuminen nimenomaan omien – oman yhteisön – piiriin on Breivikin tekojen taustalla. Kaikki muu, vaikka juuri se olisi oikeasti todellisen konfliktin aihe, on vain kulissia. Aatteellista, ideologista, opillista kulissia. – Mutta koska olemme kyvyttömiä kohtaamaan oman sielumme kipeyksiä, me emme myöskään käsittele Breivikiä omaan yhteiskuntaamme kuuluvana ja oman yhteisömme sairastuttamana sielultaan kipeänä yksilönä, vaan vaadimme hänelle tuomiota ylikansallisen ideologisen pahuuden edustajana.

7.

Toinen tragedian puoli on joukkopsykologiaa ja sitä mitä mielelläni kutsun "ajatushistoriaksi".

Ihmisjärki on historiallisen matkan varrella saanut monia muotoja, ja suuret kulttuurikaudet ovat muodostuneet joidenkin nimenomaisten, pysyvämpiä premissejä tarjonneiden "paradigmaattisten" ajatusmuotojen pohjalle.

Kun primitiiviset ihmiset esimerkiksi syödessään leijonan sydämen kokivat että leijonan uljuus ja rohkeus siirtyi heihin, se oli muuan erityinen tapa jäsentää "Minän" ja "Maailman" suhdetta. Siihen sisältyi erityinen käsitys siitä mikä on meissä "Sisällä", mikä taas tuolla "Ulkona", ja missä suhteessa nämä ovat keskenään.

Antiikin kreikkalaiset esimerkiksi kuvittelivat, että "syyt" sisältyivät ominaisuuksina olioihin – etteivät ne siis olleet mitään olioiden "ulkopuolisia" vaikutussuhteita", vaan erilaiset syyt olivat olioon elimellisesti sisältyviä ominaisuuksia olion muiden laatuominaisuuksien joukossa.

Se mitä mikäkin aikakausi on kuvitellut "totuudeksi" on ollut paljon enemmän eri perusteilta lähtevää ja vaihtelevaa kuin mitä nykyisen arkikokemuksemme ja sen mahdollistaman mielikuvituksemme puitteissa pystymme edes kuvittelemaan. Voimme vain ihmetellä, kuinka jotkut, silloin-ja-silloin eläneet ihmiset näkivät tällaiset-ja-tällaiset asiat ongelmina, kun heidän ongelmanasettelunsa meidän silmissämme näyttää lähinnä mielettömyydeltä.

Emme saisi sivuuttaa perimmäisiä selityksiä. Esimerkiksi filosofi, loogikko ja matemaatikko Bertrand Russell sivuutti antiikin kreikkalaisille tyypilliset ajatteluongelmat vain "filosofisina lastentauteina" joihin ei kannata sen suurempaa huomiota kohdistaa. Itse asiassa kannattaisi, jos haluaa ymmärtää.

Leijonan sydämen syöminen on ollut oman aikansa ideologiaa. Jos sanoisin, etteivät omat aatteelliset maailmantulkintamme ole missään absoluuttisessa mielessä sen totuudellisempia kuin leijonan ominaisuuksia incorporoivien villien, mahtaisiko kukaan uskoa minua.

Mutta tietystä mielessä asia on juuri niin – omat ideologiset todellisuudentulkintamme ovat varmaan jostain tulevaisuudesta katsoen yhtä "maagisia" kuin villien leijonalta ottama voimaantumisen ja keskinäisen ryhmävahvistautumisen kokemus.

8.

Oman aikamme ideologisiin ismitoituksiin liittyy sitten vielä ihan erityinen vaaramomentti.

Ne eivät noidu ymmärrystämme ainoastaan siinä suhteessa että ne tarjoavat pakotien esimerkiksi vaikeista psykologisista ongelmista lupaamalla tilalle oman vaihtoehtoisen epätotuutensa. Ne ovat vaarallisia myös ja ehkä ennen kaikkea siksi, että ne sijoittuvat ikään kuin samaan suuntaan jossa oman, eurooppalaisella uudella ajalla syntyneen ja kehittyneen aikalaisrationaalisuutemme "järkiajattelu" on ajautumassa umpikujaan.

Ideologiat ovat ismejä ismien joukossa – ja uuden ajan kaikkein parhaat ajatusaseet – empirismi, erityistieteet, erityisesti luonnontieteet, niissä pragmaattisesti pätevä positivistinen tiedonfilosofia – ovat tiedonalojen sisäisen erikoistumis- ja pirstoutumiskehityksen tuloksena päätyneet eräänlaiseen ismien maailmaan, jossa jo jonkin opillisen ismin mukainen käsitepuutteistus koetaan totuudellisena.

Kun on menetetty aiemmin koherenttiseen kokonaisajatteluun kuulunut todellisuuden- ja suhteellisuudentaju, nyt todellakin jopa aatteelliset ismit astuvat samalle viivalle ja ne saadaan näyttämään jotenkin "tiedollisesti päteviltä".

Niinpä aikamme oppisivistys muuttuu opillisuudeksi, ja oppineisuuden osoittaminen muuttuu opillisuuden osoittamiseksi. Opillisuus muuttuu kulissiksi jonka poimuihin esimerkiksi kollektiivinen syyllisyys voidaan haudata ja keskittyä yksittäisten pahantekijöiden demonisointiin. – Näin on historiallisesti transmorfoitunut se mitä joskus ihailtiin ja tavoiteltiin sivistyksenä ja tieteenä.⁷⁾

Puhumme nyt politiikkaa ja vahvistamme ideologioita opillisilla totuuksilla – "tutkimukset", kuten Brevikin mielentilatutkimus, jossa politiikka ottaa nykyhetkelle tyyppillisen yliotteen tieteestä – suoritetaan yhä useammin uudestaan ja uudestaan kunnes saadaan toivottu tulos.

"Tutkimuksiin" viittaaminen on yhä useammin poliittisessa julistuksessa käytetty keino, jolla mielipiteille haetaan subjektiivista tulkintatarvetta vastaavaa mutta yleisesti auktorisoivaa objektivoitua vahvistusta.

Tällainen tieteen auktoriteetin legitiiminä koettu väärinkäyttö on pitkän ajatushistoriallisen kehityksen lopputulemaa, niin pitkän ja niin syvällä vesillä vellovan ajatusmuotojen prosessin seurausta, että olemme likimain voimattomia edes huomaamaan omaa harhaisuuttamme. Olemme tavallaan kaikki kuin ajatushistorian lavasteissa kukkoilevia psykoottikkoja.

Sitäkin konkreettisemmin nämä harhat sitten tulevat näkyviin oikeuslaitoksen politisoitumisessa, jossa kollektiivisen kyvyttömyyden ja syyllisyyden projektiona tänä päivänä nostetaan noitaoikeudenkäyntejä rasistijahdin ja vihapuhevainon legitimoimana.

(*Verkkolehti Uusi Suomi Puheenvuoro-blogi 28.7.2013*)

¹⁾ YLE:n esittämässä tv-dokumentissa Breivikin puolustusasianajajasta saattoi havaita, että kun suuri kysymys siitä onko Breivik yleensä syyntakeinen on ratkaistu, sen jälkeen itse rikos ja rangaistus voitiin aktiivisesti unohtaa. Kumpikaan osapuoli ei esimerkiksi valittanut tuomiosta.

Voimme seurata dokumentista miten pinnalle nousevien tiedollisten seikkojen taustalla vaikuttaa koko ajan kysymys siitä miten tähän tunnevammaiseen ja vain ideologioidensa varassa koossapysyvään yksilöön tulisi suhtautua. Mitä tapahtuisi jos tällainen yksilö asetettaisiin omaan poikkeavaan lokeroonsa – jolloin käsittelyyn ei nousisi mitään siitä ihmisten "totena" kokemasta ideologisesta pahuudesta jota Breivikin halutaan edustavan?

Silloin ihmisten suuri enemmistö ei voisi projisoida omaa pahaa oloaan – eikä myöskään omaa tosiasiallista syyllisyyttään – Breivikiin. Silloin yhteisöä koskeva kysymys ei ratkeaisi, eikä yleistä helpotusta siitä miten "oikeus voittaa" voitaisi tuntea.

Kollektiivisen syyllisyyden ongelma vaivaa historiallisessa mittakaavassa koko eurooppalaista kulttuuria. Toisen maailmansodan aiheuttama trauma on niin valtava, että mm. "populistiksi" leimaaminen, rasistijahti ja vihapuhevaino ovat edelleen tarpeellisia kontrollipolitiikan keinoja, joilla käsittelemätön paha olo ja yhteinen syyllisyys voidaan ulkoistaa vahvasti demonisoituihin kohteisiin.

Jotain vikaa jossakin on silloin, kun enemmistön oikeassaoleminen saavutetaan vain projisoimalla Pahuus johonkin vähemmistöön tai muutamiin leimattaviin yksilöihin. Juuri nyt sellaista projisointitarvetta on vahvasti ilmassa. Tulilinjalle ovat joutuneet suoraanpuhujat ja maahanmuuttokriitikot, ja koko "suvaitseva" ja "sivistynyt" yhteiskuntaeliitti on kiihottanut itsensä taistelumielialaan näitä Pahuuden Olkiukkoja vastaan. Sokea oikeuden miekka pudottelee päitä pian tihenevään tahtiin.

²⁾ Pohjustetaan nyt tässä vielä: yhtäältä tähän tiettyyn, ideologiseen, selitykseen päätyminen on seurausta kyvyttömyydestä käsitellä psykologista epäkypsyyttä. Tätä oman aikamme kyvyttömyyttä vertaan tilanteeseen Freudin aikana – silloin yleinen ahdistus varsinkin seksuaalisialtöjä käsiteltäessä oli niin hirvittävä, että pioneeriajattelija joutui sylkykupiksi.

Freudille tuhaudeltiin halveksivasti lääkärikokouksissa: "Me täällä emme puhu pornografiaa!" Hänelle ei myönnetty akateemista oppituolia vaikka kaikkialta maailmasta saapui joka syksy toiveikkaita opiskelijajoukkoja Wienin rautatieasemalle. – Joku taisi ehdottaa että professuuri pitäisi perustaa "matkailullisista syistä".

Toisaalta tähän nyt käytettyyn "aate-ideologia-selitykseen" on vaikuttanut tapa jolla uuden ajan ajattelussa "tieteellinen" tieto on pirstaloitunut ja koherenttista kokonaisajattelua koskeva hallinta on hajonnut. Näin käteen on jäänyt vain yhdenlaatuista, so. korrespondenttisesti "oikeaa tosietoa".

Se on tietysti oikeaa tietoa ja mahdollistaa todellisuudenhallintaa, mutta – kuten esimerkiksi sosiologi Ulrich Beck on huolestuneena todennut – vaikka tiedämme yhä enemmän yhä vähemmästä, kykymme käyttää tietoa minkään yleisen hyvän palveluksessa on katoamassa.

Henkinen hajoaminen palvelee nimenomaan rahatalouden mekanismeja, joissa ainoan totuudellisen "objektivaation" muodostaa numeerinen raha.

Se että kokonainen "järjen aikakausi" voi ajaa kohti täydellistä itsetuhoa uskoessaan numeroihin enemmän kuin eläviin ihmisiin on kyllä jotain niin uskomatonta, ettei sitä mitenkään pystyisi esimerkiksi vieraalta planeetalta tänne saapuneelle sci-fi-ufo-olennolle selittämään.

³⁾ Kaikissa yhteisöissä, myös omassa yhteiskunnassamme, valitsee tietty "sosiaalisen sidonnaisuuden vedenpinnan" taso, joka määrää mitä yhteiskunnan julkispinnalla on mahdollista puhua. Se käsitellään mikä yhteisössä on legitimiinä käsitteellistetty – ja loppu, kaikki oikeasti vaativa mutta totuudellinen, jää pinnanalaiseksi, puhumattomaksi. Tällainen julkilausumisen "vedenpinta" on olemassa kaikissa "kulttuureissa" ja kaikissa yhteisöissä.

Vertaan tapaus Breivikin puhumattomia puolia oman eurooppalaisen kulttuurimme aikoihin suunnilleen sata vuotta sitten, jolloin Freudin esittämät ajatukset ihmisen seksuaalisuudesta torjuttiin likaisina ja häpeällisinä.

Olemme toki noista ajoista paljonkin "kypsyneet", mutta tällaisissa yksittäistapauksissa tulee hyvin ilmi, miten ohuen pinnan alla sosiaalisesti sitova, yksiarvoinen ja yhdensuuntainen, ulkoahojaava ja normimoraalin varaan rakentuva yhtenäiskulttuuri ajatteluamme ja käyttäytymistämme yhä säätelee.

Ja kulttuurikonteksteihin vietyä ei se, mikä nyt itsestämme ilmi näyttäytyy, kovin hyvää kuvaa kypsyneisyydestämme anna. Pinnanalainen epäkypsyys voi tulla esille vain projisoituna aivan vääristyneisiin ja päälaelleen kääntyneisiin opillisiin – tunnustuksellisiin – muotoihin.

Kun koko yhteiskunta kärsii projektiivisesta ajattelusta, jossa pinnan tasolle nostetaan nurinkääntyneiksi "hyveiksi" näennäissuvaitsevaisia ideologioita joiden likimain ainoa funktio on ylläpitää "sosiaalisesti hyväksyttävää" ryhmävahvistautumista ja estää yksilöitä ajattelemasta omilla aivoillaan – siinä elää ja ylläpitää suomalaiskansallinen alamaisyhteiskunta historiallisesti omimpia ja sairaimpia ominaislaatujaan.

Suvaitsevissa opeissa ei tietenkään sinänsä olisi mitään huomauttamista, mutta se että ne ovat pelkkää oman pahuuden projektiota merkitsee käytännössä sitten sitä, että näillä mitä hienoimmilla ja ihanteellisimmilla opeilla on tosiasiallisena tarkoituksena vain varjella ihmisten ihanteellisia käsityksiä itsestään.

Ja niin syntyy yhteiskuntaan repivän selvä kahtiajako: itsensä yhteiskuntakelpoisina, sivistyneenä ja suvaitsevana noteeraava ja keskinäistä kulttuuriyhteyttään varjeleva "eliitti", ja toiselle puolelle projektiivisen hyökkäyksen tulilinjalle joutuvat "impivaaralaiset sivistymättömät likaiset ja hävettävät rasistit ja vihapuhujat". Jotakuinkin tällaisessa yhteiskuntatilanteessa nyt elämme.

Mutta koska kysymys on nimenomaan projektiivisista, torjuntatarpeille rakentuvista ideologioista, todelliset motiivit ja julkilausutut arvot ovat mitä räikeimmässä ristiriidassa keskenään. Suvaitsevimmiksi itsensä ylentäneet ihmiset ovat oman yhteiskunnan rahvasta kohtaan aivan hirvittävän hyökkäviä, ja sivistyneimpinä itsensä noteeraavat oppineet sortuvat nimenomaan pelkästään psyykkistä torjuntaa palvelevien ismien tunnustajiksi.

On vain näennäisesti paradoksaalista, että samat ihmiset jotka tuomitsevat "rasistit ja vihapuhujat" ovat valmiita hyväksymään mitä hirvittävimpään sukupuoliseparaatioon ja häpeäntuntojen ryhmäpaineeseen lapsensa kasvattavat – ja aivan varmasti vaille mitään aikuiseksi kasvamisen mahdollisuuksia sukupolvi sukupolven jälkeen jättävät – uskonnollisen fundamentalismin läpäisemät "kulttuurit". Niiden "suvaitseminen" on oman yhteiskuntamme eliitille jonkinlainen sivistyksellinen kunnia-asia.

En tiedä, millä tällaiseen yhteiskuntaa jakavaan keskenkasvuiseen kaksinaismoralismiin saataisiin lievitystä. Mikä purkaisi lukkiutuneet asemat ja asenteet? – Ainakin mielestäni selväksi on käynyt se, ettei eliitti itse pysty itseään omasta ideologisesta vankilastaan vapauttamaan. Se edelleenkin mieluummin uhraa ainoat valistajansa, ainoat kriitikonsa, maahanmuuttokriitikot, kaikki freudinsa.

Eliitin oikeassaoleminen ei ole oikeaa, mutta sementoitua se on, jopa lakeihin sementoitua. Se on myös eliitti-ihmisten sydämiin sementoitua, koska se on eliitille kohtalonkysymys, itesuojelukysymys, itseidentiteettikysymys, kysymys sen omasta olemassaolosta.

⁴⁾ Miksi esimerkiksi historiantutkija kiinnostuu Breivikista? Onko Breivik niin sanottu historiallinen henkilö? – Ei kai sentään. Hän on onnettoman lapsuuden kokenut ja psyykkisesti poikkeava ihminen, joka on päätenyt äärimielipiteisiin ja tekemään ääritekoja. Entä ovatko Breivikin uhrin sitten historian henkilöitä? Eivät – he ovat toki jollain lailla valittuja, mutta eivät yksilöinä, vaan jonkin aatteellisen lokeroinnin edustajina.

Jos kuitenkin lähdemme aatteellisen tulkinnan tielle, meille tarjoutuu muodikasta ja puhuttelevaa ideologisten intohimojen sumennusta, ylijännitteistä selitystarvetta, ja on mahdotonta vastustaa halua paisutella aatteellisia sisältöjä ja merkityksiä.

Sangen autoritaarisena ajattelijana noteeraamani ja monille historianharrastajille auktoriteettina toimineen ja myös Breivikistä perusteellisen kommentin laatineen Matti Klingen dissaamisen erityisesti tässä tapauksessa jotenkin ymmärrän, koska Klingelle voisi mielestäni antaa psykologiasta ja filosofiasta pyöreän nollan – sellaisia akateemisia auktoriteettejahan meillä on monilla aloilla muitakin – joten ainoa mahdollinen luonnostaan käsiin jäävä tarkastelukulma on silloin aatehistoriallinen. Ja juuri aatehistoriallisen näkökulman painottaminen taas antaa vahvasti vain psykologiselle tapaukselle mahdollisimman todellisuudentajuttoman tulkinnan.

Olen aina ihmetellyt, miksi sotahistorioitsijat eivät pysty eläytymään varsinaisen sodan kävijöiden, rintamasotilaiden psyykeen. En ole osunut yhteenkään historioitsijaan joka hallitsisi psykologiaa niin hyvin että pystyisi erittelevästi puhumaan esimerkiksi regressiosta tai raaistumisesta. Psykkisen taantuman arviointi ei ikään kuin ollenkaan näyttäydä sotahistorioitsijan putken läpi – heille se on ilmeisesti vain jokin käytännön sosiaalipolitiikan ongelma joka koskee koskaan kuntoutumattomia veteraaneja.

Sensijaan nämä kirjoittajat arvioivat toki taistelujen rajuutta tai strategista merkitystä, siis seikkoja, joista voidaan suoraan siirtyä yleiskatsaukselliselle tasolle. Sodan kuvataan valtiollisina tapahtumina, ja merkityksenannot tapahtuvat kansainvälispoliittisissa lavasteissa.

Kuka kertoisi sotahistorioitsijoille että tämä kaikki on kovin todellisuudentajuttonta? Että siinä kuvauksessa vain aivan tietynlainen järki toimii seulana – ja kaikki ihmisen käyttäytymiselle ominainen epäjärkevyys ja psyykinen kypsymättömyys jää kuvauksen tasolta pois. Että kuvaus on lopulta paradoksi, jossa yläkertaan sijoitetaan suuret selvät päämäärät ja jossa alakerrassa on vain sekavia mistään tärkeästä mitään tietämättömiä ja mitään ymmärtämättömiä rivijermuja?

Eikä tällainen auktorisoitu sotakuvaus lopulta palvele muuta kuin halutunlaatuista selitystä – selitystä jossa päärooleja näyttelevät vallanhaltijat ja strategit, diplomaatit ja sotapäälliköt.

Kysytään vielä uudestaan: miksi ylimalkaan joku sotahistorioitsija tarttuisi nimenomaan tapaus Breivikiin? Psykologiassa hänellä on nolla, filosofiasta hän ymmärtää sen minkä aatehistorian kirjoista on ulkoa oppinut. Hänelle ei jää käytännössä muuta mahdollisuutta kuin tulkita hirmutekoa aatehistorian lavasteissa – ja jos hän sattuu olemaan kunnianhimoinen historioitsija, joka on tarkka auktoriteetistaan ja omanarvontunnostaan, hän päätyy todellakin kahlaamaan eurooppalaista ismien todellisuutta pitkin ja poikin ja yrittää haalia kuvaukseensa ja selitykseensä kaiken mahdollisen "asiaan vaikuttavan".

Jokin tällainen – yleinen – vaikutelma jää päällimmäiseksi, kun lueskelen Klingen tekstiä. Laajuus ja ahkeruus jolla Klinge asioita on haalinut kokoon tavallaan kääntyy itseään vastaan, koska se vain korostaa sitä ettei itse peruskysymyksiin saada mitään näkymää – aatteellisten kytkentöjen loputtomuus ei tuo yhtään lisä-arvoa. Kuitenkaan ideologiset seikat eivät voi tässä yhteydessä toimia kuin kuvauksen osina – mitään selittävää tekijää niihin ei sisälly.

Jos Klingen omaksumaa tulkintatapaa puhtaaksiviljeltäisiin, päädyttäisiin todellisuuteen, jossa Aatteet ja Ismit olisivat autonomisia ToimijaSubjekteja – ja se on kyllä ihan yhtä harhainen todellisuuskäsitys kuin usko että siniveristen veri olisi todella sinistä.

Mutta toki noilla pohdiskeluilla saattaa olla oma arvonsa osoittamassa niitä ajattelun alueita joille helposti asian ympärillä päädytään. Kun niillä on asemansa, niillä voi olla merkityksensä. Miten legitimiä yksinomaan niiden käyttö selityksenä on, siihen en todellakaan usko.

⁵⁾ Freudilaista selityspuustetta väheksytään nykyisin varsinkin vulgaaripositivistisen tiedon- ja tieteenfilosofian omaksuneiden taholta väittäen syvyyspsykologista selitystä ”epätieteelliseksi”.

Mutta tällaisissa nyt esillä olevissa yhteyksissä meidän olisi pystyttävä ymmärtämään jotakin joka olemuksellisesti on tiedollisen ajattelun – ja myös tiettyä käsitteikiinteyttä edellyttävän logiikan – käsitteipintojen alla. Ihmistä voi ymmärtää vain toinen ihminen, ja ymmärtäminen on jotain mikä sijoittuu syvemmälle kuin käsitteellinen järki.

Kaikki empiirinen tutkimus tarvitsee jo lähtökohdikseen todellisuutta mahdollisimmat hyvin kuvaavat lähtökohtaiset käsitteet. Se että osa näistä käsitteistä elää historiallisesti tutkimukseen kytkeytyneinä ei muuta perustilannetta. Empirismen perusongelmana ovat ei-empiristiset lähtökohtaiset käsitteet.

Freudilaisuuden perusansio on se että se voi pureutua olemassaolevien tiedollisten käsitteipintojen alle. Subjektiiivisuus on siis hyve, ei synti. Emme todellakaan pysty ymmärtämään esimerkiksi sitä miksi raiskauksen uhri voi tuntea syyllisyyttä, ellemme pysty eläytymään tiedollisten ja järkeen pitäytyvien käsitteipintojen läpi siihen psyykkiseen syvyyteen jossa ”minän” roolit saavat alkukahmonsaa.

Ymmärrysyrityksissä kuvaavia käsitteistöjä on toki kalibroitava kuten psykoanalyttinen koulukunta on tehnyt. Ymmärryksen peräämisen pitäisin niin motiivina kuin tiedollisena ajatteluna eri asiana kuin sen mistä syvyyspsykologiaa syytetään – siis "minkä tahansa väittämisen jos siltä tuntuu".

Kirjoituksessa viitataan historiallisiin prosesseihin, joissa ihmisjärjellä on ollut monia muotoja, ja on syytä muistaa, että myös se erityinen muoto joka on saanut ilmauksensa tieteessä, on ollut aikojen varrella muuttuva. Objektivaatio on tässä muutoksessa ollut omassa tietyissä roolissaan, ja kuten totean, mielestäni myös sen legitimoimana voidaan nykyisin väittää miltei mitä tahansa.

En usko, että "tieteestä" voidaan puhua kuin historiattomista – tai ylihistoriallisista – ajattomista abstraktioista ja ideaaleista. Tiede – kaikkine "ajatustyökaluineen", empirismeineen ja korrespondenttisine totuudellisuuksineen, ja sellaisena kuin me sen nyt ymmärrämme – on eurooppalaisella uudella ajalla syntynyt ja kehittynyt historiallinen ilmiö.

Kaikki pioneeriajattelijat aina ovat tehneet virheitä. Niin myös uudelle ajalle ominaisen "kartesiolaisen" rationaalisuuden vahvimmat ajattelijat, kuten Einstein, Freud tai Wittgenstein. Näissä virheissä ei ole mitään ihmettelemistä, ihme pikemminkin olisi ellei elävissä historiallisissa ajatusprosesseissa sellaisia tehtäisi.

⁶⁾ Mainitsen sanan "käsitteipinta, jolla yritän siis jotenkin verbalisoida mielikuvan sellaisesta mielen merkitysverkosta, jossa käsitteet määrittyvät käyttöyhteyksissään ja jossa niitä määritellään toisillaan. Mielikuva tällaisesta mielen punoksesta voisi olla hyvinkin yksitasoinen – ikään kuin kaikki "sanojen varassa" tapahtuva ajattelu sijoittuisi samalle lattealle pinnalle.

Toisaalta sitten olen valmis väittämään, että juuri sellaista yhden tason tai pinnan tapahtumista "ajattelumme" oikeasti nimenomaan ei ole. Että siinä on aina mukana syvyysuuntaisia kytkentöjä – kytkentöjä juurikin jonnekin mielen syviin kerroksiin, jossa kaikki on keskenään vielä yhtä.

Ajatukset ovat kuin tähtikuvioita. Kuvion muodostavat tähdet saattavat todellisuudessa, avaruudessa, olla syvyysuunnassa toisistaan valtaviinkin välimatkojen päässä – ja vain omasta kulloisestakin näkökulmasta muodostuu se minkä koemme "ajatuksena", ehyenä "tähtikuviona".

Wittgenstein kyseli tuosta "ykseydestä" suunnilleen, että eikö "ymmärtäminen" ole juuri sitä, että näemme yhteyksiä? – Mutta kysymyksiä, kysymyksiä, kysymyksiä nämä kaikki ovat. Hyvät kysymykset ovat tärkeämpiä kuin väkisin vaaditut vastaukset.

⁷⁾ Tässä tulemme jälleen peruskysymysten äärelle. Millaisen ihmiskuvan varassa me näitä maailmankuvauksia laadimme?

Noin pohjimmiltaan: kuinka sovitamme yhteen kansalaiskeskusteluissa vallalla olevan yleisen käsityksemme opilliselta pohjalta syntyvästä tai muodostuvasta inhimillisestä pahuudesta ja tosiasiat ihmiselle lajityypillisestä sosiaalisuudesta? –

Onko mahdollista että pahuus olisi jonkinlainen ihmislajin perisynti, perussyy – kaiken pohjalla? Kuinka pohjimmiltaan pahat ihmiset sitten voisivat muodostaa keskenään aateveljeyttä, toimia keskinäistä yhteistyötä – lajityypillisen sosiaalisuuden altruistista ilmentymää – toteuttaen? Onko mahdollista että lähtökohtaisesti epäsosiaalisista aineksista voidaan koota sosiaalista keskinäistä eheyttä toteuttava rikollisjoukko?

Nähdäkseni näin ei voi olla – jos haluamme pitää ihmiskuvamme ihmisen lajityypillisissä edellytyksissä. Sen sijaan, jos irrotamme "pahuuden" ihmisestä ja kytkemme sen symbioosiin jonkin opillisen ismin kanssa – silloin on mahdollista kuvitella, että joukko saman pahuuden tunnustajia toimii opin nimissä yhteistyössä ja toteuttaa maailmassa pahuutta.

Meidän kannattaisi kysyä itseltämme, miksi olemme niin halukkaita muodostamaan kytkennän inhimillisen pahuuden ja tietyn kulloisenkin sen-ja-sen ideologian tai opin välille.

Onko taustalla esimerkiksi se yksinkertainen tosiasia, että koska hyvän tekemistä ihmisen ei tarvitse mitenkään erityisesti perustella – koska ihminen on pohjimmiltaan lajityypillisesti altruistinen olento – ja koska vastaavasti inhimillinen pahuus tarvitsee aina jonkin erityisen, yhtä ihmistä suuremman – niin sanotusti ihmistä ja elämää suuremman – perustelun, meidän on siksi liitettävä mielessämme nimenomaan pahuus ja opilliset käsitykset yhteen?

Hyvän tekeminen ei tarvitse perusteluja, pahan tekeminen tarvitsee aina aivan erityiset perustelut.

Ehkä sanon tämän inhimillisen ymmärryksen kannalta ehkä maailman tärkeimmän asian vielä uudelleen: Hyvän tekeminen ei tarvitse perusteluja, pahan tekeminen tarvitsee aina aivan erityiset perustelut. – Jokaisen joka tällaisissa keskusteluissa ihan vimmatusti huutaa "perustelujen" perään: "Perustelee, perustelee!!!" – hänen pitäisi pysähtyä miettimään missä hänen omassa sielussaan on musta möykky pahuutta.

Freudilainen ihmiskuva on ymmärtääkseni ainoa, jonka puitteissa ihmisen perimmäisen kaksijakoisuuden, dualistisuuden, mukana tulevia ongelmia voidaan kuvata ja selittää. Pidän tällaisena ongelmana myös sitä että Breivikin tapauksen yhteydessä me niin helposti päädyimme opillisen pahuuden mielikuviin ja käyttämään ideologioita selityserusteena.

Se on kuitenkin nähdäkseni väärä käsitys. Emme tule koskaan voittamaan taistelua inhimillistä rajoittuneisuutta ja pahuutta vastaan vain valitsemalla ideologioita.

Eivät vain viralliset oikeudenkäynnit, joissa yleinen ajattelu saa jonkinasteisen "ihmistä ja elämää suuremman" perustelunsa ja legitimaationsa, vaan myös käymämme kansalaiskeskustelut kauttaaltaan kertovat lähinnä siitä miten täydellisen kyvyttömiä me yhä olemme käsittelemään mitään välittömästi oman mielemme pinnan alla vellovasta pimeydestä.

Kun meille yhteisvoimin toinen toistemme taholta – puolesta ja vastaan toisiaan vahvistavien kannanottojen kautta – tarjotaan ryhmävahvistautumisen mahdollisuutta – mahdollisuutta projisoida oma paha olomme ja tosiasiallinen syyllisyytemme – johonkin ulkopuoliseen demonisoituun kohteeseen – ja kun eurooppalaisen uuden ajan henkisillä eväillä koemme totena että jokin se-ja-se ideologia tai sen vastakohta on pahuuden syy – mitä edellytyksiä tai mitä mahdollisuuksia meille jää ymmärtää yhtään syvemmin miten kaksijakoista ja tekopyhää "ajattelumme" on?

Olen vuosi vuodelta tullut yhä vähemmän vakuuttuneeksi kansalaiskeskustelun mielekkyydestä. Se on vain kuin koirille tarjottu puruluu – hampaita vahvistetaan ja kynsiä teroitellaan, jossain taustalla isännät määräävät milloin koirat käyvät tosissaan toisiaan raatelemaan. En oikein ymmärrä mitä hyötyä kärhämöinnistä on kenellekään tai mitä iloa manipulaattoreiden asemassa olevat, esimerkiksi lehtien päätoimittajat, mielipidemaniipulaatiosta saavat. Valta on maaginen asia.

Eros ja Thanatos, Vapaus ja Kuolema, äärimmäisyydet, käyvät eurooppalaisen historiallisen aikakauden viimeisessä taistossa toistensa kimppuun. Altruismi hukkuu "perustelujen" vaatijoita tosiasiaa motivoivaan pahaan tahtoon. Kyynikot voittavat, se on sairaan älyn viimeinen rähjäinen nauru ennen kuin omat savijalat liukenevat verivirtoihin. Varsinaista viimeistä ajatusta ei ole.

Jeremiaadi kaiken kansalaiskeskustelun turhuudesta

1.

"Asioilla on aina kaksi puolta." "Ei niin pahaa ettei jotain hyvääkin." "Jos haluat ruusuja, saat myös piikkejä." "Synkimmälläkin pilvellä on hopeareunus." –

Tällaiset toteamukset kertovat jotain siitä miten me ihmiset ikään kuin alitajuisesti jossain mieleemme kerroksessa tiedämme, että näennäiset vastakohtaisuudet aina jollain lailla palaavat toisiinsa. Asioiden ääripäät lähenevät toisiaan. Kansanperinteen sanonnat toistelevat miten ilo ja suru kutoutuvat toisiinsa ja kohtaavat toisensa, ja kansanviisauksilla kerrotaan, että tuntemuksemme, niin vahvoja kuin ne kokemuksellisesti voivatkin olla, saattavat myös helposti kääntyä päinvastaisiksi. *"Itku pitkästä ilosta."*

Tuntemusten ja tunteiden vastakohtapareille on olemassa yksinkertainen elimistöllinen selitys. Samat rakenteelliset mekanismit meissä tehtailevat sekä tietyn tunteen että sen vastakohtan. Fysiologisesti olemme homeostaattisten tasapainotilojen järjestelmiä. – Ihmisinsinööri väittäisi, että elimistöllinen mekanismimme on ikään kuin lukemattomien vaakakuppien liikettä, kemisti kertoisi miten tuotamme kehoomme aineita ja vasta-aineita, ja elämändraaman asiantuntija muistuttaisi, että ilmeliikkeidemme naamareissa kuminauhat kiristyvät ja kirpoavat ja ilmentävät niin tunteen kuin sen vastakohtankin.

Esimerkiksi itku ja nauru käyttävät ilmeliikkeinä samoja kasvolihaksia, ja joskus jostain valokuvasta saattaa olla vaikea sanoa itkeekö siinä oleva henkilö vai nauraa. Hervoton nauru saa kyyneleet silmiin. Olen tuntenut mielensä tasapainon menettäneen konkurssiyrittäjän, joka hiihteli hiljakseen kokonaisen talven järvenselkiä ennen kuin pystyi taas hillitsemään vuorotellen esiin nousevia itkun- ja naurunpyrskähdyksiä.

2.

Narkissos-myytti kertoo boiotialaisesta nuorukaisesta joka rakastui omaan pelikuvaansa. Myytin perinteinen tulkinta puhuu itserakkaudesta, narsismista. Myytti on kuitenkin mahdollista tulkita myös toisella tavoin tai ainakin toisin painotuksin. Esimerkiksi Marshall McLuhan lähtee liikkeelle siitä, ettei Narkissos mitenkään voi tietää, että kuvajainen on hänen oma peilikuvansa. Narkissos reagoi kuvajaiseen kuin itsen ulkopuoliseen olentoon. Vastakkain ovat siis "minä" ja "maailma".

Kun Narkissos hymyilee, maailma vastaa. Narkissos puolestaan vastaa taas maailmalle. McLuhanin sanoin Narkissoksesta tulee "oman itsensä servomekanismi". Minä resonoi ja vahvistaa itseään suhteessa maailmaan. Ei liene sattumaa, että kreikkalaisen myytin jälkimaailmalle välittänyt roomalaisrunoilija Ovidius kertoo myös tarinan Narkissoksesta ja Ekhosta, Kaiku-Keijusta.

Tällainen tulkinta tuntuisi jättävän enemmän tilaa "minän" alkuperäisen rakenteen dualistisuudelle. Narkissoksen maailma muodostuu hymystä ja epä tietoisuudesta, kysymyksestä ja vastauksesta, toivosta ja epätoivosta. Vastakohtaparit muodostavat minuutta sen alusta alkaen. Alkuperäistä havaintoa ja reagointia seuraavat tunteiden vastakohtaparit, ja jos maailmasta saadaan tietoa, sekin jäsennetään käsitteellisten vastakohtien akseleilla.

Minuutta ei siis ehkä pitäisi niinkään ajatella alkuykseydestä vähitellen irti kasvavana, perusnarsismin ympärille kietoutuvana vyyhtenä, vaan alusta alkaen dualististen vastakohtaparien rakennelmana.

Kun ihmislapsen silmä aukeaa, se näkee valoa ja varjoja, suurempia ja pienempiä, ja myös hyviä ja pahoja asioita. Tunteet ja tieto ovat tässä katsannossa samanmuotoisia rakenteita: kuten tunteilla reagoidaan välittömästi ja laidasta laitaan, myös maailman tiedollisiin haasteisiin vastataan vastakohtaisilla symbolisilla käsitteillä, ja todellisuutta pyritään hallitsemaan kuvauksen ja selityksen tosi-epätosi -akselilla. (Narkissos-esseet)

3.

Tunteet ja ajatukset nousevat siis samanlaisten elimistöllisten mekanismien pohjalta ja ovat mielenliikkeinä samanmuotoisia. Elimistöllisten tasapainotilojen ja -mekanismien pohja on myös ajattelumme pohja. Ei ole mitään todellista rajaa tai kynnystä siinä missä tuntemukset loppuvat ja hahmon- ja käsitteenmuodostus alkaa. Tunteet ja ajatukset eivät ole ollenkaan eri asioita eivätkä niin kaukana toisistaan kuin mitä käsitteillämme ne pyrimme eriyttämään.

Kuten elimistömme reagoi ärsykkeisiin laidasta laitaan, ja samat rakenteelliset tekijät tuottavat sekä tuntemuksen että vastatuntemuksen, samoin myös tiedollinen ajattelumme operoi vastakohtia erottavalla hahmonmuodotuksella ja vastakohta-akseleita rakentavilla käsitteillä. Tunteet ovat jotain alkuperäistä, ja niiden pohjalle hahmottuvat ajatusten muodot – ja vaikka käsitteellisesti määrittelemme esimerkiksi inhimillisen kielen kehitysasteet eri laatuiksi – signaalit, symptomit, symbolit – todellisuudessa sen enempää tunteen ja ajatuksen kuin eri kehitystasojen sijoittuvien kieli-ilmaisujen väleihin ei voi vetää rajaviivoja. Ne ovat samaa inhimillisen kehityksen jatkumoa kaikki.

Vain ufoteoretikot yrittävät erottaa kaikelle elämälle ominaiset elimistölliset mekanismit vain ihmiselle ominaisesta tietoisesta abstraktista ajattelusta. Heille tämä erottaminen on tärkeää koska se oikeuttaa heidän ideansa jonka mukaan korkeampi äly olisi jotain aivan erilaatuista kuin mikään mikä maapallolla muuten evoluution myötä kehittyi – ja tämä laatu peruste oikeuttaa väitteen että äly on tuotu tänne ulkoavaruudesta ja istutettu vain ihmisen perimään.

Mutta tavallaan meistä useimmat syyllystyvät samaan kuin ufoteoretikot uskoessaan siihen että ajattelu ja esimerkiksi "tieto" olisivat jotain joka irtoaisi elimistöllisistä systeemeistä. Että niin sanottu "käsitteellinen ajattelu" saisi koko ominaislaatuensa ja pätevyytensä suhteessa "tuonne ulos", "ulkomaailmaan" – esimerkiksi siihen kuinka "paikkansapitävää" niin sanottu "tieto" on suhteessa "minän" kohtaamaan "maailmaan" – siis ulkoiseen, "ihmisestä riippumattomaan" todellisuuteen.

Ei suinkaan ole sattumaa, että nykyisessä "käsitteellisen tiedon" maailmassamme nimenomaan ufouskovaiset ja skepsis-huuhaa-vulgaaripositivismia edustavat "tiedeuskovaiset" ovat napit vastakkain. Jossain syvällä primitiivisen hahmon- ja käsitteenmuodotuksen tasolla he nimittäin kilpailevat oikeudesta aivan samoihin, samanmuotoisiin ajatuskuvioihin.

4.

Miettiessämme inhimillisen kielen – hahmon- ja käsitteenmuodostuksen – ongelmia, törmäämme ensimmäiseksi kielen perustavimmanlaatuiseen ominaisuuteen -- siihen, että kieli on sosiaalista muodostetta. Kielen evoluutio kertoo siitä että ihminen on sosiaalinen laji, olemuksellisesti yhteisöolento. Yksityinen kieli on mahdottomuus. Intersubjektiivinen kieli käsitekoneistoinen elää kuin eräänlainen pilvi ihmisten päiden yläpuolella, vain vähitellen muuttuen, ja muodostaa sen ajatusilmaston jossa sukupolvet maailmansa kokevat ja elämänsä elävät. *"Kieli on talo jossa elämme."*

Ihmisen alkulaumojen on täytynyt olla vahvasti sosiaalisesti sitovia. Valtahierarkian niissä on ollut pakko olla luja, ja johtajan merkkisignaaleiden välitön ja ehdoton seuraaminen on ollut välttämätöntä selviytymisen ja henkiinjäämisen mahdollistamiseksi. Ihminen on alun alkaen sosiaalinen laji, laumaeläin, ja noissa alkuperäisissä elämänoloissa oli hyvin vähän sijaa esimerkiksi yksilöllisyydelle.

Myös ihmisielen alkuperäinen magia – se joka jossain vaiheessa ihmisen varhaisvaiheen kehitystä sai ilmaisunsa yleistävässä hahmon- ja käsitteenmuodostuksessa, ensimmäisissä yleiskäsitteissä, jotka olivat ihmisen ensimmäisiä "jumaluuksia" – se magia oli pohjimmiltaan sosiaalista, valtamagiaa. – Voidaan sanoa, että ihmisen alkuhistoriassa ne ilmiöt joita nyt nimitämme "vallaksi" ja "tahdoksi" olivat yksi ja sama asia. "Kollektiivisen tahtotoiminnon" mekanismit ovat yhäkin aivoissamme jäljellä, ja ne voidaan sieltä elvyttää erityistä regressoivaa menetelmää, hypnoosia käyttäen, jolloin nykyisin yksilöominaisuudeksi mieltämämme "tahto" yllättäen saadaankin siirtymään henkilöltä toiselle.

On huimaava ajatus, miten jokaisen yksilöpsykyen pohjalla aina on yhteisö. Yksilöllistyminen on kehitysominaisuus – mutta yhä tänäkin päivänä, jos yksilöt kriisiytyvät ja regressoituvat, heissä pääsevät valloilleen primitiiviset kollektiivivoimat. Esimerkiksi maahanmuuttajien lähiömellakoissa joukot tekevät tekoja joita yksikään mellakkaryhmän jäsen ei yksinään tekisi. – Valitettavasti ihmistieteemme eivät pysty selittämään sellaisia ilmiöitä kuin joukkohypnoosi, eivätkä nämä yhteisöilmiöt suinkaan ratkea esimerkiksi harjoittamalla niin sanottua "suvaitsevaista maahanmuuttopolitiikkaa".

Spengler totesi, että jokaiseen kieleen sisältyy oma metafysiikkansa. Kieli ei ole vain sanasto ja kielioppi, vaan historian ratkaisu ajattelun koherenssin ongelmiin. Kieli muodostaa kansan ja kannattelee historiallista kohtalonyhteyttä. On tosiasia – ehkä toistan tämän: on lähtökohtainen tosiasia – että siellä, missä on kaksi kieltä, on kaksi yhteisöä, kaksi historiaa, kaksi moraalialueita ja kaksi "kulttuuria".

Näitä inhimillisyyden syvimpien kerrosten hienovirityksiä meidän pitäisi miettiä silloin kun erilaista ihmisyttä edustavien kulttuurien kohtaamisongelmat käyvät hallitsemattomiksi, ja myös silloin, kun oma yhteiskuntamme uhkaa erilaisten raastavien kiistakysymysten yhteydessä hajota sisäisesti – siihenhän meillä kansana on taipumusta historiallisten voimien vaikutuksesta. Silloin tarvitaan sellaista ymmärrystä jota ei synny, kun tiedollisten käsitekoneistojen varassa tavoitellaan mekaanista tasa-arvoa.

Yleiskäsitteitä jauhavia käsiterattaita kansalaiskeskustelijat nimittävät "logiikaksi". Pitäisikö itkeä vai nauraa?

5.

Maailmanhistoriasta ei löydy vertaa sille yksilöllistymiskehityksen ekspansiolle, jota eurooppalainen uusi aika merkitsi. Vastavaikutuksena – vastareaktiona, vastakohtana, toisena ääripäänä – sille minäpersoonan totaalisesti hukanneelle depersonalisaatiolle joka läpi koko tuhatvuotisen keskiajan vallitsi, uusi aika havahdutti yksilöllisen olemassaolon korkeimpaan potenssiinsa. Kun keskiajalla skolastikot – aikakauden parhaat ja terävimmät älyt – olivat oman aikalaisrationaalisuutensa puitteissa voineet jopa epäillä omaa olemassaoloaankin, sitä vastaan asettui nyt kartesiolaisen järjen kirkas oivallus: "*Ajattelen, siis olen olemassa!*"

Uusi aika kirkasti kartesiolaisen Subjektin, persoonallisen "Minän", joka asettui tarkkailemaan Objektiksi muuttuvaa "Maailmaa", ulkoista Todellisuutta. Subjektin ja Objektin vastakkainasettuminen oli se uusi ja ihmisen historiassa ennennäkemättömän voimakas maailmanhahmottamisen paradigmaattinen perusjäsenitys, jonka seurauksena olivat eriytyvän Subjektin puolella individualismi, yksilöoikeudet ja -vapaudet sekä demokratia, ja Objektivoituvan Todellisuuden puolella empirismi, luonnontieteet, tekniikka ja teollinen hyvinvointi. Tämän eurooppalaisen uuden ajan ajatteluparadigman vaikutuksesta maailma on nyt muutaman viime vuosisadan aikana kokenut muutoksen, joka on tuhatkertainen verrattuna ihmissuvun historian koko aiemman miljoonan vuoden aikana tapahtuneeseen muutokseen yhteensä.

Subjektin ja Objektin vahvaan vastakohta-akseliin resonoi uudella ajalla koko joukko muita mielen akseleita. Voimakkaan objektivaation mukana Materian ja Hengen, Ruumiin ja Sielun, materialismin ja spiritualismin vastakohta sai yhden ilmentymänsä kehittyvissä erityistieteissä, joissa luonnontieteet ja ihmistieteet suunnistivat toisistaan pois päin. Luonnontieteiden sisällä materiaalistien kohteiden käyttäytymislakeja tutki fysiikka, aineiden aineensisäisiä reaktioita ja muutoksia kemia. Eloton ja elollinen asettuivat jakolinjaksi – vieläkin nimike "orgaaninen kemia" on jääne tästä jaosta. Biologian pohjalta eriytynyt ihmistiede kuten kansatiede sisällytti ensin itseensä rotu- ja kulttuuritiedon. Rasismi oli aikanaan tiedon eturintamaa. Koko uuden ajan jatkuvasti vahvistuneen individualismin kantoaaltoa mukaillen varsinaisista ihmistieteistä ensin syntyi valtio-oppi, sosiologia, siitä eriytyi psykologia.

Näin vastakohtien resonanssit hahmottivat ja antoivat muodon koko uuden ajan uudelle tiedolliselle ajattelulle. Toinen suuri kehityslinja on syntyneiden erityistieteiden jatkuva sisäinen pirstoutuminen. Erityistieteet kehittivät ensin omat, kullekin tiedonalalle ominaiset suurensa ja mittayksikkönsä – mutta kukin tiedonala jakautui sitten tutkimuskohteiden mukaisesti osa-alueisiin, sitten koulukuntien ja oppisuuntien mukaisesti. Lopulta olemme päätyneet eräänlaiseen "ismien" maailmaan, jossa kaikki ajattelu ja tieto on laadultaan "opillista" ja jossa jo jonkin ismin mukainen käsitepuitteistus riittää antamaan asioille totuudellisuuden leimaa.

6.

Ajattelulla on historiassa monia muotoja, eri aikakausien rationaalisuus on ollut olemuksellisesti erilaatuista – ja kuten mm. G H von Wright on kirjansa "Tiede ja ihmisjärki" loppupäätelmissä todennut, myös se erityinen järjen muoto, joka on saanut ilmauksensa "tieteessä", on ollut aikojen varrella muuttuva. Emme juuri nyt, oman aikalaisajattelumme ehdoilla, osaa ajatella "ajattelua" historiallisena ilmiönä. Emme pysty ymmärtämään, että ajattelulaadut ovat olleet eri aikakausina erilaisia, ja että aikalaisrationaalisuus ja siinä ilmenevä "järki" eivät suinkaan ulotu tai koskaan nouse oman historiallisen piirinsä ulkopuolelle.

Subjektin eriyttänyt ja todellisuutta objektivoiva "kartesiolainen" järki saavutti tiettyssä mielessä ylittämättömät päätepiisteensä viime vuosisadan alkuvuosikymmenillä, jolloin Einsteinin suhteellisuusteorioiden mullistivat fysiikan maailmankuvan, Freudin psykoanalyysi mullisti ihmiskuvan, ja Wittgensteinin tiedonfilosofia selvitti kielen, ajattelun ja totuuden suhdetta. Kaikki nämä kolme hengentöitä sisälsivät pohjimmiltaan samanlaisen, samanlaisia akseleita ja asemointikuvioita toteuttavan kartesiolaisen järjen täydellistymän – jokaisessa työssä maailmaa tarkkaileva Subjekti kalibrooi itsensä ja oman tarkkailija-asemansa sisällyttäen sen uudella tavalla tarkasteltavaan Objektivoituvaan Todellisuuteen.

Voi olla että siinä kohdassa ajatushistorian kaarta on jokin lakipiste. Että ollaan sillanniskalla. On noustu, koottu askelia, tavoiteltu jotakin, haettu muotoa ja niitä käsiteakseleita joista kielen sillat saavat tukensa – ja jossain kohdassa alkaa alamäki. Spenglerilaisittain ilmaisten, suuri kulttuuri on silloin kukkinut ja alkaa korjata satoaan. Löytämisen sijasta suoritetaan, kulttuurin hedelmät ovat "hyötyjä". Vaikka kaikki kasvaa, vauhti kasvaa, ja vaikka teollisuuden pyörät pyörivät yhä kiihkeämmin, jokin on poissa, kadonnut maailmasta. Jokin joka piti ajattelua koossa silloin kun tavoitteita vielä haettiin. –

Sitä sanotaan *koherenssiksi*, ja se on paljon ikuisempi totuudellisuuden laatu kuin uudelle ajalle leimaa antaneen empirismin ytimessä vaikuttanut halu kuvata todellisuutta sellaisilla käsitteillä, joiden yksityiskohtainen yhtäpitävyys todellisuuden ilmiöiden kanssa voidaan mitata. Koherenttiseen kokonaiskuvaan kuuluivat luontevasti myös arvot ja arvopäämäärät – sensijaan mitattavissa oleva totuus pelkistyy enemmän "faktaksi", mittayksiköiksi, tai yleisemmin formalismiksi, laadun sijasta määrälliseksi kvantifikaatioksi, numeeriseksi "totuudeksi". Vaikka olemme uudella ajalla empirismin ja luonnontieteiden ansiosta saavuttaneet historiassa aivan ennennäkemättömän todellisuudenhallinnan, saman kehityskuvan nurja puoli kertoo että samassa suhteessa olemme menettäneet kykymme käyttää tietoa minkään yleisen hyvän palveluksessa.

7.

Eurooppalaisesta ”edelläkävijä-ajattelusta” – en siis tarkoita tällä muutamia harvoja EU- ja eurokriittisiä intellektuelleja vaan itseään edelläkävijöinä pitävää ja muodollisesti legitiimistä vallastaan nauttivaa taloudellispoliittista eliittiä – arvopäämäärät ovat tosiasiansa kadonneet. Ne ovat muuttuneet markkinaideologian ja mukahumanististen juhlapuheiden kliseiksi, joille ei enää ole katetta niissä käytännön pyrkimyksissä, joissa enää vain numeerisen kasvun vaatimukset painavat. Surkean "suvaitsevan" mukahumanismin kulisseissa luonnontieteet korvautuvat talousajattelulla, joka sanelee ehdot sille millaista "hyvinvointia" maailmaan tuotetaan. Se sanelu on tylyä ja täysin järjetöntä – ei tuoteta sitä mikä on tarpeellista vaan sitä, mikä tuottaa.

Siis sitä minkä tuottamisessa numeerinen raha "kasvaa" parhaiten. Emme enää aseta päämääriä ja mieti millä keinoilla niihin pääsisimme -- nyt uskomme että "talous" on jokin systeemi joka toimiessaan kuin automaattisesti tuottaa lisääntyvää hyvinvointia kaikille. Ei muka tarvitse muuta kuin huolehtia tuottavuudesta – siitä että numeeriset rahasummat kasvavat. Se on suurta aikalaisjärjen harhaa. –

Talous toimii *koherenssin korvikkeena* – ja juuri talousajattelun puitteistuksissa maailmaan nousi viime vuosisadalla totalitarismeja, joissa inhimilliset arvot muuttuivat irvikuvikseen ja ajattelun koherenttinen totuudellisuus korvattiin korviketieteellä, tosikovalla – tosiuskovalla – tieteellä. – Marxin hylännyt marxilaisuus halusi itselleen nimenomaan "tieteellisyyden" leiman, samoin natsismi elvytti ja ylevöitti käyttöönsä "rotutieteen". – Nämä totalitarismit nostivat kunniaan kaikki suorittamisen ja tehokkuuden ihanteet – niitä ylläpidettiin puhtaaksiviljellyllä ajattelukurilla – lopulta kaikille elämänaloille laajenevilla pakoilla.

Korviketotuus, korviketodellisuus, tehokkuus ja kuri, pakottaminen. Kuulostaako tutulta? Taloustopotalitarismin tunnusmerkit? Pakko, pakko ja pakko. Talouskasvun pakko – seurauksena koko yhteiskuntaa hallitsevat pakot. Koulutuspakko, sivistyksen pakkopulla, pakkoruotsi, pakkosuvaitsevuus, talouspakko, pakkotuottavuus, tuotteiden pakotettu vanheneminen, pakkosäästöt, pakkosupistukset, kuntien pakkoliitokset, pakkoraittius, pakkovastiketyö – pakko, pakko ja pakko.

Näin käy kun historiallinen aikalaisjärki hajoaa käsiin ja kuihtuvat ne ajatteluvoimat, jotka oman aikamme erityislaatuisuuden aikaansaivat. Koherenttinen kokonaisajattelu tulee siis julki enää korvikemuodossa poliitikkojen juhlapuheissa – ja niissä kaikki puhe "arvoista" on todellakin pelkkää klisettä, sanahelinää, irtotietoa, mihinkään todellisuutta todellisuudessa masinoivien talousvoimien yksittäisten tilinpidollisten nollapisteiden diktatuuriin liittymätöntä. Eurooppalaisella uudella ajalla vahvistuneen individualismin yhteisöprojektioina syntyneet kielellis-kulttuuriset kansallisvaltiot saavat nyt hajota, ja niiden korvikkeeksi, todellakin: korvikevaltioksi, kyhätään yksinomaan rahan, yhteisvaluutan varaan perustettavaa ja "taloususkonnolla" hallittavaa EU-liittovaltiota.

Se tulee kaikista juhlapuheissa hehkutetuista "eurooppalaisista arvoista" huolimatta toteuttamaan ja kammottavissa pakkotoimissaan ylittämään viime vuosisadan totalitarismit.

8.

Koherenttinen kokonaishallinta on paitsi valtakuvioita koskevasta myös tiedollisesta ajattelustamme kadonnut, ja sen on korvannut pirstoutunut tilkkutäkkieto, täydellisesti objektivoitunut tosieto, se pätevä ja perusteltu – vastaavanlainen tiedon irvikuva joka talousvallan puolella on kruunattu kovan talous"tieteen" näennäiseksaktilla, kovalla korrespondenttisella numeerisella "totuudellisuudella".

Sama koherenssin katoamisen kokonaiskuva "tiedollisesta" näkökulmasta esittää tiedonalojen pirstoutumista ja päätymistä "opillisten ismien" maailmaan. Kovin moni uskoo pirstoutuneeseen tosietoon, ja yhtä moni ei osaa ollenkaan hämmästellä tapaa, jolla tässä irtotiedon maailmassa tiedolliset, opilliset ja aatteelliset ismit elävät rinnakkain ja jopa toisiaan todistellen ja tukien. Siinä missä koherenssi oli kokonaista pelkkää puhdasta laatua, siinä korrespondenssi puolestaan idealisoi kaiken formalismeiksi ja objektivoi todellisuuden puhtaaksi kvantifikaatioksi – ilman ainoatakaan arvoisältöä. Mutta kuka kertoisi aikamme aikalaisjärjen valistamalle "ajattelijalle", että laatu ja määrä ovat eri kategorioita – etteivät aatteelliset kannat saa tiedollisista perusteluista mitään pätevyyttä tai muutakaan lisä-arvoa?

Korrespondenttisen totuudellisuuden ja irtotiedon maailmassa alamme käyttää käsitteitä ihan tietyllä tyypillisellä tavalla. Mieleemme ei enää rakenna suuria kokonaiskuvioita – kielellisten käsitteiden vastakohta-akselit eivät enää muodosta suuria visioita, "suuria kertomuksia" – vaan käsitteet muuttuvat autonomisiksi, itse itsensä oikeuttaviksi, itseriittoisiksi. Lähtökohtaisia käsitteitä ei enää pystytä kyseenalaistamaan, ne otetaan annettuina ja kovina kuin kivi.

Todellisuutta kuvailevia käsitteitä – sellaisia kuin "talous", "demokratia", "kehitys", "ihmisoikeudet", jne – on autonomisessa käsiterealismin maailmassa sitten mahdollista päälleliimata ilmiöihin selityksen nimissä, ja niitä pystytään "pätevästi" yhdistelemään ihan miten tahansa. – Nykyajattelullemme ominaisille visionaarisille irvikuville, eli kaikille "ismeille", on tyypillistä nimenomaan se että ne rakentuvat omien "avainkäsitteidensä" ympärille. "Ismeille", olivatpa ne tiedollisia tai aatteellisia, riittävät niiden omat oppisanastot, joilla individualistisen sokeuden maailmassa luodaan sanamaaginen, lumoava, hypnoottinen korviketotuudellisuuden suggestio.

Ajattelu muuttuu joukoksi avainsanoja, jonkalkaltaisia toki uusi aika on pitkässä vuosisataisessa perspektiivissä kirjannut ensyklopedioihin ja lopulta omana tietokoneaikanamme nykyiseen sananselitysraamattuun, Wikipediaan. Uusi aika alkoi Nicolaus Cusanuksen avatessa omiin käsiterealismin käsittehäkkeihinsä vangeiksi jääneille keskiajan skolastikoille ovia uuteen maailmaan – Cusanus oli ensimmäinen jonka oivallukset "coincidentia oppositorumista", vastakohtien yhteenlankeamisesta, saattoivat jäsentää läpi koko keskiajan käytyjä väittelyitä niin sanotuista "universaaleista" eli yleiskäsitteiden "todellisuudesta". –

Keskiajan käsiterealistin maailmassa yleiskäsite, esimerkiksi jokin lajinimike, sanotaan vaikkapa "koira", oli "todellinen olemus" joka sijoittui "totuudelliseen todellisuuteen". – Nyt me olemme taas wikipedia-sanakirjatiedon myötä vajoamassa eräänlaiseen skolastiseen käsiterealismiin, jossa "ismien" maagiset taikasanat riittävät meille vakuuttuaksemme ajattelumme "pätevyydestä" ja "perustelujemme" oikeellisuudesta.

Kyvyttömyys kyseenalaistaa lähtökohtaisia käsitteitä – yleisesti ottaen täydellinen kyvyttömyys "asettaa kysymysmerkkejä tarpeeksi syvälle" (Wittgenstein) – on "tiedon" pirstoutumisen seurauksena eurooppalaisella uudella ajalla vain kasvanut. Olemme päätyneet erityiseen "opilliseen" ajattelulaatuun, jossa lopulta tiedolliset ja aatteelliset ismit resonoiivat kielimuodoiltaan toisiaan tukien. Avainkäsitteiden käsiterealismin taantuu maagiseksi taikasanaksi – niitä ovat "talouden" taika- ja komentosanat, ideologiset ja poliittiset leimasanat, lopulta normatiiviseksi taantuvan ja noitaoikeudenkäynniksi palaavan oikeudenkäytön juristeriassa omaksutut tabukäsitteet.

9.

Sanoisin että tässä kyseeseen tulevien ajatteluominaisuuksien kartoittamisyritykset eurooppalaisen ajattelun piirissä sijoittuvat – ajanjaksolla alkaen uuden ajan sarastuksesta – esimerkiksi sellaisten merkkipaalujen kuin Cusanuksen ja nykyloogikko Quinen väliin. "*Coincidentia oppositorumista*" kartesiolaisen oivalluksen loogiseen lopputulemaan, viimeiseen koherenttisen totuudellisuuden julkilausumaan, toteamukseen että "*olemassaolo on sijoittumista arvona variaabelille*".

Kun kartesiolainen järki täydellistyy ja kokonaisuuksia rakentavien vastakohta-akseleiden hallinta lopullisesti hajoaa, palaamme käsiterealismiin ja yrityksiin määrittellä käsitteet toisillaan. Emme enää ymmärrä edes vastakohta-akseleita, vaan ominaisuudet alkavat ajatuksissamme elää autonomisina todellisuuden kosketuskohtina. Jos vaadimme itseltämme tai toisiltamme "tiedollisia" perusteita, silloin käännyimme käsitelmäärittelyjen puoleen – mutta kokonaisten laajojen ajatuskannakkeiden sijaan löydämme määrittelymaaperän vain käsitteen oman akselin toisesta ääripäästä.

Emme ymmärrä että tässä järjenkäytössämme itse asiassa kaikki käsitteet joilla ajatuksemme muodostuvat saavat kuvittelemamme "pätevyyden" ensisijassa suhteessa omaan vastakohtaansa – ikään kuin käsitteen omaan potentiaaliseen negaatioon. – Ja tällainen vastakohta-asemointi palvelee ainoastaan ajattelumme kahtiajakautumisen taipumuksia, joilla nimenomaan aatteellisessa ismivahvistautumisessa on olennainen rooli. – Emme enää pysty ymmärtämään, että tiedollisesti ottaen jokainen käsite on Quinen teesin mukaisesti jo tajunnalliselta muodoltaan vastakohta-akseli.

En tiedä, onko historialliselle tiedonalojen pirstoutumiselle kehitettävissä vastavoimia. Yhteen aikaan ajattelin, että yritys risteyttää tiedonaloja yli toistensa raja-aitojen voisi toimia korjausliikkeenä. Ainakin se auttaisi näkemään millainen tiedollinen ansa itseriittoiset tiedon kategoriat ovat.

10.

Kansalaiskeskusteluja käydään täydellisen ymmärtämättömyyden tilassa ajattelumme todellisten loogisten ehtojen suhteen. Ihmiset uskovat maailman voivan muodostua autonomisten käsitteiden varassa kootusta pelkästään "oikeasta" tiedosta – ikään kuin ajattelu ei jatkuvasti tarvitsisi eikä sen pitäisi hyödyntää yhtä lailla epätotuutta kuin totuutta. Aikamme suurin ajatusharha on autonomisoitunut numeerinen rahatalous – se ei enää siedä kasvuvaatimustensa rajoitteeksi ja rasiitteeksi reaalityä, reaalityä, joka lopulta on muuttunut jonkinlaiseksi taloustotuuden epätotuudeksi, esteeksi, riippakiveksi, karsinnan, säästöjen ja leikkausten, elämän pakkotuhonnan ja hävittämisen taistelulentäksi.

Niin sanottua "talouskasvua" – eli tosiasiasa "rahan" tuottoa – vaaditaan taloususkonnon maagisten "realiteettien" suggeroimassa, numeerisen näennäiseksaktiuden maailmassa. Valtion keskuspankin johtaja voi vaatia kunnioitusta keinottelijoita kohtaan – ikään kuin nämä tosiaankin olisivat oikea raha-auktoriteetti ja edustaisivat jonkinlaisia "talouden luonnonlakeja". Ikään kuin demokratian vuoro tulisi vasta sen jälkeen kun rikkaiden ihmisten edut eli niin sanotut "taloudelliset realiteetit" olisi turvattu. Yksikään suuri sanomalehti tai muu media ei kerro, että yhteiskunnat – kansallisvaltiot – oikeasti tarvitsisivat kipeästi nimenomaan *reaalityä joka ei kasva*.

Automotiivisen totalitaristisen ajatuskoneen – taloustotalitarismin – maailmassa vallitsee traaginen tilanne. Kaikki, ehkä toistan tämän: kaikki nykyiset talousvaikeudet johtuvat rahatalouden autonomisoitumisesta ja sen irtoamisesta reaalityästä. Tämä prosessi on ollut osa eurooppalaisen uuden ajan "kartesiolaisen" rationaalisuuden täydellistymistä, eikä talouden nykyisiin ongelmiin ole olemassa muuta kuin pitkään historialliseen perspektiiviin asettuva vastaus. Ongelmat palautuvat rationaalisuutemme paradigmaattisiin perustekijöihin, emmekä edes pysty muotoilemaan kysymyksiä niin että reformit mahdollistuisivat.

Tiedollisesti ottaen ajattelun tragiikka taas tiivistyy kansalaiskeskusteluissa, joissa yksi yleisimpiä täydellisen ymmärtämättömyyden osoituksia on jatkuva vaatimus "käsitteiden määrittelemisestä" ja "väitteiden perustelemisesta". Ei ymmärretä että mitä täsmällisemmin käsitteet määritellään, sitä täsmällisempiä käsitteet ovat vain suhteessa omaan vastakohta-akseliinsa. Tai että "perustelut" olisivat oikeasti perusteluja vasta kun useita akseleita – useita näennäisesti aivan "eri asioita" – sulatetaan samaan vaakakuppiin.

Aika harva tulee koskaan tajuamaan, että kyvyttömyys erottaa toisistaan rahatalous ja reaalityä – jotka ovat tosiasiasa toisensa pois sulkevia vastakohtaisuuksia – ja kyvyttömyys ymmärtää, etteivät monikulttuurisuus ja moniarvoisuus ole synonyymeja – ne ovat toisensa pois sulkevia vastakohtaisuuksia – ovat yhtä ja samaa valtavaa aikalaisyhteiskuntamme harhaa.

Niinpä ajattelun sairaudet ovat paljon, paljon, paljon traagisempia kuin näissä "keskusteluissa" koskaan yleisesti ymmärretään. Oikeassaoleminen on irtiotto totuusasteikon variaabelilta – oikeassaolija sahaa koko ajan oksia joilla istuu. Ajattelulla ei juuri ole syvyysuuntaista, kokonaisuuksia hahmottavaa ominaisuutta. Kaikki käytössä olevat yritykset "pätevöittää" keskustelun tasoa tosiasiaissa toimivat vain erilaisten aatteellisten tai tiedollisten "ismien" mielipiderintamien sementoimisen työkaluina.

Elämän voimat rakensivat ihmisolennon kaksijakoisten vastakohtien varaan. Eurooppalainen uusi aika oli sen kehityshistorian kliimaksi. Nyt hukkaamme sisäiset resurssimme itse itseään ruokkivaan kontroversaalisuuteen – opillisiin ja aate-ismeihin, ideologioihin, poliittisiin leimoihin, mielipiderintamiin, toinen toisiaan vahvistaviin viharyhmiin.

On vain näennäisesti paradoksaalista, että kiihkouskovaisesta voi tulla kiihkoateisti, tai päinvastoin, porvarisperheen pojasta tulipalotaistolainen, tai työläiskodin tyttärestä parhaiten pukeutuva hienohelma, tai kommunistista kapitalisti, tai päinvastoin, tai vihreästä idealistista autoileva kulutuskeikari tai -keisari – sellaista tapahtuu joka päivä. Mutta mitään *opillisia pintoja syvempää* muutosta ajattelussa ei tapahdu.

En tosiaankaan ole oikeastaan koskaan – ja olen harrastanut julkista kirjoittelua noin viidenkymmenen vuoden ajan – päässyt todistamaan sellaista ihmettä, että jossain väittelyssä joku olisi muuttanut oman ajattelunsa perusteita ja alkanut ajatella pohjimmiltaan eri tavalla. Kansalaiskeskustelu heijastaa vain tarvetta vahvistautua omista mielipiteissä ja saada samanmielisiltä regressoivaa ryhmävahvistautumista.

Niinpä se on aika turhaa, tämä kirjoittelumme täällä tai muualla.

(*Verkkolehti Uusi Suomi Puheenvuoro-blogi 2.2.2014*)
